

P-ISSN : 1905-534x

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา Journal of Buddhist Studies.

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน) 2559

Vol.7 No. 1 (January - June) 2016

วัตถุประสงค์

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษาเป็นวารสารวิชาการราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน, ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการของนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนิสิตในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา สังคมวิทยา พัฒนาสังคม เศรษฐศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ศิลปกรรม และรัฐศาสตร์ บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา (Journal of Buddhist Studies) อย่างเคร่งครัดรวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่วารสารพุทธศาสตร์ศึกษากำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

๑.เจ้าของ (Owner)

บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

139 ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

053 - 278967, 053 - 270451 ต่อ 311

๑.ที่ปรึกษา (Advisors)

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร	อธิการบดี
พระเทพสิงหราชจารย์	รองอธิการบดีวิทยาเขตเชียงใหม่
พระสุธีรัตนบัณฑิต, ผศ.ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
พระครูปริยัติยานุศาสน์, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
พระมหาสมบุรณ์ วุฒิกโร, ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระครูพิพิธสุตาทธ, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต และพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
พระครูประวิตรวรานุกูต,อ ดร.	ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตเชียงใหม่
พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, ดร.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่
พระครูสุนทรสังฆพินิต, ดร.	ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ
พระครูธีรสุตพจน์, ดร.	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร
พระมหาชุตีภัก อภินนโท	ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและ
ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร	รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาจารย์ปิ่น อะทะเทพ	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

๑.บรรณาธิการบริหาร (Executive Editor)

ดร.สงเสริม แสงทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
-------------------	---

๑.หัวหน้ากองบรรณาธิการ (Chief Editor)

ผศ.ดร.พูนชัย ปันนียะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
----------------------	---

๑.กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

พระวิสุทธิ ฐิตวิสุทธิโร, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่
พระสัจชัย ญาณวีโร	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ศ.เกียรติคุณ แสง จันทรงาม	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต ล้านนา
ผศ.ตระกูล ชำนาญ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต ล้านนา
ผศ.ดร. โพน นามณี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.สัญญา สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร.ประทีป พืชทองกลาง	มหาวิทยาลัยราชชมงคล วิทยาเขตล้านนา
ดร.บุญญาพร ยอดคง	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่
ดร.วิโรจน์ วิชัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่

๑ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

พระอธิวัฒน์ รตนวณโณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
---------------------	---

๑ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูพิพิธสุตาทร, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
พระครูประวิตรวรานุกุต, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
พระครูสุนทรสังฆพินิต, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
พระวิสุทธิ ฐิตวิสิทโธ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ผศ.ดร.พนชัย ปันธิยะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ดร.สงเสริม แสงทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ผศ.ดร.อภิรมย์ ศรีคำคำ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ดร.วิโรจน์ วิชัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

๑ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

พระมหาวิเศษ ปญฺญาวชิโร รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ศ.(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก	ราชบัณฑิต
ศ.(เกียรติคุณ) แสง จันทรงาม	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ศ.(เกียรติคุณ) พงศ์เดช ไชยคุตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.สรสวดี อ่องสกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.ดร.สิทธิ บุตรอินทร์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.สมโชติ อ่องสกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ร.ศ.ดร.อุเทน ปัญโญ	มหาวิทยาลัยนอร์ทเชียงใหม่
รศ.ดร.ปรุทม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.สุหารัช ริมกิริติกุล	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ดร.บุญย์ นิลเกษ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ธีรโชติ เกิดแก้ว	Huachiew Chalermprakiet University
ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.รุ่งเรือง ปุญฺโญรส	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร.พิสิฐ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ

มหาวิทยาลัยบูรพา

ดร.แสวง แสนบุตร

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ดร.ประทีป พืชทองกลาง

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์

๑ ฝ่ายประสานงานและจัดการ (Coordination and Management)

ดร.สุนทรี สุริยะรังสี

นายภัชรบถ ฤทธิ์เต็ม

นายบุญมี แก้วตา

นายจิตตกร จันทร์ศิลป์

นายพัลลภ หารุคำจา

๑ ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)

นายวิทยา มาลาวัลย์

๑ ออกแบบปก (Cover Designed)

พระแสงแก้ว ปภัสสโร

๑ จัดรูปเล่ม (Content Designed)

พระนิติพัฒน์ อุชจาโร

๑ กำหนดออกเผยแพร่

ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม

๑ พิมพ์ที่

หจก. อนุรักษ์การพิมพ์ 2015

204 ถนนรอบเมืองนอก ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

053 - 090455 E-mail : natthapol_offset@hotmail.co.th

บทบรรณาธิการ

กราบนมัสการและกราบเรียนสมาชิกวารสารพุทธศาสตร์ศึกษาทุกท่านครับ ต้องขอบพระคุณสมาชิกทุกรูป/ท่านที่ได้สนใจงานเขียนทางด้านวิชาการของวารสารและได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งเราน้อมรับคำติ-ชม เพื่อการนำมาปรับใช้ในการพัฒนางานวารสารให้มีความดียิ่งๆ ขึ้นไป ในฉบับที่ 1/2559 นี้วารสารพุทธศาสตร์ศึกษาได้นำบทความคุณภาพทั้งจากคณาจารย์และนักวิจัยผู้ทรงคุณวุฒิของมหาวิทยาลัยต่างๆ รวมทั้งบทความวิชาการของมหาบัณฑิตและหรือดุษฎีบัณฑิตที่ได้วิจัยเกี่ยวกับพุทธศาสนากับหลากหลายเรื่องราวที่น่าสนใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทความที่ได้ลงตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้เน้นในเรื่องการบูรณาการพระพุทธศาสนาเพื่อการใช้ในการดำเนินชีวิต การบริหาร การท่องเที่ยว การศึกษา กระบวนการเรียนรู้ การปฏิบัติกรรมฐาน

เริ่มจากบทความการวิจัยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง โดย เจริญ นุชนิยม, นายชินชัย แก้วเรือน ตามด้วยบทความวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร : กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่ โดย นิตยา หวงหิรัญย์, พระครูปลัดอุทัย รตนปญโญ บทความต่อไปเป็นบทความเกี่ยวกับการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการสอนของครูพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ : กรณีศึกษาเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 พระสมุห์ปัญญา ปญฺญธโร, พระมหาศรีวรรณ โสวณณสิริ ติดตามด้วยบทความวิจัยเกี่ยวกับ วิธีกำจัดวิสภาคมณีในวิปัสสนา : กรณีศึกษา นีวรณ 5 ที่กฏในพระไตรปิฎก โดย พระบุญทรง ปุญฺญธโร

ส่วนบทความเรื่อง ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก เชียงใหม่ โดย พระภูเมธ สุเมธ, พิลิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์ ตามด้วยบทความเรื่องศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน โดย พระอธิการผจญ อาจาโร สมหวัง แก้วสุพงษ์ บทความต่อไปเป็นบทความเรื่องเกี่ยวกับ การศึกษาเปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ในเครือข่ายติกลุ่มชาติพันธุ์ ม้งกับกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา โดย พระอำนาจ พุทฺธวิโส และบทความสุดท้ายเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงาน ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ากับชาวพุทธล้านนา โดย พระภาสน ธิริจิตโต

ทางบรรณาธิการ กองบรรณาธิการวารสารหวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านผู้อ่านทุกๆ ท่านจะได้รับอรรถรสในการอ่านบทความคุณภาพที่ทางวารสารได้นำเสนอด้วยความกรุณาของเจ้าของบทความทุกๆ ท่านรวมทั้งคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิประจำวารสารที่ได้ตรวจปรับปรุงพัฒนาคุณภาพทางวิชาการ ทั้งนี้ก็เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธศาสนากับการ บูรณาการเพื่อชีวิตและสังคมและขอบคุณทุกภาคส่วนโดยเฉพาะ พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ และคณะผู้บริหารทุกรูป/คน และคณาจารย์ และโดยเฉพาะ ผศ. ดร. พูนชัย ปันธิยะ เลขานุการศูนย์บัณฑิตวิทยาเขตเชียงใหม่ เจ้าหน้าที่ที่ได้ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือในการจัดทำวารสารจนสำเร็จอย่างดียิ่ง จึงกราบขอบคุณทุกๆ ท่านดังกล่าวข้างต้นด้วยความเคารพยิ่ง

ดร. ส้งเสริม แสงทอง
บรรณาธิการวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

บรรณาธิการ

6

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ

11

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง

An Application of Buddha Dhamma in Activities Supporting
The Elders Health in Lampang Boromrajonani college

เจริญ นุชนิยม, นายชินชัย แก้วเรือน

Charoen Nuchniyom, Chinnachai Kaoroean

ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร

25

: กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่

Factor Effecting Monks' Role in Promoting Health through
Herbal Treatment : A Case Study of Buddhist Monks in

Amphoe Mueang, Changwat Chiang Mai

นิตยา หวงหิรัณย์, พระครูปลัดอูทัย รตนปญโญ

Nittaya Huanghiran, Phrakrupalad Uthai Rataphanyo

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการสอนของครูพระสอนศีลธรรม

38

ในโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ : กรณีศึกษาเขตพื้นที่การศึกษา

เชียงใหม่ เขต 2

Factors Affecting to the Success of the Moral Teaching
Monk in the School : A Case Study of the Office of

Chiang Mai Educational Zone 2

พระสมุห์ปัญญา ปญฺญาโร, พระมหาศรวิวรรณ โสวณฺณสิริ

Phrasamupanya Panyatharo, Phramaha Sriwan Sowannasiri

เรื่อง	หน้า
วิธีกำจัดวิสภาคารมณในวิปัสสนา : กรณีศึกษา นีวรรณ 5 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก An Elimination of The Observation Object in Vipassana A : A Case Study of The Five Hindrances as Appeared in Tipitaka พระบุญทรง ปุณฺณธโร Boonsong Punnadharo	48
ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก เชียงใหม่ The Belief and Practices of Buddhists in Phrachaw-Khawtue, Wat Suandok, Chiang Mai. พระภูเมธ สุเมธ, พิศิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ Phra Phumet Sumetho, Phisit Kotsupho	62
ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน The Study of Monk's Roles in Temple Administration by Using Good Governance : Case Study of Ban Hong District, Lamphun Province พระอธิการผจญ อาจาโร, สมหวัง แก้วสุฟอง Phra Manit Yanadharo, Somwang Kaewsufong	73
การศึกษาเปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ ม้งกับกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา A Comparative Study of the Relationship between the Relatives of Hmong Ethnic Group and Sangha in Buddhism. พระอำนาจ พุทฺธวโส Phra amnat Bhuddhavas	81

เรื่อง	หน้า
การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงาน ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ากับชาวพุทธล้านนา The Comparative Study On Belief In Marriage Ritual Of Akha And Lanna Buddhists พระภาสน ธีรจิตโต Phraphason thirachitto	96
แนะนำผู้เขียน	111

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง

An Application of Buddha Dhamma in Activities Supporting The Elders Health in Lampang Boromrajonani college

เจริญ นุชนิยม¹, นายชินชัย แก้วเรือน ²

Charoen Nuchniyom¹, Chinnachai Kaoroean²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹

110/503 บ้านคณะเทคนิคการแพทย์ ถนนสุเทพ²

ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง เชียงใหม่ 50200

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus¹

110/503 Baankanatekniganpaet Suthep Road.²

Tambon Suthep Amphoe Meuang Chiang Mai 50200

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง มีวัตถุประสงค์ 3 ประการดังนี้ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพ 2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและ 3. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง

ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพได้แก่การดูแลสุขภาพของมนุษย์ต่อสุขภาพชีวิตของตนเองซึ่งรวมถึงทุกเพศ ทุกวัย ให้มีความแข็งแรงสมบูรณ์ทั้ง 4 ทางคือทางร่างกายทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญา สุขภาพเป็นสิ่งสำคัญกับการดำรงชีวิตของมนุษย์เราเพื่อจะส่งผลให้การดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ในหลักของความเป็นจริงการมีสุขภาพที่ดีเป็นสมบัติอันทรงคุณค่าของมนุษย์ ถึงแม้ว่าในยุคปัจจุบันจะมีเทคโนโลยีรวมถึงเทคนิคทางการแพทย์จะเจริญรุดหน้ามากเพียงใดก็ตาม หากขาดการดูแลเอาใจใส่ที่ดีต่อสุขภาพแล้วย่อมส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของตนเอง

หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่การพึงธรรมนำหลักพุทธธรรม

ไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญาการทำบุญตักบาตรในวันนักขัตฤกษ์นำหลักพุทธธรรมบุญกิริยาวัตถุ มาประยุกต์ใช้ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา การไหว้พระสวดมนต์ นำหลักพุทธธรรมมาอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา กิจกรรมกายบริหารนำหลักพุทธธรรมสติปัฏฐาน 4 มาประยุกต์ใช้ได้แก่กาย เวทนา จิต ธรรมกิจกรรมนอกสถานที่นำหลักพุทธธรรมสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้ได้แก่ ทานปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตาทจากหลักพุทธธรรมดังกล่าวได้มีความสำคัญต่อการเอื้อประโยชน์ที่นำมาประยุกต์ใช้กับการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุอย่างได้ผลเป็นที่พึงพอใจ

การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปางนั้นเริ่มต้นด้วยพัฒนากาย พัฒนาจิตใจ พัฒนาด้านปัญญา และการพัฒนาด้านสังคม ตามหลักของพุทธธรรมช่วยให้เป็นคนรู้ระเบียบชีวิตของตนเอง รู้จักการอยู่ร่วมกับคนอื่นด้วยการไม่เบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อน ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์เกื้อกูลรวมถึงให้ความเอื้ออาทรต่อสังคม เคารพความคิดเห็นของผู้อื่นไม่ทำตัวเองให้เป็นคนที่เห็นแก่ตัว แบ่งปันความรักให้กับเพื่อนสมาชิก มีความรับผิดชอบในหน้าที่ เนื่องจากสังคมของสมาชิกศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ นอกจากจะมีกิจกรรมเกี่ยวกับสุขภาพแล้ว ทางศูนย์ก็ยังมีกิจกรรมอื่นอีกมากมายที่จะต้องบริหารจัดการให้กับสมาชิกทุกคนได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การทำงานหรือกิจกรรมต่างๆจำเป็นต้องมีการแบ่งงานให้เหมาะสมกับสมาชิกที่มีความถนัด เช่นกิจกรรมด้านงานสงฆ์ กิจกรรมด้านกายบริหารสุขภาพ กิจกรรมเยี่ยมผู้สูงอายุรวมถึงผู้ป่วยตามสถานที่ต่างๆ เมื่อนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้แล้วทำให้สมาชิกทุกคนต่างมีความพึงพอใจ ต่างก็ได้ให้ความช่วยเหลือ ช่วยกันทำกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นด้วยความยินดีและพร้อมเพียง ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายใจที่แข็งแรงพร้อมที่จะนำพาสมาชิกของศูนย์ส่งเสริมสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง ไปสู่การพัฒนาสุขภาพที่ดีต่อไป

ความสำคัญ: หลักพุทธธรรม; สุขภาพ

Abstract

The thesis entitled 'An Application of Buddha Dhamma in Activities Supporting the Elders Health in LampangBoromrajonani College' consists of 3 objectives as: 1) to study of health concept, 2) to explore the principle

of Buddha Dhamma in the activity of health promotion and 3) to study of the application of Buddha Dhamma towards the elders' activity health promotion of the LampangBoromrajonani College.

The result revealed that the health concept refers to the human healthcare. All human beings always take care and attend of their own health and provide to be straightened in 4 ways as: physically, mentally, socially and intellectually. Health is essential to human life and its results to the happiness in life. This study has shown the truth that 'Heath is wealth' of human life. Although at present there are technologies, including medical techniques are developed in advanced, If ones lack of a good healthcare then it would affect their quality of life.

The Buddhist doctrines for health promotion can be classified as listen to the sermon and the application of the Threefold Trainings viz. Morality, concentration and wisdom. The act of offering alms food to the Buddhist monks on the celebration of a festival is the application of Puññakiriyàvatthu or bases of meritorious action: meritorious action consisting in giving, in observing the precepts and in mental development. The activity of chanting Sutta is considered as an application of Iddhipāda or the path of accomplishment: Chanda: aspiration, Viriya: energy, Citta: thoughtfulness and Vīmamsā: investigation. The activity concerning of physical exercise is denoted to the developing the Four Foundation Mindfulness: Kāyānupassanā: contemplation of the body, Vedanānupassanā: feeling, Cittānupassanā: mind and Dhammānupassanā: mind- objects. The principle of Saṅgahavatthu or the bases of social solidarity; Dāna: giving, Piyavācā: kindly speech, Atthacariyā: useful conduct and Samānattatā: even and equal treatment are practiced of the outdoor activity. The Buddhist doctrines that were mentioned above have been applied in the elders's health promotion and its results were satisfied.

The application of Buddha Dhamma in activities supporting the elder's health in the LampangBoromrajonani College, it was begun by

developing in body, mind, wisdom and social in line with the Buddhist doctrines. The development as the above mention can create the self discipline, knowing how to associate with people based on nonviolence and behave oneself beneficial to society. In addition, they have shared the loving kindness to others and have a responsibility. However, the center of health promotion has provided many activities for members, not only the activity concerning health promotion, but also the activity relating to the happiness of the members. The activities were provided by the ability or skill of members as: the religious activity, physical exercise, visiting the elders or the patients in various places. When the Buddhist doctrines were applied to the members, it made the satisfaction to them. They have assisted towards various activities with pleasure and readiness. As a result, the elders in the health promotion center of the LampangBoromrajonani College have the sound mind and sound body and ready to lead all members to develop a good health.

Keywords: Buddha Dharma; Health

บทนำ

พระพุทธศาสนานับว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทยเพราะชนชาติไทยได้นับถือและยกย่องเทิดทูนเป็นสรณะแห่งชีวิตสืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่ก็มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา จึงกล่าวได้ว่าชาติไทยมีความเจริญมั่นคงและดำรงเอกราชอธิปไตยสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาล จวบจนปัจจุบันด้วยคนไทยยึดมั่นอยู่ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และยังเคารพบูชาพระรัตนตรัยคือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตของชนชาวไทย ซึ่งมีส่วนเสริมสร้างอุปนิสัยของคนไทยในชาติให้รักความสงบมีความเสียสละ มีความยึดมั่นอยู่ในสามัคคีธรรม พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทในการพัฒนาและค้ำชูสังคมไทยให้เจริญมั่นคงในด้านต่างๆ

หากพิจารณาตามกฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาหรือเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นมาบนโลกนี้จะพบว่าการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปจะเป็นเช่นนี้

ตลอด และการเปลี่ยนแปลงของร่างกายคนเราจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมออย่างที่เราเห็นได้ชัด การเปลี่ยนแปลงทางสภาพของร่างกายและการเปลี่ยนแปลงจิตใจ เมื่อคนเราเกิดมาเริ่มจากวัยทารกเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นวัยเด็ก วัยผู้ใหญ่เมื่อเป็นวัยผู้ใหญ่หรืออย่างเข้าสู่วัยอายุ 50 ปี สภาพของการเจริญเติบโตก็จะหยุดลงและเริ่มเสื่อมถอยตลอดเวลา ซึ่งเป็นสัญญาณการก้าวอย่างเข้าสู่วัยชราหรือผู้สูงอายุซึ่งการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับดูแลและเอาใจใส่สุขภาพของแต่ละคนการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพของร่างกาย ผู้สูงอายุย่อมมีผลต่อสุขภาพจิตใจ ทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคต่อการติดต่อสื่อสารรวมถึงการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและการสูญเสียในสิ่งต่างๆ เช่นการออกจากงาน ความสัมพันธ์ทางสังคมในช่วงที่มีตำแหน่งหน้าที่เมื่อหมดหน้าที่แล้วรู้สึกตัวว่าตนเองไม่มีคุณค่า ทำให้เป็นโรคซึมเศร้าเนื่องจากห่างเพื่อนรวมถึงการขาดรายได้ในแต่ละเดือนจึงส่งผลให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตด้วยความลำบาก ในปัจจุบันสุขภาพของประชาชนชาวไทยได้เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งผลมาจากสิ่งแวดล้อมและวิถีการดำรงชีวิตเป็นอย่างมากการที่จะทำให้คนไทยโดยเฉพาะผู้สูงอายุให้มีสุขภาพดีถ้วนหน้านั้น นับว่าเป็นภารกิจค่อนข้างยากเพราะการที่จะมีสุขภาพดีไม่ได้ขึ้นอยู่กับแพทย์พยาบาลหรือเทคโนโลยีการรักษาพยาบาลแต่เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความพร้อมพร้อมของแต่ละบุคคล หลักสำคัญของการที่จะให้มีสุขภาพดีคือการที่ทุกคนทุกเพศทุกวัยต้องตระหนักว่าตนเองต้องมีความรับผิดชอบต่อสุขภาพของตนเองโดยมีสุขภาพที่ถูกต้องซึ่งจะเป็นประการสำคัญที่จะป้องกันตนเองและครอบครัวปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ นอกจากนี้ในหลักพุทธธรรมได้กล่าวถึงการเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงและมีอายุยืน (พระไตรปิฎก, เล่มที่ 13 ข้อ 8: 97) คือ ผู้ให้โภชนะโดยเคารพตามกาลเวลาอันสมควรแก่ผู้สำรวม บริโภคโภชนะที่ผู้อื่นให้ ชื่อว่าเพิ่มให้ฐานะ 4 ประการ คืออายุ วรรณะ สุขะ และพละ นรชนผู้ให้อายุ วรรณะ สุขะ พละย่อมเป็นผู้มีอายุยืน คำว่า “สุขภาพ” เป็นการเรียกการกล่าวถึงลักษณะของการไม่เป็นโรค สุขภาพเป็นความสมบูรณ์ของคนใน 4 มิติ คือ ร่างกาย จิตใจ สังคม และวิญญาณ (ปัญญา) หากสมบูรณ์อย่างสมดุลแล้วก็จะเข้าสู่ที่เรียกว่าสุขภาพะสำหรับองค์การอนามัยโลก (WHO World Health Organization) ได้ให้ความหมายของสุขภาพไว้ในธรรมนูญขององค์การอนามัยโลกเมื่อปี พ.ศ.2491 (ค.ศ.1948) ไว้ว่า “สุขภาพ” หมายถึง สภาวะแห่งความสมบูรณ์ของร่างกายและจิตใจรวมถึงการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข และมีได้หมายความว่าเฉพาะเพียงแต่การปราศจากโรคและทุพพลภาพเท่านั้นต่อมาในที่ประชุมสมัชชาขององค์การอนามัยโลกเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2541 ได้มีมติให้เพิ่มคำว่า “Spiritual well-being” หรือสุขภาพะทางจิตวิญญาณเข้าไปในคำจำกัดความของสุขภาพ

เพิ่มเติมในอดีตคำว่าสุขภาพหมายถึง สุขภาพกายเป็นหลักต่อมาจึงได้กล่าวถึงสุขภาพจิตร่วมไปด้วย เพราะเห็นว่าคนที่มีสุขภาพกายสมบูรณ์แข็งแรงแต่สุขภาพจิตเสื่อมโทรมหรือเป็นโรคจิตก็ไม่สามารถดำเนินชีวิตเป็นปกติสุขได้

ดังนั้น "สุขภาพ" จึงหมายถึงการมีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บในทุกส่วนของร่างกายมีสุขภาพจิตดีมีความสุขไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง และสามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข ผู้มีสุขภาพดีถือว่าเป็นกำไรของชีวิตเพราะทำให้ผู้เป็นเจ้าของชีวิตดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้นั่นเอง จะเห็นได้ว่าสุขภาพนั้นไม่ได้มีเพียงทางกายและทางจิตใจเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการปรับตัวเข้าสู่สังคมได้อย่างมีความสุขด้วย เมื่อรู้อย่างนี้แล้วก็ควรจะรักษาสุขภาพของเราให้ดียิ่งขึ้นเพื่อให้ได้มีจิตใจที่มีความสุขรื่นเริงไม่ติดขัดมีเมตตา มีสติ มีสมาธิ และการที่ครอบครัวจะมีความอบอุ่นชุมชนเข้มแข็งและสังคมมีความยุติธรรมได้นั้นจะต้องเกิดขึ้นจากการจัดการทางสุขภาพในระดับต่างๆ ทั้งสุขภาพในระดับของปัจเจกบุคคล สุขภาพของครอบครัวอนามัยชุมชนและสุขภาพของสาธารณะนั่นเอง ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตภายใต้การเกื้อหนุนของเครือข่ายในชุมชนโดยความร่วมมือของผู้สูงอายุครอบครัวชุมชน และการสนับสนุนของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม ผู้สูงอายุต้องมีสุขภาพะทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ภูมิปัญญา อายุ ความดำรงอยู่ ความดำเนินไป ความเคลื่อนไหว ความเป็นไปความรักหา ความเป็นอยู่เปิดโอกาสให้ท่านได้ใช้ทักษะต่างๆ รวมถึงการแสดงบทบาทในสังคมในเรื่องของคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยหลักพุทธธรรมสังคหวัตถุ 4 ซึ่งการจัดตั้งสภาฯ ผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประจำจังหวัดลำปางเมื่อปี พ.ศ. 2537 ได้มีการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุรวมตัวกันจัดตั้งเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง โดยจัดให้มีกิจกรรมทุกวันศุกร์ มีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมครั้งละประมาณ 200 คน และร่วมกันแก้ปัญหา หาวิธีการที่จะสนองความต้องการของสมาชิกเอง คณะกรรมการศูนย์ฯ ได้คิดและริเริ่มกิจกรรมขึ้นมาตามความต้องการของชมรมเอง โดยที่หน่วยงานต่างๆ จะเป็นผู้ให้การสนับสนุนเท่านั้น

ในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมให้สอดคล้องกับกิจกรรมของศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง เชื่อว่าการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพจะเป็นประโยชน์ต่อการมีสุขภาพกายสุขภาพจิตของกลุ่มสมาชิกผู้สูงอายุวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพเมื่อได้กล่าวถึงสุขภาพ อาจมีคนจำนวนไม่น้อยที่ยอมรับว่า การที่ทุกคนมีสุขภาพดี หมายถึงคนที่ไม่เป็นโรคหรือปราศจากความเป็นคนพิการและทุพพลภาพเท่านั้น ซึ่งในความคิดนี้อาจมีส่วนที่ถูกบ้าง แต่ความหมายที่ครอบคลุมและมีการยอมรับในแนวคิดของคำว่า “สุขภาพ” ไว้นี้ สุขภาพ หมายถึง สภาวะความสมบูรณ์ของร่างกาย จิตใจ รวมถึงการที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคมด้วยดี ไม่ได้หมายถึงเพียงปราศจากโรคหรือความทุพพลภาพเท่านั้น สุขภาพเป็นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนต้องให้ความสนใจและเอาใจใส่เนื่องจากมนุษย์เราเป็นทรัพยากรอันสำคัญต่อการพัฒนาและส่งผลให้โลกมีการพัฒนาอย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อก้าวไปสู่ความเจริญต่อไป เพื่อความสันติสุขของโลกและมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือคุณภาพชีวิต รวมถึงการศึกษา เศรษฐกิจและศีลธรรมให้ดีแนวคิดดังกล่าวจะส่งผลนำไปสู่พฤติกรรมด้านสุขภาพที่ถูกต้องได้

1. ความหมายของสุขภาพ

ในศตวรรษที่ 2 ซึ่งนับว่าเป็นเวลาสองพันกว่าปีแล้ว กวีเอกของชาวโรมัน ชื่อ Juvenal ผู้ซึ่งชอบเขียนบทประพันธ์ต่างๆ ที่เป็นเรื่องเสียดสีสังคม ได้เขียนข้อความอมตะที่คมคายและสามารถประทับใจคนอยู่ได้นานจนกระทั่งปัจจุบัน คือ “Mensanaincorporsana” แปลว่า “A healthy mind in a healthy body” หรือ “จิตใจที่สุขสมบูรณ์ย่อมอยู่ในร่างกายที่แข็งแรง” ครั้นต่อมา John Locke นักการศึกษาคนสำคัญของประเทศอังกฤษ ผู้ซึ่งได้รับเกียรติยกย่องให้เป็นบิดาแห่งวิชาจิตวิทยา ในยุคปัจจุบันได้กล่าวไว้ว่า “A sound mind is in a sound body” หรือ “จิตที่สดใสย่อมอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์” (รศ.สุพัฒน์ ธีรเวชเจริญชัย, 2541: 1)

จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่ากายกับจิตจะมีความสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา ยากที่จะแยกออกจากกันได้ เนื่องจากสภาพของร่างกายและจิตใจเป็นของคู่กัน ซึ่งต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา จะเห็นได้ว่าขณะที่สภาพร่างกายปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีสภาพของร่างกายอยู่ในสภาพที่แข็งแรง จิตใจก็จะสดชื่นมีความสุขไม่เศร้าหมอง ตราบใดที่จิตใจเศร้าหมองได้รับแต่ความทุกข์ ก็จะส่งผลสุขภาพของร่างกายได้รับผลกระทบนั้นไปด้วย

ดังนั้น “สุขภาพ” จึงหมายถึง การมีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บในทุกละเอียดของร่างกาย มีสุขภาพจิตดีและยังสามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข ผู้มีสุขภาพดีถือว่าโชคดีและเป็นกำไรของชีวิตเพราะทำให้ผู้เป็นเจ้าของชีวิต

ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้นั้นเองจะเห็นได้ว่าสุขภาพนั้นไม่ได้มีเพียงทางกาย และทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการทางด้านปัญญา และการปรับตัวเข้าสู่สังคมได้อย่างมีความสุขด้วย เราก็คควรพึงดูแลรักษาสุขภาพของเราให้ได้อยู่เสมอ เพื่อที่จะได้มีจิตใจที่มีความสุข รื่นเริง ไม่ติดขัด มีความเมตตา มีสติ มีสมาธิที่ดี และการที่สังคมครอบครัวจะมีความอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง และสังคมมีความยุติธรรมได้นั้น จะต้องเกิดขึ้นจากการจัดการทางสุขภาพในระดับต่างๆ ทั้งสุขภาพในระดับของปัจเจกบุคคล (Individual Health) สุขภาพของครอบครัว (Family Health) อนามัยชุมชน (Community Health) และสุขภาพของสาธารณะ (Public Health) สุขภาพย่อมมีความสำคัญต่อมนุษย์ทุกรูปนาม ไม่ว่าผู้ที่มีทรัพย์ หรือยากไร้ (ศ.ดร.สุชาติ โสมประยูร, 2541: 38)

2. สุขภาพทั่วไป

คำว่า สุขภาพ หมายถึง การที่มีสภาพที่สมบูรณ์ทั้ง 4 ทางคือ ทางร่างกาย ทางจิตใจ ทางปัญญาและทางสังคมสุขภาพเป็นสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคนเรา เพราะทุกคนต้องพิจารณารู้จักและเข้าใจถึงวิธีการดูแลสุขภาพ เมื่อมององค์รวมก็คือกายกับจิตเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ในสภาพของความเป็นจริงเมื่อกายป่วยจิตก็ป่วยตาม คือจิตจะเกิดทุกข์ขณะที่สุขภาพกายอยู่ในภาวะปกติไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียน สุขภาพจิตไม่ตกอยู่ใต้อานาจของกิเลส (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) โลก โกรธ หลง เข้ามารบกวนได้

ถึงแม้ว่าสุขภาพที่ดีมีความสมบูรณ์เป็นสิ่งที่คนทุกคนปรารถนา แต่คนส่วนมากก็ให้ความสนใจในการดูแลสุขภาพน้อย อย่างเช่นการออกกำลังกายเพื่อให้เกิดความแข็งแรง สมบูรณ์ของร่างกายมีน้อยมาก คนส่วนมากจะหมกมุ่นอยู่กับวิธีการดำรงชีวิตประจำวันเสียมากกว่า จึงไม่ค่อยมีเวลาที่จะดูแลใส่ใจสุขภาพของตัวเองได้มากนัก ซึ่งในหลักของความเป็นจริงสุขภาพเป็นเหมือนสมบัติอันทรงคุณค่าของทุกคน แต่คุณค่านั้นทุกคนจะมองข้าม จะเกิดความนึกเสียดายก็ต่อสมบัติก่อนนี้เริ่มเสื่อมสภาพหรือเกิดการสูญเสียเกิดขึ้น ซึ่งมารู้ตัวอีกทีตอนที่สุขภาพของตัวเองบกพร่องมีโรคเข้ามารุมเร้าทำให้เกิดความทุกข์

หลักพุทธธรรมในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ

จากการค้นคว้าคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระไตรปิฎก พบว่ามีหลักพุทธธรรมที่มีส่วนในการส่งเสริมสุขภาพเช่น 1.ไตรสิกขา 3, 2. ไตรลักษณ์ 3, 3. บุญกิริยาวัตถุ 3, 4. อิทธิบาท 4, 5. สติปัฏฐาน 4, 6. หลักสังคหวัตถุ 4, 7. หลักฆราวาสธรรม 4, 8. หลักอภินิหารปัจเจกชน 5, 9. โพชฌงค์ 7 ซึ่งการมีสุขภาพที่ดีเป็นสิ่งประเสริฐสำหรับมนุษย์ และเป็นคุณภาพของชีวิตสามารถทำหน้าที่ต่างๆตามบทบาทของตนได้อย่างดี ยังส่งผลดีต่อ

สังคม เพราะการที่สังคมมีประชากรที่มีคุณภาพทั้งในด้านสุขภาพ ความรู้ความสามารถย่อมเป็นสังคมที่เข้มแข็ง (พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธป.ธ.9. พธ.ด.), 2556: 1)

1 ความหมายของหลักพุทธธรรม

ในทางพระพุทธศาสนาหลักพุทธธรรมเป็นหัวใจสำคัญที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสั่งสอนแก่มวลหมู่สรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากความทุกข์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2546: 135) และหลักพุทธธรรมนั้นก็ยังเป็นทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ แม้พระพุทธศาสนาจะผ่านมาแล้วถึงสองพันห้าร้อยกว่าปี แต่หลักพุทธธรรมก็ยังคงอยู่ได้โดยไม่เสื่อมคลาย ในสมัยอดีตพระภิกษุสงฆ์มีการศึกษาและสั่งสอนหลักพุทธธรรมหรือพระไตรปิฎกกันโดยวิธีบอกกล่าวและท่องจำกันปากต่อปากหรือที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” ต่อมาในภายหลังการศึกษาและสั่งสอนหลักพุทธธรรมโดยวิธีดังกล่าวก็ค่อยๆ หายไปเพราะไม่มีพระภิกษุที่จะสามารถท่องจำหลักคำสอนเหล่านั้นได้มากเหมือนในอดีต ในกาลต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ.460 ที่มีการสังคายนาครั้งที่ 4 ณ อาโกลเลณ-สถาน ในลังกาทวีป จึงมีการจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรลงบนใบลานเพื่อให้ง่ายต่อการจดจำและป้องกันการสูญหาย เพราะคนต่อไปภายหลังจะเสื่อมถอยสติสมาธิปัญญา เช่นมีศรัทธาและฉันทะอ่อนลงไป จึงไม่สามารถรักษาพุทธพจน์ไว้ด้วยมุขปาฐะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2546: 25)

ไตรปิฎก “ปิฎกสาม” ปิฎก แปลตามศัพท์อย่างพื้นๆว่า กระดาษหรือตะกร้าอันเป็นภาชนะสำหรับใส่รวมของต่างๆเข้าไว้ นำมาใช้ในความหมายว่า เป็นที่รวบรวมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่จัดเป็นหมวดหมู่แล้วโดยนัยนี้ ไตรปิฎกจึงแปลว่า คัมภีร์ที่บรรจุพระพุทธพจน์(เรื่องชั้นเดิมของพระพุทธศาสนา) 3 ชุด หรือ “ประมวลแห่งคัมภีร์ที่รวบรวมพระธรรมวินัย 3 หมวด กล่าวคือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และ อภิธรรมปิฎก พระไตรปิฎกมีสาระสำคัญและการจัดแบ่งหมวดหมู่โดยย่อดังนี้

(1) พระวินัยปิฎก คือประมวลระเบียบข้อบังคับของบรรพชิตที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุ ภิกษุณี (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 21)

(2) พระสุตตันตปิฎก หมวดพระสูตร, ประมวลพระธรรมเทศนา คำบรรยายธรรม และเรื่องเล่าต่างๆ อันยังเยื้องตามบุคคลและโอกาส

(3) พระอภิธรรมปิฎก หมวดอภิธรรม ประมวลหลักธรรมและคำอธิบายในรูปหลักวิชาล้วนๆ

2. หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ

หลักพุทธธรรมได้สอนมุ่งเน้นเรื่องของการพ้นทุกข์และสอนให้รู้จักวิธีดับทุกข์ การส่งเสริมสุขภาพเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งที่ทุกคนจะต้องเอาใจใส่อย่างต่อเนื่อง ในทางพระพุทธศาสนาจึงมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพทั้งทางกายและใจโดยมีหลักพุทธธรรมที่สามารถในการส่งเสริมสุขภาพได้อย่างเห็นผลชัดเจนดังมีหลักพุทธธรรมได้แก่ หลักไตรสิกขา 3, หลักไตรสิกขา 3, หลักบุญกิริยาวัตถุ 3, หลักอิทธิบาท 4, หลักสติปัฏฐาน 4, หลักสังคหวัตถุ 4, หลักขรรวาสธรรม 4, หลักอภินิหารปัจเจก 5, หลักโพชฌงค์ 7, มีรายละเอียดดังนี้

1. หลักไตรสิกขา

ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา 3 คำว่า สิกขา แปลว่า การศึกษา การสำเหนียก การฝึก การหัดฝึกปรือ ฝึกอบรม (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 21) ในทางพระพุทธศาสนาสุขภาพ คือ สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นโดยการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ระหว่างกายอาศัยจิตซึ่งทั้งสองส่วนประสานสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ภาวะที่มีอันนี้ๆ เป็นปัจจัย ความ เป็นไปตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย กระบวนธรรมแห่งเหตุปัจจัยกฎที่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้นตามศัพท์เรียกว่าหลักของอิทัปปัจจยตา

2. หลักไตรลักษณ์ 3

ไตรลักษณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 36) ในอรรถกถาบางที่เรียกว่า สามัญลักษณะ ในฐานะเป็นลักษณะร่วม ที่มีแก่สิ่งทั้งหลายเป็นสามัญเสมอเหมือนกันคือ ทุกอย่างที่เป็นสังขตะ เป็นสังขาร ล้วนไม่เที่ยง คงทนอยู่ไม่ได้ เสมอเหมือนกันทั้งหมด

3. หลักกรรมบุญกิริยาวัตถุ 3

บุญกิริยาวัตถุ หมายถึง สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ เรื่องที่จัดเป็นการทำบุญทางทำความดี, คือ ทาน ศีล ภาวนา

4. หลักอิทธิบาท 4

อิทธิบาท แปลว่า ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ หรือแปลง่ายๆว่าทางแห่งความสำเร็จมี 4 อย่าง คือ 1.ฉันทะ 2.วิริยะ 3 จิตตะ 4.วิมังสา

5. หลักธรรมสติปัฏฐาน 4

สติปัฏฐาน คือการตั้งสติสัมปชัญญะ เพียรพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม เพื่อกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกให้ได้

6. หลักสังคหวัตถุ 4

ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี หลักการสังเคราะห์ 4 ประการ คือ 1. ทาน 2. ปิยวาจา 3. อุตถจริยา 4. สมานัตตตา

7. หลักฆราวาสธรรม 4. (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545: 113)

หลักฆราวาสธรรม 4. ธรรมสำหรับฆราวาส, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักครองชีวิตของคฤหัสถ์ คือ 1. สัจจะ 2. ทมะ 3. ขันติ 4. จาคะ

8. หลักอภินิหารปัจเจกชน 5 (ปัญญา ใช้บางยาง, 2548: 102)

หลักธรรมอภินิหารปัจเจกชน 5 เป็นหลักธรรมในการนำมาพิจารณาความเป็นจริง 5 ประการ 1. ขราธัมมตา 2. พยาธิธัมม 3. มรณธัมมตา 4. ปิยวินภาวตา 5. กัมมัสกตา

9. โพชฌงค์ 7

ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้หมายความว่าคนที่เข้าถึงการบรรลุมรรคผล หรือว่าเข้าถึงความดีได้ต้องมีโพชฌงค์ 7 ประการ สติสัมโพชฌงค์ อัมมวิจยะสัมโพชฌงค์

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญในเรื่องของปัญญา ซึ่งปัญญาเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต และหลักของพุทธธรรมจะมุ่งเน้นถึงเรื่องของการพ้นทุกข์ สอนให้ทุกคนได้เข้าใจถึงความจริงของธรรมชาติ ที่ทำให้เกิดทุกข์จากกิเลส คือ โภคะ โภคะ หลง เป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้แนะ เพื่อให้พิจารณานำไปใช้ในการแก้ปัญหาของชีวิต โดยให้พิจารณาเชื่อมโยงจากความจริงที่เกิดขึ้นและนำหลักของพุทธธรรมนั้นมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุให้เป็นประโยชน์สูงสุดต่อสังคมผู้สูงอายุได้หลายด้านดังนี้

1. กิจกรรมด้านการฟังธรรม

การฟังธรรมในทางพระพุทธศาสนา ถือว่ามีความสำคัญมากของชีวิตประจำวัน เนื่องจากการฟังธรรมเป็นการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้าได้ให้ไว้ ภิกษุทั้งหลาย ธรรมของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าโดยปริยายมี 2 ประการ ธรรมเทศนา 2 ประการ คือ

1. ธรรมเทศนาว่าท่านทั้งหลายจงเห็นบาปเป็นบาป นี่จัดเป็น ธรรมเทศนาประการที่ 1

2. ธรรมเทศนา ว่าท่านทั้งหลายครั้นเห็นบาปเป็นบาปแล้ว จงเบื่อหน่าย คลายกำหนด ปล่อยตนให้พ้นจากบาปนั้น นี่จัดเป็น ธรรมเทศนาประการที่ 2 (พระไตรปิฎก

ฉบับภาษาไทย, เล่มที่ 25 ข้อ 39: 387)

การฟังธรรมถือเป็นการฝึกสมาธิอย่างหนึ่ง เนื่องจากข้อธรรมที่พระสงฆ์หรือว่า ผู้รู้ได้นำมาเทศน์หรือบรรยายให้ฟังนั้น เป็นข้อธรรมที่ดีผู้ที่ฟังจะต้องสงบสำรวมกาย วาจา ใจ ให้ถึงพร้อม เมื่อทุกคนได้ตั้งใจฟังธรรมแล้วจะได้านิสงส์ของการฟังธรรม การประยุกต์ใช้ใน กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง ทำให้ผู้สูงอายุ มีความสุขในการที่ได้เข้ามาร่วมกิจกรรม

2. กิจกรรมด้านการทำบุญตักบาตรในวันนักษัตรฤกษ์

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการทำบุญตักบาตรเป็นประเพณีนิยมทำกันมา ตั้งแต่สมัยพุทธกาล และถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน การทำบุญตักบาตรในวัน นักษัตรฤกษ์ ของผู้สูงอายุวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ได้จัดทำขึ้น เป็นประจำในวันสำคัญต่างๆ ทุกครั้งที่ร่วมทำบุญตักบาตรจะนำหลักธรรม บุญกิริยาวัตถุ คือ ทาน ศีล ภาวนา มาประยุกต์ใช้ เมื่อได้ทำบุญตักบาตรแล้ว ทำให้เป็นผู้ที่มีสุขภาพร่างกาย สมบูรณ์แข็งแรง

3. กิจกรรมด้านไหว้พระสวดมนต์

การไหว้พระสวดมนต์ในทางพระพุทธศาสนา ถือเป็นการแสดงความนอบน้อม ต่อพระรัตนตรัย ทำให้จิตใจแจ่มใสบริสุทธิ์เนื่องด้วยขณะที่กำลังไหว้พระสวดมนต์อยู่นั้น จิต จะละทิ้งสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายลงไป เมื่อละทิ้งไปแล้วจิตก็จะน้อมนำและระลึกเอาแต่สิ่งที่ดีดีเข้า มา ส่งผลให้จิตมีความสงบ ไม่ฟุ้งซ่านสับสนทำให้เกิดสมาธิ สัมมาสมาธิ และปัญญา เมื่อนำเอาหลักธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ อิทธิบาท 4 ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา มา ใช้ในการสวดมนต์ทำให้มีความสุข

4. กิจกรรมด้านกายบริหาร

กิจกรรมกายบริหารเป็นส่วนหนึ่งที่มีประโยชน์ต่อการดูแลรักษาสุขภาพในทาง พระพุทธศาสนา อโรคยาปรมาลาภา การมีสุขภาพดีเป็นลาภอันประเสริฐ การที่จะมีสุขภาพดี นั้นย่อมขึ้นอยู่กับ การดูแลที่ดี การออกกำลังกายเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้มีสุขภาพ แข็งแรง ทางศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง จึงได้นำข้อธรรมที่เห็นว่าสอดคล้องกับกิจกรรมด้านกายบริหารคือสติปัฏฐาน 4 ที่ตั้งของสติ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ใช้ใน กิจกรรมด้านกายบริหาร ส่งผลให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมกาย บริหารโดยการเคลื่อนไหวได้โดยไม่เกิดปัญหา ยังสามารถทำให้มีสุขภาพแข็งแรง

5. กิจกรรมด้านนอกสถานที่

การจัดกิจกรรมนอกสถานที่เป็นการจัดเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลาย ไม่จำเจอยู่
ที่เดียวการที่ทุกคนได้ออกไปทำกิจกรรมภายนอกสถานที่ได้นั้นย่อมนำหลักธรรมสังคหวัตถุ
ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา มาปฏิบัติกับกิจกรรมนี้ได้ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพ
กายและสุขภาพใจดีแข็งแรงมีความต้านทานโรค

สรุป

สุขภาพ หมายถึง สภาวะของการที่มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากความ
เจ็บไข้ได้ป่วย รวมถึงสุขภาพที่สมบูรณ์ทางด้านจิตใจและสมบูรณ์ทางด้านร่างกาย ไม่เป็นคน
ทุพพลภาพ และสามารถที่จะทำงานเลี้ยงชีพได้โดยไม่ตกเป็นภาระของคนอื่น อยู่ร่วมกับสังคม
รวมถึงใช้ความสามารถของตนเองร่วมกันแก้ปัญหาต่อสังคมได้ดี อยู่ร่วมกันด้วยการมีจิตใจ
โอบอ้อมอารีพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าสังคมใดประเทศใดเมื่อทุกคนมีสุขภาพ
ที่สมบูรณ์แข็งแรง การที่จะนำพาสังคมของประเทศนั้นพัฒนาไปสู่ความเจริญย่อมจะง่ายขึ้น

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รศ. สุปัทม์ อีร์เวชเจริญชัย. (2541). **สุขภาพเพื่อชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศ.ดร.สุชาติ โสมประยูร. (254). **สุขภาพเพื่อคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อภิสิทธิ์ วิริยานนท์. (2542). **ทฤษฎีพอเพียงแห่งสุขภาพ**. กรุงเทพมหานคร: น้ำฝน.

ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร : กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่

Factor Effecting Monks' Role in Promoting Health through Herbal Treatment : A Case Study of Buddhist Monks in Amphoe Mueang, Changwat Chiang Mai

นิตยา หวงหิรัญย์¹, พระครูปลัดอุทัย รตนปญโญ²

Nittaya Huanghiran¹, Phrakrupalad Uthai Rataphanyo²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹

วัดพระสิงห์ ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus¹

Wat Phra Singh Tambon Phra Sing Amphoe Meuang Chiang Mai²

บทคัดย่อ

งานศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร: กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่” ครั้งนี้ มุ่งศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร ในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และศึกษาเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับ (1) บทบาทของพระสงฆ์ในการรักษาโรคให้กับชุมชน ซึ่งบทบาทนี้ได้หายไประยะหนึ่ง (2) บทบาทดั้งเดิมที่พระสงฆ์เคยเป็นผู้นำชุมชน ซึ่งบัดนี้ได้ลดลงอย่างมาก และผู้รับการรักษาพยาบาลจากพระสงฆ์ได้สูญหายไป เพราะองค์กรสงฆ์มีพระวินัยและภคิรัฐได้ออกกฎหมายจำกัดผู้รับการรักษา (3) บทบาทที่มีเด่นชัดมากขึ้นคือบทบาทด้านการพัฒนาชุมชน โดยให้ความรู้ต่างๆ ด้านพุทธศาสนา ให้ธรรมะให้การศึกษาแก่ชุมชนมากขึ้น (4) กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยเปิดกว้างขึ้น องค์กรของสงฆ์ก็สนับสนุนให้มีโครงการสวนสมุนไพรพุทธชาด เป็นการเพิ่มบทบาทใหม่ให้พระสงฆ์ คือพระสงฆ์ได้พัฒนาตนเองและเรียนรู้ข้อมูล ให้ความรู้ด้านสมุนไพรแก่ชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนดูแลสุขภาพด้วยตนเอง

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของพระสงฆ์โดยเฉพาะในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในด้านลบคือ ภคิรัฐให้การพัฒนาและส่งเสริมการแพทย์แผน

ปัจจุบันอย่างเต็มที่ แต่ในขณะเดียวกันไม่ได้ให้ความสำคัญแก่หมอพระหมอสมุนไพรที่เคยให้การรักษาโรคแก่ประชาชนมาตั้งแต่สมัยอดีต ทั้งยังออกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคน้ำดื่ม สิทธิหมอสมุนไพรอีกด้วย และองค์กรสงฆ์เองก็มีพระวินัยจำกัดหน้าที่ของพระสงฆ์ในด้านนี้ อยู่ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติของภาครัฐที่ควบคุมประชากรในองค์กรสงฆ์เพื่อมิให้ทำการรักษาโรคเหมือนในอดีต เป็นเหตุให้การแพทย์แผนไทยหรือการรักษาพยาบาลโดยหมอชาวบ้านต้องหยุดชะงักไประยะหนึ่ง เพราะถือว่าเป็นหมอเถื่อน

อย่างไรก็ตาม บทบาทเดิมของพระสงฆ์ในการใช้สมุนไพรรักษาโรคให้กับประชาชนที่ได้หายไประยะหนึ่งนั้น บัดนี้พระสงฆ์ได้กลับมาส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร เนื่องจากภาครัฐได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของยาสมุนไพร จึงเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเพิ่มเติมและพัฒนาตนเอง และมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพแก่ประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ เกี่ยวกับการพัฒนาภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไทยปี พ.ศ. 2550 - 2554 ที่มีวัตถุประสงค์ให้สุขภาพวิถีไทยเป็นหนึ่งระบบหลักของการดูแลสุขภาพของประเทศ พร้อมกันนั้นก็ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นสร้างศักยภาพในการอนุรักษ์ พัฒนา คุ้มครองภูมิปัญญาไทย และผลักดันการแพทย์แผนไทย การแพทย์ทางเลือกให้เป็นระบบบริการสุขภาพหลักของประเทศคู่ขนานกับการแพทย์แผนปัจจุบัน เพื่อเสริมการใช้อยาสมัยใหม่และ/หรือใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคบางอย่างแทนยาสมัยใหม่ได้

คำสำคัญ: พระสงฆ์; สุขภาพ

ABSTRACT

The independent Study entitled, “Factor Effecting Monks’ Role in Promoting Health through Herbal Treatment : A Case Study of Buddhist Monks in Amphoe Mueang, Changwat Chiang Mai”, was aimed at studying the factors effecting the monks’ role in promoting health through herbal treatment in Amphoe Mueang, Changwat Chiang Mai.

The study is a qualitative research. Its data were collected through in-depth interview, and from studying various documents regarding (1) monks’ role in giving medical treatment to community, which faded off for a period of times, (2) monks’ former role as the community leader, which now

decreased considerably and those coming for medical treatment disappeared due to monastic disciplinary rules and the state law curbing those coming for traditional medication, (3) monks' outstanding role in dealing with community development by providing people with religious teachings and education, (4) an opportunity for traditional Thai medical treatment was granted again by the Department of Traditional Thai Medicine Development and the support of Buddhist herbs garden by the Sangha Organization, resulting in the monks having a chance to educate themselves and lay people in taking care of their health with medicinal plants.

The results of the study showed the factors effecting monks' role in Amphoe Mueang, Changwat Chiang Mai in negative aspect was that the government sector gave full improvement and support to the modern medicine, and at the same time did not give significance to traditional medical practitioners, both monks and laypeople, who used to give medical treatment to the people since early times. Moreover, the government enacted law to protect consumers limiting traditional doctors' practice as well. Additionally, the Sangha organization had the constraints from monastic disciplinary rules, which were consistent with the state decree controlling the Sangha not to perform medical practice as in the past, which led to temporary suspension of the traditional Thai medicine or medical treatment performed by village medical practitioners as they were considered as quack doctors.

However, the monks' role in curing diseases for people, disappeared for a period of time, has now been revived. The monks have returned to promote health with medicinal plants because the government has realized the significance and necessity of medicinal plants, and consequently gave the monks opportunity to have higher education and develop themselves. So the monks participated in disseminating the knowledge on health care to people, which was consistent with the national strategy regarding the B.E. 2007-2011 development of Tai wisdom and Tai health, aimed at pushing the Tai health to be one of the national main health cares. At

the same time, local people were supported to create their potentials in conserving, developing and protecting the Thai wisdom. Additionally, the government tried to push Thai traditional medical treatment, a medical alternative, to be the main health service system of the country in equal par with modern medicine in order to subsidize the using of modern medicine and/or use traditional medicine for curing some disease instead.

Keywords: Monk; Health

บทนำ

ในอดีตกาลพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของสังคมไทยในทุกๆ ด้าน วัดเป็นสถานที่พึ่งของชุมชน พระสงฆ์เป็นพุทธบริษัทหลักของชาวพุทธ มีหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขช่วยเหลือชุมชน ตามสติกำลัง ความสามารถ และตามความเหมาะสม ไม่ว่าใครจะมีเหตุอันใดก็ขอเข้าวัดก่อน เพื่อความสุกกายสบายใจ วัดจึงเป็นศูนย์รวมกิจกรรมตั้งแต่เกิดจนสิ้นชีวิต และยังสามารถเชี่ยวชาญการใช้สมุนไพรในการรักษาโดยมีการปรุงยาจากพืชสมุนไพรหลังจากวินิจฉัยโรคแล้วตามความรู้ความสามารถของพระสงฆ์แห่งวัดนั้นๆ ด้วยหลักการใช้ปรับประยุกต์รูปแบบในการรักษาด้วยสมุนไพรควบคู่กับการสอนธรรมะ

ต่อมาสังคมไทยได้รับอิทธิพลตะวันตกมากขึ้นจึงมีการพัฒนาความรู้วิทยาการด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการแพทย์แผนปัจจุบันได้รับความนิยมอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อระบบการแพทย์แผนโบราณ การลดค่านิยมและเสื่อมความเชื่อถือ ด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพรผสมผสานกับการสอนธรรมก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หายไปจากสังคม แพทย์แผนโบราณนี้มีการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ยศ สันตสมบัติ และวิฑูรย์ อ่อนชมจันทร์ ได้วิจัยและทดลองพบว่าในการใช้สมุนไพรร้อยละ 50 - 80 ของพันธุ์พืชทั้งหมดอย่างกว้างขวาง โดยไม่ต้องอาศัยวิชาวิทยาศาสตร์ และนำมาใช้ประโยชน์บางโรคก็หายขาดได้ บางครั้งแพทย์แผนปัจจุบันก็รักษาไม่ได้ ดังนั้น องค์ความรู้ที่เกิดจากการทดลอง สังเกตและค้นพบตามวิถีพื้นบ้านของธรรมชาติจากรุ่นสู่รุ่น สะสมสืบต่อกันมา ด้วยสิ่งที่มีอยู่รอบๆ ตัว อย่างชาญฉลาดยิ่ง

ช่วงเวลาที่ผ่านมามีวัดเป็นศูนย์รับรักษาพยาบาลผู้ป่วยด้วยการใช้สมุนไพรร่วมกับการใช้ธรรมะรักษา ปัจจุบันลดบทบาทลง จนเป็นเหตุให้ชนรุ่นต่อๆ มาไม่รู้จักสรรพคุณต้นไม้ใบหญ้าที่มีคุณประโยชน์ในการรักษาโรคได้ แต่ก็ยังมีที่หลงเหลืออยู่บ้าง เพียงเล็กน้อย และที่ยังพบ

อยู่ก็มีในรูปของยาพื้นบ้านช่วยเหลือชาวบ้าน โดยไม่มีค่าใช้จ่ายหรือมีค่าใช้จ่ายต่ำ เช่น วัดนันทาราม ตำบลห้วยยา จังหวัดเชียงใหม่ยังมีการผลิตยาอยู่โดยนายสมศักดิ์ ถวิลศาล ไม่ใช่พระสงฆ์ จัดผลิตจำหน่ายในนามวัด และยังคงดำเนินการอยู่ แต่ผู้เป็นน้องสาวของพระครูสิริรัตนสุนทรผลิตเป็นอาชีพส่วนตัวออกจำหน่าย ส่วนวัดพระเจ้าเม็งราย ตำบลพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ไม่มีการผลิตยา แต่สั่งมาจากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เป็นต้น

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ได้มีข้อมูลเกี่ยวกับวัดในจังหวัดเชียงใหม่ นั้นมีวัดกว่า 1,687 วัด โดยเฉพาะในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่มีวัด 132 วัด พระภิกษุประมาณ 1287 รูป มีสามเณรอยู่ในราว 1,845 รูป ศิษย์วัดในราว 1,836 คน พระครูวิจิตรศาสนาทร รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้กล่าวถึง สามเณรที่มาบวชเรียนอยู่ตามวัดต่างๆ ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ยากจนในพื้นที่ห่างไกล มาบวชเรียน บางคนมาอยู่วัดเป็นศิษย์วัด แล้วออกไปเรียนหนังสือข้างนอก เพื่อลดค่าใช้จ่ายของครอบครัว ความเป็นอยู่จะอาศัยวัดทุกอย่าง แม้เจ็บป่วย ทางวัดจึงมีการผลิตยาแผนโบราณไว้ใช้ในวัดเอง พระสงฆ์เป็นผู้รักษากันเอง เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในวัด แล้วบทบาทการรักษาได้แผ่ถึงญาติโยม ในอดีตมีหลายวัดเป็นสถานรับรักษาและปรุ้งยา เช่น วัดป่าแพ่ง วัดหัวฝาย วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) วัดสวนดอก ฯลฯ เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2551 กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกร่วมกับมูลนิธิสุขภาพไทยได้จัดทำโครงการส่งเสริมการใช้ยาไทยในพื้นที่นาร่อง 5 จังหวัดภาคกลางตอนล่าง ได้แก่ ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี สิงห์บุรี และอ่างทอง ความเจริญด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นเหตุให้บทบาทการรักษาที่ได้แผ่ถึงญาติโยมลดลงอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยเฉพาะหลังจากพระสงฆ์รูปที่รับให้การรักษามรณภาพไปบทบาทในการรักษาก็หายไปด้วย ประกอบกับกฎหมาย พระราชบัญญัติฉบับปี พ.ศ. 2510 ห้ามผู้ที่ไม่ใช่ใบอนุญาตประกอบโรคศิลป์ทำการรักษา หากประกอบภารกิจถือว่าผิดกฎหมายจะถูกลงโทษ เป็นต้น

ปัจจุบันมีการตั้งโครงการสวนพุทธชาติ สนับสนุนให้ناسมนไพรไปใช้ และมีวัดนาร่อง เช่น วัดศรีโสดา แต่เป็นลักษณะค่อยเป็นค่อยไป จังหวัดเชียงใหม่มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยพืชพรรณาพรรณที่สามารถใช้ในการปรุงอาหารและยา พระสงฆ์บางรูปรู้จักใช้นาสมนไพรรักษาตนเองและชุมชน ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดที่ว่า พระสงฆ์ที่จะรักษาหรือให้คำปรึกษาด้านสุขภาพได้น่าจะมีเครือข่ายอยู่ผู้วิจัยจึงใคร่ศึกษาถึงปัจจัยและบทบาทพระสงฆ์ที่สนใจและทำหน้าที่เป็นผู้นำในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมนไพรจึงทางหายไปเพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอดประยุกต์ใช้

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่วัดในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ในการศึกษารวม 10 วัดคือ วัดป่าแดงมหาวิหาร วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) วัดสวนดอก วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดป่าแพ่ง วัดช่างฆ้อง วัดนันทาราม วัดพระเจ้าเม็งราย วัดศรีปิงเมืองและวัดพุกหงษ์ รวมทั้งศึกษาถึงภูมิปัญญาในการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคต่างๆให้ยั่งยืน และเจริญรอยตามหลักพุทธศาสนา รวมทั้งการอนุรักษ์ พื้นฟูสืบทอดไปยังเครือข่าย ประกอบกับสนใจต้องการเรียนรู้ถึงวิธีการนำสมุนไพรมารักษาเพื่อสุขภาพที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร

ปัญหาที่ต้องการทราบ

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร
2. สภาพแนวโน้มบทบาทของพระสงฆ์ในการรักษาโรค และส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรในอนาคต และเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์ในอำเภอเมืองเชียงใหม่

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. สมุนไพร หมายถึง พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุที่เก็บมาตามกาลเวลา และส่วนที่มีสรรพคุณในรักษาซ่อมแซมในส่วนที่สึกหรอ จะต้องมิตั้งแต่สองชนิด ขึ้นไปมาผสมกันซึ่งจะเรียกอีกนัยหนึ่งว่า “อาหาร และยา”
2. ปัจจัย หมายถึง เงื่อนไขภายนอก เงื่อนไขภายใน ที่เป็นสาเหตุส่งผลบวกหรือลบต่อการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ หรือ กิจกรรมต่างๆของพระสงฆ์ ในการส่งเสริมสุขภาพเพื่อให้มีพลานามัยสมบูรณ์ด้วยสมุนไพร
3. การส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง กิจกรรมการส่งเสริมให้ประชาชนเพิ่มสมรรถนะในการป้องกันการควบคุม และพัฒนาสุขภาพ เพื่อให้เกิดสุขภาพกายแข็งแรง เจริญเติบโตปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข
4. พระสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

แล้วเลื่อมใสสละเรือนอกบวช ถีววัตร ครองจีวร ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระบรมศาสดาได้สั่งสอนไว้

5. บทบาทพระสงฆ์ หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติของพระสงฆ์ที่เป็นกิจกรรมของพระสงฆ์ที่มีต่อตนเอง และทางสังคมที่เป็นไปตามที่วางไว้ตามหลักบทบาทในฐานะที่เป็นผู้แสดงบทบาทนั้น

6. บทบาทในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคมการเมือง หมายถึง การแสดงบทบาทในฐานะที่เป็นเสมือนเครื่องมือของรัฐ หรือหน่วยงานของรัฐต้องรับทำตามคำสั่ง

7. บทบาทตามหลักการทางศาสนา หมายถึง การแสดงบทบาทตามพระพุทธรูปทรงประกาศไว้ ได้แก่ บทบาทในด้านการเผยแผ่ศาสนา บทบาทในการดูแลรักษาลานามัย เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1. ทราบถึงบทบาทของพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร
2. ทราบถึงปัจจัยที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร

ขอบเขตการวิจัย

การดำเนินการวิจัย เรื่อง “ปัจจัยที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร : กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่ ดังนี้

1. วัฒนธรรม รูปลักษณ์สังคม

1.1 ด้านเนื้อหา

ศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและเหตุการณ์ที่มีเป็นปัจจัยส่งผลต่อการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรของพระสงฆ์

1) ปัจจัยที่ส่งเสริมการรักษาสุขภาพด้วยสมุนไพรของพระสงฆ์

1) สมุนไพรที่นำมารักษาสุขภาพของพระสงฆ์

1) ความสามารถของพระสงฆ์ที่จะให้การรักษาสุขภาพด้วยสมุนไพรตามพุทธบัญญัติหรือตามสภาพการณ์

1.2 ด้านเอกสาร

1) พระวินัยปิฎก

1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3 ด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่คือ พระสงฆ์ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่มีการพัฒนาการและการปรุ่ญาเพื่อการศึกษาในทุกๆด้าน มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษาเป็นวัดสำคัญที่เกา่แก่การใช้สมุ่ไพรมาก่อน ผู้วิจัยได้สำรวจวัดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่จึงเลือก 10 วัดอย่างเจาะจงคือ วัดป่าแดงมหาวิหาร วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) วัดป่าแพ่ง วัดสวนดอก วัดนันทาราม วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดพระเจ้าเม้งราย วัดช่างฆ้อง วัดศรีปิงเมือง วัดพวกหงษ์ ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ ผู้วิจัยจึงได้ตัดสินใจเลือกเป็นพื้นที่สำหรับศึกษาวิจัย

1.4 ด้านประชากร

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่เป็น พระเถระผู้ใหญ่ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้รู้ในพื้นที่ที่มีการใช้สมุ่ไพรในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ กล่าวคือ วัดป่าแดงมหาวิหาร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดป่าแพ่ง วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) วัดสวนดอก วัดนันทาราม วัดช่างฆ้อง วัดศรีปิงเมือง วัดพวกหงษ์ วัดพระเจ้าเม้งราย และที่สำคัญอีกสองวัดมีพระเถระผู้ใหญ่ พระสังฆิชัย เจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ เป็นเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และพระครูปริยัตยานุศาสน์ รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่เป็นเจ้าอาวาสวัดฝายหิน และในพื้นที่สำหรับศึกษาวิจัยมีพระเถระผู้ใหญ่รวม 11 รูปดังนี้

1. วัดป่าแดงมหาวิหารมีพระครูโฆสิตปริยัตยาภรณ์ เป็นเจ้าอาวาส
2. วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) มีพระครูสุคันธศีล เจ้าคณะตำบลสุเทพ เขต 2 เป็นเจ้าอาวาส
3. วัดป่าแพ่งมีพระครูอุปถัมภ์สาสนคุณ เป็นเจ้าอาวาส
4. วัดสวนดอกมีพระศรีสิทธิเมธี (นิมิต สีขรสวณโณ) เป็นเจ้าอาวาส
5. วัดเจดีย์หลวงวรวิหารมีพระราชเจติยาจารย์ เป็นเจ้าอาวาส
6. วัดนันทารามมีพระปลัดบุญธรรม ธรรมวโร (สุวรรณ) เป็นเจ้าอาวาส และพระมนตรี ปญญาสิริ เป็นรองเจ้าอาวาส
7. วัดพระเจ้าเม้งรายมีพระมหารวิวัฒน์ ธรรมวฒทโน เป็นเจ้าอาวาส
8. วัดช่างฆ้องมีพระปลัดดุสิต ชินปุ่โต เป็นเจ้าอาวาส
9. วัดศรีปิงเมืองมีพระใบฎีกาประสิทธิ์ รตนเมธี เป็นรักษาการเจ้าอาวาส

10. วัดพวงหงษ์มีพระครูสิริพัฒนานุกูล เป็นเจ้าอาวาส เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพสัมภาษณ์แบบลึก(In depth interview)โดยศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานที่มีและที่ยังดำเนินการอยู่เพื่อให้ผลการวิจัยสมบูรณ์ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือและข้อหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ มจร.เพื่อขออนุเคราะห์ในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย 3 ท่านและขออนุเคราะห์ให้ยืมสื่อกับข้อมูล 13 รูปในการประกอบการวิจัยอยู่ 2 รูปแบบ ดังนี้คือ

1. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์เอง
2. แบบสังเกต

วิธีการสร้างเครื่องมือ

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่าง ๆ รวมทั้งศึกษา หลักการ รูปแบบ และวิธีการสร้างแบบสอบถามจากเอกสารให้เหมาะสมกับเนื้อหาและประเด็นที่จะศึกษา

2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสร้างเป็นกรอบความคิด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

3. สร้างแบบสัมภาษณ์โดยจัดทำรูปแบบตามผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ อาจารย์รุ่งทิพย์ กล้าหาญ อาจารย์ไพศาล ศรีวิชัย และพระนคร ปณณาวชิโร แนะนำแก้ไขปรับปรุง ให้มีความเหมาะสมกับเนื้อหาและประเด็นที่จะทำการศึกษาตามข้อเสนอแนะ

4. นำแนวสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ อาจารย์รุ่งทิพย์ กล้าหาญ อาจารย์ไพศาล ศรีวิชัย และพระนคร ปณณาวชิโร ช่วยตรวจสอบและนำมาปรับปรุงแก้ไข และนำไปเสนอที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของรูปแบบสัมภาษณ์

5. วิธีการและการใช้เครื่องมือวิเคราะห์รูปแบบโครงสร้างสาระสำคัญ

5.1 วิธีสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์ทั้งพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ และเป็นทางการ มีเอกสารแนะนำจากบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อบอกจุดประสงค์สัมภาษณ์ รวมถึงความคิดเห็นถึงปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร พระเถระผู้ใหญ่แต่ละวัดว่า พระสงฆ์มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนต่อกันเพียงใด พร้อมขอความคิดเห็น ความสนใจด้านสมุนไพรและ ความน่าจะเป็นในการฟื้นฟูพระสงฆ์มาทำหน้าที่ส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรต่อ

ชุมชนเพียงใด โดยพูดคุยให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงออกให้มากที่สุด โดยการสอบถามพูดคุยพร้อมแสดงความสนใจและนำข้อมูลไปประกอบงานวิจัย ผู้วิจัยได้สนทนอย่างเคารพและเป็นกันเองในเรื่องความเป็นของวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

5.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการสังเกตประกอบการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดได้จัดขึ้นหลายโอกาสแล้วแต่ที่ประสบ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ประเด็นที่จะหาข้อมูลนี้ ผู้วิจัยไม่กำหนดกรอบตามหัวข้อที่กำหนดเนื่องจากวัดแต่ละวัดมีที่มา พระสงฆ์แต่ละรูปมีหลายบทบาทแตกต่างกัน ประเด็นในการหาข้อมูลจึงมีลักษณะเปิดกว้าง และจะนำไปวิเคราะห์ในกรอบการศึกษาประเด็นที่ตั้งไว้ ส่วนประเด็นหัวข้อในการเก็บข้อมูลดังนี้

- 1.1 ความสำคัญของวัดในอดีตและปัจจุบัน
- 1.2 ประวัติและฐานะของพระสงฆ์บางประการ
- 1.3 การกิจของพระสงฆ์และความปฏิสัมพันธ์ต่อชุมชน
- 1.4 พระสงฆ์มีกิจกรรมต่อชุมชนมีด้านใด
- 1.5 สาเหตุและแรงจูงใจในการจัดกิจกรรมของพระสงฆ์
- 1.6 จำนวนผู้ศรัทธาในกิจกรรมของพระสงฆ์
- 1.7 ความเข้มข้นของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ศรัทธาและความร่วมมือในการจัดกิจกรรมของพระสงฆ์

กิจกรรมของพระสงฆ์

การตรวจสอบข้อมูลจากที่ได้ข้อมูลจากสัมภาษณ์ สังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรม รวมทั้งการสนทนามาตรวจสอบ ปรากฏว่าข้อมูลไม่ครอบคลุมจึงได้มีการเก็บข้อมูลเพิ่มรวมทั้งหมดมาตรวจสอบอีกครั้ง เพื่อทบทวนความครบถ้วนบริบูรณ์ของข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ และข้อมูลเก็บมาสรุปเพื่อตอบวัตถุประสงค์ และปัญหาที่ต้องการที่มาของข้อมูล การวิจัยนี้ได้ จากการสัมภาษณ์มาประกอบกับการสัมภาษณ์เพิ่มเติม และการสนทนา เพื่อการวิเคราะห์ให้ชัดเจนขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม ประกอบกับข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ ตามลักษณะกิจกรรมของพระสงฆ์ดังนี้

1. การได้รับการศึกษาเฉพาะด้าน เช่น ความรู้สมุนไพรกับสุขภาพแม่กับตนเอง การสืบทอดความรู้ด้านการรักษาโรคที่ขาดช่วง
2. บทบาทเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาของชุมชนในเมือง
3. บทบาททางสังคม เช่น การเป็นศูนย์รวมของชุมชน ความศรัทธา เช่น ความประพฤติดของพระสงฆ์ในฐานะศาสนทายาท ความมั่นคง การเผยแพร่ธรรมะการประยุกต์คำสอนของพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับกาลปัจจุบัน
4. บทบาทด้านการอนุรักษ์ เช่น ประเพณี วัฒนธรรม รูปลักษณ์สังคม

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า พระสงฆ์และวัดมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชุมชน จนกล่าวได้ว่า ทั้งพระสงฆ์และวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เหมือนกับชุมชนไทยอื่นๆ เพียงมีสภาพในอดีต ภาพการดำเนินชีวิตของชุมชนด้านสุขภาพนั้นจะฝากไว้กับ พระสงฆ์ วัด พระสงฆ์ก็ทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดีจนเป็นที่ยอมรับกันทั่วหน้า แต่ถูกภาครัฐเข้ามายุ่งการแทรกแซง เปิดกว้างให้กับแพทย์แผนปัจจุบัน ตั้งกฎพระราชบัญญัติมาคุ้มครองผู้บริโภค และจำกัดผู้รักษาจะต้องมีใบประกอบโรคศิลป์ และมีกฎพระวินัยปิฎกด้วยก็เลยไม่มีการโต้ตอบ พอพระสงฆ์ที่ทำการรักษามรณะแล้วเลยขาดช่วงไป

พระสังฆาธิการอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์ทั้ง 12 วัด วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) วัดป่าแดง วัดป่าแพ่ง วัดสวนดอก วัดเจดีย์หลวง วัดนันทาราม วัดพระเจ้าเม็งราย วัดช่างฆ้อง วัดศรีปิงเมือง วัดพวงหงษ์ และมีวัดพระสิงห์ วัดฝายหินในกรณีมีพระเถระผู้ใหญ่ ล้วนมีทัศนคติและแนวคิดว่า จะทำสิ่งใดต้องพอใจ พองาม ไม่ขัดต่อกฎบ้านกฎเมือง ถึงไม่ขัดต่อพระพุทธศาสนา แต่ขัดต่อพระวินัยก็ควรระแวง หยุดเสียโดยดี เพราะไม่เป็นที่โปรด หรือขัดต่อกฎหมายพระราชบัญญัติ ก็ไม่บังควรปฏิบัติต่อไป ในเมื่อมีผู้ทำหน้าที่นั้นๆ หากจะทำก็ควรเป็นฝ่ายให้ความรู้ที่ถูกต้องจะดีกว่า ขณะนี้ก็มีโครงการสวนสมุนไพรพุทธชาด เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ศึกษาฝึกฝน และได้ฟื้นฟูความรู้ ซึ่งสามารถทำหน้าที่ส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพให้กับผู้สนใจทั้งหลายจะได้นำไปใช้ดูแลสุขภาพของตนเองไม่ให้เจ็บป่วยง่าย หากเจ็บป่วยจะได้หยิบใช้เองในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง ไม่จำเป็นต้องมาหาพระสงฆ์รักษาให้อีก

การสอนให้ความรู้ที่ชัดเจนและที่ถูกต้องให้ ก็เหมือนให้ยาวิเศษ ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้ ช่วยเหลือกัน และกันเองได้ ความรู้อยู่กับตนน่าจะดีกว่าแต่ก่อน สุขภาพก็ไม่ป่วยง่าย ใครที่มีความสามารถรู้จริงเหมาะสมที่จะทำหน้าที่นั้นๆ ที่ตนมั่นใจก็พัฒนาดนเข้าสู่

ระบบระเบียบกฎหมายให้ถูกต้องจะได้ทำไปอย่างราบรื่นไร้อุปสรรค ไม่เห็นต้องดันทุ้งออกหน้าออกตาจนไม่เหมาะสมไม่งาม ไม่ต้องไปสู้รบตบมือกับใคร น่าจะดีกว่าไปต่อสู้เพื่อทวงหน้าที่ที่เคยมีในอดีตกลับมา ในขณะนี้งานและกิจกรรมหน้าที่ของพระสงฆ์มีมากมายจนเต็มสมอง หากให้พระสงฆ์กลับมาให้มีบทบาทเดิมๆ ลงมือปฏิบัติปรุ้งยารักษาคนไม่มีกำลังพอแล้ว ต้นทุนการเตรียมการนั้นก็สูงมาก คาดว่าคงจะลำบาก การรับรักษาโรคเป็นงานที่ละเอียดอ่อน หากทำรวบๆ นั้นก็หมายถึงชีวิตที่เดียว และคงจะทำได้ไม่ดีเท่าที่ควร เพราะกิจของสงฆ์เพื่อพัฒนาชุมชนมีมากมายเหลือเกินจนเวลาเกือบไม่มีเวลาปฏิบัติฝึกตนแล้ว หากให้กลับมาทำหน้าที่เหล่านี้ก็เห็นที่สุขภาพของพระสงฆ์เองคงต้องป่วยก่อนเป็นแน่แท้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ภาครัฐควรให้ความสำคัญในทรัพยากรมนุษย์ให้มากกว่านี้ และต้องไม่เคยตกอยู่ใต้อำนาจผู้ใด โดยอาศัยความถูกต้องเหมาะสม
2. ภาครัฐควรสนับสนุนทุกด้านไม่เพียงด้านการแพทย์แผนปัจจุบัน ควรพัฒนาส่งเสริมการนำยาสมุนไพรไปใช้ให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด
3. สนับสนุนให้มีการร่วมมือกันอย่างเป็นรูปแบบที่ชัดเจนระหว่างองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันศาสนาและพัฒนาบุคลากรองค์กร ให้มีคุณภาพเพื่อธำรงบทบาทของสถาบันไว้ในชุมชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยความต้องการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น การเผยแผ่ความรู้ด้านยาสมุนไพร
2. ควรมีการวิจัยถึงสำคัญในวิชาหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งน่าจะรวมเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น ความสำคัญของยาสมุนไพรเข้าไปด้วยในเมื่อตั้งให้เป็นแหล่งวิชาการ โดยวิเคราะห์ถึงผลโดยตรงต่อพระสงฆ์และผลโดยอ้อมต่อชุมชนต่างๆ ของสังคมไทย

บรรณานุกรม

- ยศ สันตสมบัติ และวิฑูรย์ อ่อนชมจันทร์. (2537). ศักยภาพของภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการ
ดูแลรักษาสุขภาพ กรณีศึกษา : การรักษากระดูกหักของหมอเมืองและการดูแล
แลครรภ์ของชาวอาข่า จังหวัดเชียงราย. เชียงราย: สถาบันราชภัฏเชียงราย.
พระครูวิฑิตศาสนาท. (2553). รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่. สัมภาษณ์. 16 มีนาคม 2553.

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการสอนของครูพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ : กรณีศึกษาเขตพื้นที่การศึกษา เชียงใหม่ เขต 2

Factors Affecting To The Success of The Moral Teaching Monk in the School : A Case Study of the Office of Chiang Mai Educational Zone 2

พระสมุห์ปัญญา ปญฺญาโร¹, พระมหาศรีวรรณ โสวณณสิริ²

Phrasamupanya Panyatharo¹, Phramaha Sriwan Sowannasiri²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม 106 ถ.พระแก้ว ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 52000²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus¹

Wat Phra Kaewdontaosuchadaram 106 Phra Kaew Road²

Tambon Wiang Nuea Amphoe Meuang Chiang Mai

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ : กรณีศึกษาเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาบทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 และ (2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่เขต 2

ผลการศึกษา พบว่า บทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 พบว่า มีแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใน 8 ประเด็น คือ การสร้างความคุ้นเคยกับนักเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียน แนวทางในการพัฒนาการเรียนรู้อาจารย์หรือด้านทักษะของผู้เรียน วิธีการสอนที่ทำให้นักเรียนมีความสนใจต่อการเรียนการสอน วิธีการในการจัดระบบการปกครองในชั้นเรียนให้เรียบร้อย การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน วิธีการประเมินผลการเรียน การปรับบุคลิกภาพให้เหมาะสมกับสถานศึกษาและผู้เรียน

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเขต

พื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 ทั้ง 8 ด้านโดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.95) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านบุคลิกภาพของผู้สอน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.99) รองลงมา คือ ด้านการปกครองในชั้นเรียน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.98) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านกลวิธีการสอนและอุปบายในการสอน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.92)

คำสำคัญ: ปัจจัย; ศีลธรรม

Abstract

The research entitled “Factors Affecting to the Success of the Moral Teaching Monk in the School : A Case Study of the Office of Chiang Mai Educational Zone 2” consists of 2 objectives as 1) to study the role of moral teaching monks in schools under the Office of Chiang Mai Educational Zone 2 and 2) to study the factors affecting to the success of monks teaching morality in schools under the Office of Chiang Mai Educational Zone 2.

The results of the research revealed that recent advances in prenatal testing technology have made for a diagnosis of genetic disorders and fetal anomaly. Most of the time termination of pregnancy is accepted for a proven fetal disease and agreement terminate of pregnancy. Termination of pregnancy after Prenatal diagnosis raised important ethical dilemma, Physicians and midwives are faced with a conflict between the woman’s right to self-determination on one hand and the right to life of the child on the other.

Regarding to monks teaching morality in schools under the Office of Chiang Mai Educational Zone 2, it was found that they have played their roles in the school for eight aspects e.g. familiarize themselves with students, provide the appropriated learning activities for students, develop the learning skill for students, develop the teaching technique, manage the classrooms, create the classroom atmosphere, create the learning evaluation and adjust-

ing their personalities to suit the school and students.

The relationship between the factors that affects to the successful teaching of monks teaching morality in schools, it was found eight aspects in overall at high level ($\bar{x}$ = 3.95). When specifically considered, it was found that the highest mean on the instructors' personality ($\bar{x}$ = 3.99) followed by the classroom management at high level ($\bar{x}$ = 3.98). In case of the lowest, it was found in the teaching technique ($\bar{x}$ = 3.92).

Keywords: Factors; Moral Teaching

บทนำ

สังคมไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตทางศีลธรรม ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้วยังเป็นรากเหง้าของวิกฤตต่าง ๆ อีกมากมายในปัจจุบัน อาทิ วิกฤตด้านสิ่งแวดล้อม วิกฤตทางการเมือง และวิกฤตทางเศรษฐกิจ (ซึ่งสามารถหวนกลับมาได้ตลอดเวลา) รวมไปถึงช่องว่างที่ถ่างกว้างขึ้นระหว่างคนรวยกับคนจน และความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นภายในชาติ นอกจากนี้วิกฤตศีลธรรมดังกล่าวมายังเป็นภาพสะท้อนถึงความล้มเหลว สถาบันต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่ในการเสริมสร้างศีลธรรมในสังคมไทย อาทิ ครอบครัว ชุมชน วัด และโรงเรียน (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554) ซึ่งปัญหาสังคมไทยได้ทวีความรุนแรงและมีความหลากหลายมากขึ้น สาเหตุปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้ค่านิยมทางวัตถุมากขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรมในเด็กวัยรุ่น อาทิ ปัญหาสังคม ปัญหาการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียน นักศึกษา ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา และปัญหาอาชญากรรม จากสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับนักเรียน นักศึกษาดังกล่าว พบว่ารากเหง้าแห่งปัญหาที่แท้จริง คือ การที่นักเรียน นักศึกษา ได้รับการกล่อมเกลาทางจิตใจไม่เพียงพอและในบางกรณีถูกละเลยจากสถานศึกษาที่ปลูกฝังในเรื่องศีลธรรมจริยธรรม จนทำให้ขาดความสำนึกต่อหน้าที่ ขาดความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี เว้นแต่นักเรียน นักศึกษา จะถูกจัดระเบียบทางความคิด จนมีจิตใจที่ฝืด และมัวแต่ไขว่คว้าที่จะแข่งขันสามารถเป็นภูมิคุ้มกันด้านทานด้วยหลักธรรมทางศาสนา (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2550: 6)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 ได้แก่ อำเภอแมริม อำเภอแม่แตง อำเภอสันทราย อำเภอพร้าว และอำเภอสะเมิง ได้ประสบปัญหาเนื่องมาจากตัวของพระสอนศีลธรรมจำนวนหนึ่งสมัครเข้าโครงการแต่ไม่ปฏิบัติงานตามสัญญา เช่น อ้างว่าเป็นเจ้าอาวาส ต้องรับกิจนิมนต์ไม่สามารถมาสอนตามกำหนดได้บางรูปลาสิกขาบางรูปย้ายวัด และบางรูปเลิกสอนกลางคันเป็นต้น ทำให้งบประมาณสูญเปล่า และนักเรียนขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาจากพระที่มีคุณภาพ และเต็มใจมุ่งมั่นในการสอน ส่วนใหญ่พระสอนตามหลักสูตรวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนและเป็นเพียงผู้ช่วยสอนได้เวลาน้อย พระจำนวนมากสอนโดยการบรรยาย อาศัยตำรา และให้นักเรียนท่องจำข้อเท็จจริง จะเห็นได้ว่า เขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 ยังขาดบุคลากรที่มีประสิทธิภาพในการสอนศีลธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชนไทย ซึ่งอาจจะมีปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขาดประสิทธิภาพในการสอน ส่งผลให้เยาวชนไทยได้รับความรู้เรื่องศีลธรรมจริยธรรมอย่างไม่เต็มที่ ไม่สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง และอาจก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพัฒนาโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการสอนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2

ขอบเขตการวิจัย

2.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาปัจจัยที่ส่งผลการสอน ได้แก่ ประสพการณ์ในการสอน ภาระงาน บุคลิกภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน บรรยากาศในชั้นเรียน ความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน และการใช้สื่อการสอน

2.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่

1) พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 จำนวน 15 รูป ประกอบด้วย 5 อำเภอ แยกออกเป็นอำเภอแม่ริม จำนวน 4 รูป อำเภอแม่แตง จำนวน 4 รูป อำเภอสันทราย จำนวน 4 รูป อำเภอพร้าว จำนวน 2 รูป อำเภอสะเมิง จำนวน 1 รูป

2) ผู้บริหารหรือครูประจำ จำนวน 30 คน แยกออกเป็น 15 โรงเรียน ๆ ละ 2 คน

3) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 – ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 จำนวน 15 โรงเรียน ๆ ละ 10 คน

2.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ โรงเรียนที่มีครูพระไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 ประกอบด้วย อำเภอแม่ริม อำเภอแม่แตง อำเภอสันทราย อำเภอพร้าว อำเภอสะเมิง

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบประสานวิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และสอบถามครู นักเรียน โดยใช้แบบสอบถาม หลังจากดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว จึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยสถิติ ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ และการวิเคราะห์ระดับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

ผลการวิจัย

จากผลการจัดเก็บข้อมูลจาก 3 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 จำนวน 15 รูป ประกอบด้วย 5 อำเภอแยกออกเป็นอำเภอแม่ริม จำนวน 4 รูป อำเภอแม่แตง จำนวน 4 รูป อำเภอสันทราย จำนวน 4 รูป อำเภอพร้าว จำนวน 2 รูป อำเภอสะเมิง จำนวน 1 รูป กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้บริหารหรือครูประจำ จำนวน 30 คน แยกออกเป็น 15 โรงเรียน ๆ ละ 2 คน และกลุ่มที่ 3 กลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 – ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 จำนวน 15 โรงเรียน ๆ ละ 10 คน รวมทั้งสิ้น 195 รูป/คน

จากผลการศึกษาบทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เขตพื้นที่การ

ศึกษาเชิงใหม่ เขต 2 พบว่า มีแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของครูพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนใน 8 ประเด็น คือ

1. การสร้างความคุ้นเคยกับนักเรียน โดยการเข้าหานักเรียนอย่างสม่ำเสมอ เป็นที่ปรึกษาให้นักเรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การเอาใจใส่และติดตามพฤติกรรมของนักเรียน การพบปะและให้เวลากับนักเรียน การสอนโดยใช้กิจกรรมที่สร้างสรรค์และเน้นความสนุกสนาน

2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียน โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student Centered หรือ Child Centered) เช่น การจัดการบรรยากาศ จัดกิจกรรม จัดสื่อจัดสถานการณ์ ฯลฯ ให้เหมาะสมกับผู้เรียน ทำให้นักเรียนมีความสุขกับการเรียน

3. แนวทางในการพัฒนาด้านการเรียนรู้หรือด้านทักษะของผู้เรียน ได้แก่ ทักษะพื้นฐาน คือ ทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น อ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็น ทักษะเพื่อทำงาน คือ ทักษะพื้นฐานในการทำงานของทุกอาชีพ ได้แก่ เทคโนโลยีสารสนเทศ การคิด วิเคราะห์การคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีม และการสื่อสาร และทักษะเฉพาะอาชีพ คือ ทักษะเบื้องต้นของอาชีพที่สนใจ เพื่อเตรียมคนให้มีทักษะและศักยภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานด้านทักษะฝีมือ ด้านร่างกายและจิตใจ ด้านลักษณะนิสัยในการทำงาน เช่น ความขยัน อดทน กระตือรือร้น ซื่อสัตย์ และรับผิดชอบ

4. วิธีการสอนที่ทำให้นักเรียนมีความสนใจต่อการเรียนการสอน โดยการจัดกิจกรรมในกระบวนการเรียนรู้ยึดหลักการเรียนรู้ จากสิ่งใกล้ตัวที่นักเรียนรู้จักและคุ้นเคย ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพ และวิถีชุมชน ออกแบบการเรียนรู้ของศิษย์ให้เริ่มที่สิ่งใกล้ตัว สิ่งที่นักเรียนสนใจเริ่มที่ความสนใจของศิษย์ แล้วชวนคิดเชื่อมโยงออกสู่ประเด็นการเรียนรู้ให้เด็กคิด ลองทำ และนำเสนอผลสำเร็จ

5. วิธีการในการจัดระบบการปกครองในชั้นเรียนให้เรียบร้อย โดยการฝึกให้นักเรียนมีระเบียบวินัย มีใจการควบคุม ไม่ให้มีอิสระ ครูต้องมีเทคนิคในการปกครองชั้นเรียน และฝึกให้นักเรียนรู้จักใช้สิทธิหน้าที่ของตนเองอย่างมีขอบเขต

6. การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน โดยการสร้างบรรยากาศแบบประชาธิปไตย นักเรียนและครูจะยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ได้รู้จักทำงานร่วมกัน รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง มี

เหตุมีผล นักเรียนจะรู้สึกสบายใจในการเรียน เป็นบรรยากาศที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี

7. วิธีการประเมินผลการเรียน การประเมินผลที่ดีต้องได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการเรียนรู้ของนักเรียน ในขณะเดียวกันจะต้องใช้เวลาน้อยที่สุดในการประเมิน เชื่อมโยงกับเนื้อหาสาระของแต่ละรายวิชาและจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้

8. การปรับบุคลิกภาพให้เหมาะสมกับสถานศึกษาและผู้เรียน ซึ่งบุคลิกภาพของครูในการสอน ครูต้องใช้เทคนิคและทักษะการสอนที่สอดคล้องเหมาะสมกับนักเรียนและบทเรียนเพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ เจตคติ และทักษะตามที่หลักสูตรกำหนด รวมไปถึงการแต่งกาย การยืน การเดิน ท่าทาง น้ำเสียง การใช้คำพูด การแสดงออกทางสีหน้า แววตา ฯลฯ เหมาะสมกับการเป็นครูจะช่วยส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ได้ดีบุคลิกภาพของครูมีผลต่อความรู้สึกของนักเรียน

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่เขต 2 พบว่า

ข้อมูลทั่วไปจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น 180 รูป/คน เป็นเพศชาย จำนวน 145 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 80.6 และเป็นเพศหญิง จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 19.4 มีสถานภาพเป็นนักเรียน จำนวน 150 รูป คิดเป็นร้อยละ 83.3 เป็นครู จำนวน 27 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 15.0 และเป็นผู้บริหาร จำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.7 มีการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 102 รูป คิดเป็นร้อยละ 56.7 รองลงมาคือ มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 27 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 15.0 และมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำนวน 26 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 14.4 ตามลำดับ

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับนักเรียนของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.98$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการแสดงออก ด้วยสีหน้ายิ้มแย้ม แจ่มใส ในขณะที่สอน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.06$) รองลงมา คือ การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ผลัดเปลี่ยนกันพูดให้เหตุผลเพื่อการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.04$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ สามารถควบคุมอารมณ์ให้มั่นคง เสมอต้นเสมอปลายเมื่อนักเรียนมีปัญหา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.93$)

การจัดเลือกกิจกรรมการสอนให้เหมาะสมของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ชี้แจงวัตถุประสงค์การเรียนการสอน ในแต่ละบท อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.02$) รองลงมา คือ ใช้

สื่อการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหา และน่าสนใจ โดยการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.00$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ มีตำรา / เอกสารประกอบการสอน ความเหมาะสมกับรายวิชา อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.88$)

การใช้จิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.94$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนโดยการเรียนรู้ด้วยตนเองและเข้าใจผู้อื่นด้วย อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.17$) รองลงมา คือ ใช้สื่อการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหา และน่าสนใจ โดยการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.00$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ จัดกิจกรรมเหมาะสม สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.88$)

กลวิธีการสอนและอุปายในการสอนของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.92$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ชี้แจงวัตถุประสงค์เมื่อเริ่มสอนแต่ละครั้งชัดเจน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.01$) รองลงมา คือ กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยการใช้ตัวอย่าง การแก้ปัญหา อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.98$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การใช้ภาษา เล่นคำ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.80$)

การปกครองในชั้นเรียนของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.98$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ความสามารถในการวางแผนเพื่อสร้างกฎระเบียบในชั้นเรียน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.16$) รองลงมา คือ มีความยุติธรรม เที่ยงธรรม ในการปกครองชั้นเรียน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.11$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ เป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักเรียน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.90$)

การปกครองในชั้นเรียนของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.93$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.03$) รองลงมา คือ มีความสามารถสร้างบรรยากาศที่มีความอบอุ่น ทำให้นักเรียนเกิดความอบอุ่น สบายใจ รักครู รักโรงเรียน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.03$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ สามารถในการจัดการกิจกรรมให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.84$)

การปกครองในชั้นเรียนของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.93$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ชี้แจงเกณฑ์และวิธีการประเมินผลก่อนการเรียน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.10$) รองลงมา คือ วัตถุประสงค์และประเมินผลตรงตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.94$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ

การวัดผลตามสภาพที่แท้จริง โดยวัดจากแฟ้มผลงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.85$)

บุคลิกภาพของผู้สอน โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.99$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ วางตัวอย่างเหมาะสมกับความเป็นครู อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.09$) รองลงมา คือ ความสนใจต่อผู้เรียนและการยอมรับความคิดเห็นของผู้เรียน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.02$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีน้ำใจและความอดทน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.93$)

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่เขต 2 ทั้ง 8 ด้านโดยรวม โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.95$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านบุคลิกภาพของผู้สอน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.99$) รองลงมา คือ ด้านการปกครองในชั้นเรียน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.98$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านกลวิธีการสอนและอุปายในการสอน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.92$)

สรุป

จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พระสอนศีลธรรมเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่เยาวชนในโรงเรียน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ควรให้ความสำคัญและตระหนักถึงความจำเป็นในการเข้าไปมีส่วนร่วมของครูพระสอนศีลธรรมในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับเยาวชนให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญและความสนใจในเรื่องครูผู้สอนนักเรียน สถานที่สอน สื่อการสอน การวัดผลที่ได้ประสิทธิภาพและการจัดการหลักสูตรที่ต้องมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับหลักสูตรสามัญและสอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ ตลอดจนงบประมาณในการดำเนินการ ควรจัดให้มีความเหมาะสม และควรมีการวางรูปแบบการจัดการเรียนการสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้เป็นแบบอย่างเดียวกันและเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันของสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เพื่อให้เยาวชนเป็นผู้ที่มีความรู้คู่คุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งจะทำให้สังคมและประเทศชาติมีความเจริญสืบไป

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2550). **คู่มือการดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ปีงบประมาณ 2550**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2547). **โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทย บทความใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2541). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุนทร สุนันท์ชัย. (2535). **เทคนิคและวิธีสอนพุทธศาสนาในโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2540) **พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งการพิมพ์.
- _____. **แนวทางการดำเนินงานหน่วยเผยแพร่ศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา**. (2554). กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

วิธีกำจัดวิสภาคารมณในวิปัสสนา : กรณีศึกษา นิวรณ 5 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

An Elimination of The Observation Object in Vipassana A : A
Case Study of The Five Hindrances as Appeared in Tipitaka

พระบุญทรง ปุณฺณธโร

Boonsong Punnadharo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

บทคัดย่อ

วิธีกำจัดวิสภาคารมณในวิปัสสนา : กรณีศึกษานิวรณ 5 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายประเภทและลักษณะของนิวรณที่เป็นวิสภาคารมณในวิปัสสนาและวิธีกำจัดวิปัสสนาคารมณในวิปัสสนาโดยเฉพาะนิวรณ 5

จากการศึกษาพบว่า วิสภาคารมณในวิปัสสนา หมายถึง อารมณเป็นเครื่องขวางกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี มี 5 ประเภท คือ กามฉันทนิวรณ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องกั้นความดี คือ ติดใจในกามคุณอารมณ 5 อันมี รูป เสียง กลิ่น รส และการสัมผัสถูกต้อง, พยาบาทนิวรณ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องกั้นความดี คือ ความโกรธที่มุ่งจะปองร้ายผู้อื่น, ถีนมิทธนิวรณ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องกั้นความดี คือ ความหดหู่ ความท้อถอย, อุทธัจจกุกกุกจนิวรณ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องกั้นความดี คือ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ, และวิจิกิจฉานิวรณ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องกั้นความดี คือ ความสงสัยลังเลใจในสิ่งที่ควรเชื่อ ไม่นั่นใจ

โดยลักษณะอาการของวิสภาคารมณ เปรียบเหมือน “คนเป็นหนี้” ไม่ว่าเขาจะไปอยู่ในที่ใด ประกอบงานใด ก็ย่อมมีแต่ความทุกข์ใจเพราะหนี้เป็นเหตุ เปรียบเหมือน “คนเป็นโรค” กายและใจย่อมถึงความลำบากในการยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น เปรียบเหมือน “คนถูกจองจำในเรือนจำ” แม้ภายนอกจะมีงานมงคล รื่นเริงกัน ผู้ถูกคุมขังก็ไม่อาจมาร่วมงานได้ เปรียบเหมือน “คนเป็นทาส” ไม่อาจทำอะไรๆ หรือไปไหนมาไหนได้โดยชอบใจ เปรียบเหมือน “คนมีทรัพย์” ผู้ต้องเดินทางไกลกันดาร มีภัยข้างหน้า เขาต้องคอยระแวดระวังภัยตลอดเวลาเพราะความที่ต้องรักษาทรัพย์ เป็นต้นฉนั้น

การกำจัดวิสภาคารมณ์นั้นต้องอาศัยหลักการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 โดยการพิจารณานิวรณ์ธรรมนั้นมีหลักในการกำหนด คือ เมื่อนิวรณ์ทั้ง 5 ตัวใดเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติต้องมีสติตั้งมั่นกำหนดรู้ในนิวรณ์นั้นๆ ให้รู้ชัดทั้งการเกิดขึ้นและการดับไปของนิวรณ์ว่าเป็นเพียงนามธรรมโดยสภาพธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ควรละเมื่อเกิดขึ้นกับจิตของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ต้องใช้หลักโยนิโสมนสิการ มีสติในการกำหนดรู้นิวรณ์ที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเพียงการรู้สภาวะธรรมของรูปนามโดยเท่าทันปัจจุบันอารมณ์แล้วผู้ปฏิบัติจะเห็นการเกิดดับของรูปนามตามความเป็นจริงและเป็นไปตามกฎของพระไตรลักษณ์ด้วยวิปัสสนาญาณไปตามลำดับแห่งวิปัสสนาจนสามารถกำจัดวิสภาคารมณ์ได้ในที่สุด

คำสำคัญ: วิปัสสนา; นิวรณ์ 5

Abstract

The thematic paper entitled ‘An Elimination of the Observation Object in Vipassana: A Case Study of the Five Hindrances as Appeared in Tipitaka’ aims to study the meanings, kinds and the nature of the Observation Object in Nivarana or Hindrances and the way to eliminate them.

The result revealed that the Nivarana or Five Hindrances are considered as the Observation Objects in Vipassana, they are Kamachanda or sensual desire, Byapada or illwill, Thinamiddha or sloth and torpor, Uddhaccakukkucca or distraction and remorse and Vicikiccha or doubt.

The path to eliminate the Observation Objects, a person needs to practice the insight meditation or Vipassana in line with Satipahana or the Four Foundations of Mindfulness. The path to determine Nivarana or Hindrance, when it is occurred; one should acknowledge in it. The nature of Nivaraṇa should be realized as merely the mentality by practitioners. These mentalities are called Pahatabba-dhamma: things to be abandoned by practitioners. Therefore, the practitioners need to consider on Yonisomanasikara or proper attention of Nivarana as the natural condition: materiality and immateriality. When the present feeling is realized by the

practitioners, they will know the rising and falling of the Three Characteristics by Vipassana: insight-knowledge.

Keywords: Vipassana; Elimination;

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธองค์ทรงแสวงหาพระสัมมาสัมโพธิญาณหลังจากทรงผนวชอยู่นานถึง 6 พรรชาด้วยพระวิริยะอุตสาหะและได้ประกาศพระศาสนาอยู่นานถึง 45 พรรชาและวางรากฐานอันเป็นหลักคำสอนของพระองค์ไว้ให้แก่พระสาวก 2 ประการ คือ **คันถธุระ** หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เช่น พระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม ตลอดจนอรรถกถา ฎีกาต่างๆ จนมีความรู้ความชำนาญในวิชาการสาขานั้นๆ อันเป็นทฤษฎี ส่วน **วิปัสสนาธุระ** หมายถึง การลงมือปฏิบัติตามหลักทฤษฎีที่ตนได้ศึกษาเล่าเรียนมาเพื่อพิสูจน์ผล คือ ความจริงของวิชาที่ตนได้ศึกษาเล่าเรียนมานั้น (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ ป.ธ.9), 2552: 2 – 3) ดังนั้นธรรมทั้งสองจึงเป็นเสมือนส่วนประกอบของชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายที่มีส่วนสำคัญอยู่ 2 อย่าง คือกายและใจหรือรูปกับนามที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน กายนั้นท่านเปรียบเสมือนบ้านเป็นที่อาศัย ส่วนใจนั้นท่านเปรียบเสมือนคนผู้อยู่ในบ้าน บ้านจะเป็นอย่างไร จะแข็งแรงทนทาน จะสะอาดหรือสกปรกก็ขึ้นอยู่กับเจ้าของบ้านที่อาศัยอยู่นั้นเพราะทุกสิ่งสำเร็จแล้วแต่ใจไม่มีสิ่งใดที่ปรากฏขึ้นมาโดยไม่ปรากฏที่ใจก่อน (พระมหาบุรุษ รกขิตธมโม (ปะมะชะ), 2549: 67) การเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐานสี่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อชีวิตของมนุษย์ทุกรูปทุกนามเพราะเป็นการฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพเหมาะสำหรับการนำไปใช้ในหน้าที่การงานต่างๆ เป็นวิธีชำระขัดเกลาอบรมจิตใจของมนุษย์ที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งการขัดเกลาจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนานั้นก็คือ การเจริญวิปัสสนาและพระพุทธองค์ทรงแยกการพัฒนาจิตใจออกเป็นสองอย่าง คือ กายภาวนา (การอบรมกาย) จิตตภาวนา (การอบรมจิต) เพื่อให้เหมาะแก่อุปนิสัยของบุคคลผู้ฟังธรรมในขณะนั้นดังปรากฏที่ทรงตรัสแก่สังกนิครนถ์ว่า (พระเทพวิสุทธิกวี, 2543: 2)

อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ได้สดับแล้ว มีสุขเวทนาเกิดขึ้น ถูกสุขเวทนากระทบเข้าแล้ว ไม่มีความยินดียิ่งนักในสุขเวทนาและไม่ถึงความเป็นผู้ยินดียิ่งนักในสุขเวทนา สุขเวทนานั้นของเขาย่อมนดับไป เพราะสุขเวทนาดับไป ทุกขเวทนาจึงเกิดขึ้น เขาถูกทุกขเวทนากระทบเข้าแล้ว ก็ไม่เศร้าโศก ไม่เสียใจ ไม่รำพัน ไม่ตื้ออคร่ำครวญ ไม่ถึงความหลงใหล

สุขเวทนานั้นแม้ที่เกิดขึ้นแก่อริยสาวกแล้ว ก็ไม่ครอบงำจิตตั้งอยู่ เพราะเหตุที่ได้อบรมกาย ทุกขเวทนาแม้ที่เกิดขึ้นแล้วก็ครอบงำจิตอยู่ไม่ได้ เพราะเหตุที่ได้อบรมจิต สุขเวทนาและ ทุกขเวทนาทั้ง 2 ฝ่ายที่เกิดขึ้นแก่อริยสาวกผู้ใดผู้หนึ่งอย่างนี้ ก็ไม่ครอบงำจิตตั้งอยู่ เพราะ เหตุที่ได้อบรมกายเพราะเหตุที่ได้อบรมจิต อัคคิเวสสนะ บุคคลผู้ได้อบรมกายได้อบรมจิต เป็นอย่างนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 369: 404). (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 369: 404).

การเจริญวิปัสสนาเป็นการพัฒนาทั้งทางกาย จิต สติ และปัญญา อย่างแท้จริง ตามมรรควิธีของการพัฒนาโดยเริ่มจากการจัดระเบียบร่างกายให้เรียบร้อยด้วยศีล เมื่อกาย เรียบร้อยดีแล้วจิตก็จะสงบเป็นสมาธิได้เร็วขึ้น เมื่อจิตเป็นสมาธิดีแล้วก็จะพัฒนาปัญญาให้ เกิดขึ้นด้วยการขัดเกลาของสติที่เป็นตัวรู้ ดังนั้น ขบวนการพัฒนาศักยภาพกายและศักยภาพ จิตของมนุษย์นั้นจะเจริญขึ้นหรือไม่ขึ้น กัลยาณมิตรเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในชีวิตของการ ประพฤติปฏิบัติธรรมเพราะกัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ดังพระพุทธองค์ตรัส แก่พระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ ก็ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีพวกดี นี่เป็นพรหมจรรย์ ทั้งสิ้นเทียว” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 19 ข้อ 2: 3). กัลยาณมิตรจะเป็นผู้ชี้แนะและบอก แนวทางในการปฏิบัติอย่างถูกต้องและความเห็นชอบเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง ของมรรควิธีในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรมขั้นแรกตามหลักการทางพระพุทธ ศาสนาและเป็นการพัฒนาจิตให้บริสุทธิ์ชัดเจนเป็นอิสระขึ้นไปตามลำดับพระพุทธองค์ทรง แสดงหลักการสร้างสัมมาทิฐิไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิมี 2 ประการดังนี้คือ ปรีโฆสและโยนิโสมนสิการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 371: 110). ” ปัจจัยทั้งสองอย่างนี้ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกันสำหรับคนสามัญที่มีปัญญาไม่แก่ กล้าย่อมต้องอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่นและคล้อยไปตามคำแนะนำชักจูงที่ชาญฉลาดได้ ง่าย แต่ก็ต้องฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกวิธีด้วยตนเองจึงจะก้าวหน้าไปถึงที่สุด ได้ ส่วนบุคคลที่มีปัญญาแก่กล้าย่อมรู้จักใช้โยนิโสมนสิการได้ดีกว่า แต่ก็ต้องอาศัยคำแนะนำ ที่ถูกต้องเป็นเครื่องนำทางในเบื้องต้นและเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมให้ก้าวหน้าไปได้รวดเร็วยิ่ง ขึ้นในระหว่างการฝึกอบรมจิต (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 621).

ส่วนปัญหาในการเจริญวิปัสสนา คือ สิ่งที่จะเข้ามาขัดขวางการเกิดขึ้นของ วิปัสสนาญาณคือ วิสภาคามณฺ์ คืออารมณ์ที่คอยขัดขวางต่อการทำความดีเพราะการเจริญ วิปัสสนาจัดเป็นบุญกิริยาวัตถุชั้นสูงในบรรดาบุญกิริยาวัตถุทั้งหลาย โดยปกติทั่วไปเราจะ ทำงานอะไรให้สำเร็จลุล่วงไปได้มักจะประสบกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ อยู่เสมอ ยิ่งงาน

ที่มีความสำคัญมาก ย่อมมีปัญหาและอุปสรรคมีมากเป็นเงาตามตัว ดังนั้นการบรรลุความสำเร็จในกิจที่ทำในกรรมที่ประกอบจึงหมายถึงความสามารถในการฟันฝ่าเอาชนะปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้นได้ การเจริญวิปัสสนาจึงถือว่าเป็นงานท้าทายอย่างหนึ่ง คือ การขัดเกลาจิตใจซึ่งมีความละเอียดอ่อน ลึกซึ้งกว่ากิจกรรมอื่นๆ ปัญหาและอุปสรรคที่ต้องประสบก็ย่อมละเอียดอ่อนหรือที่เรียกว่าเป็นกิเลสอย่างละเอียด ซึ่งจะขจัดได้ยากกว่ากิเลสอย่างหยาบการกำจัดกิเลสทางจิตจะต้องอาศัยความเพียรพยายามอย่างยิ่งยวด จึงจะสามารถเอาชนะได้และบรรลุผลสำเร็จได้ในที่สุดมีเพียงทางเดียวคือการเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2542: 138)

วิสาคารมณ คือ อารมณ์ที่เป็นข้าศึกแก่การเจริญวิปัสสนากรรมฐานมีโอกาสนั้นสูงถ้าผู้ปฏิบัติไม่รู้เท่าทันกิเลสดังเรื่องที่ปรากฏในสมัยพุทธกาลมีอยู่ว่า “พระองค์ทรงแสดงอสุกขาพรรณนาคุณแห่งการเจริญอสุกะกับทั้งคุณแห่งอสุกสมาบัติแล้วตรัสแก่บรรดาภิกษุว่า พระองค์จักหลีกเร้นไปอยู่ตามลำพังพระองค์ อย่าให้ผู้ใดเข้าไปเฝ้า นอกจากภิกษุผู้ نابินชบาตเข้าไปถวายเพียงรูปเดียว ภิกษุเหล่านั้นเมื่อเจริญอสุกภาวนาแล้ว พวกกันอดัดระอาเกลียดชังร่างกายของตนจึงพากันปลงชีวิตตนเองบ้าง วานกันและกันให้ปลงชีวิตบ้าง บางกลุ่มพากันเข้าไปหาตาเถรมิคลันทิกะ จ้างด้วยบาตรและจีวรให้ฆ่าตนบ้าง นายมิลลันทิกะฆ่าภิกษุ วันละหนึ่งรูปบ้าง สองรูปบ้าง สามรูปบ้าง สี่รูปบ้าง ห้ารูปบ้าง จนถึงหกสิบรูปต่อวัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ข้อ 19 463: 465) เมื่อครบครึ่งเดือนแล้ว พระพุทธองค์เสด็จกลับจากที่หลีกเร้น รับสั่งถามพระอานนท์ เหตุใดภิกษุจึงดูบางตาไป พระอานนท์จึงกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์ทรงแสดงอานาปานสติภาวนาแก่ภิกษุเหล่านั้นแล้วทรงปรารภ เรื่องภิกษุฆ่าตัวตาย ฆ่ากันและกันรวมทั้งจ้างให้ผู้อื่นฆ่าตน ทรงติเตียน แล้วบัญญัติสิกขาบท ห้ามมิให้ภิกษุฆ่ามนุษย์หรือใช้ให้คนอื่นฆ่า ทรงปรับอาบัติปาราชิกแก่ผู้ล่วงละเมิด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ข้อ 1 162: 167)

ในสุตตันตปิฎกอังคุตตรนิกายได้กล่าวถึงพระเมฆิยะเกิดวิสาคารมณในขณะปฏิบัติว่า พระเมฆิยะผู้เป็นพุทธอุปัฏฐากของพระพุทธองค์เห็นหมู่บ้านชั้นตุลาคมนเป็นที่รื่นรมย์เหมาะแก่การทำเพื่อความเพียรจึงขอโอกาสพระพุทธองค์เพื่อไปบำเพ็ญเพียรแม้จะกราบทูลขออนุญาต ถึงสามครั้งพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตแต่เมื่อเห็นเมฆิยะพยายามขอโอกาสอยู่ พระพุทธองค์ตรัสว่าถ้าเธอมีเจตนากล้าแข็งเช่นนั้นเราก็จะอนุญาตปรากฏว่าเมฆิยะเกิดอารมณ์ที่ประกอบด้วยราคะ โทสะ และกลัวอันตราย จึงกราบทูลให้ทรงทราบเรื่องที่ไปป่ากลับมา พระองค์จึงตรัสว่าจิตของเธอยังแข็งแกร่งอยู่ ถ้าเธอปรารถนาจะให้คู่ควรแก่การ

งาน จงฝึกเจริญสมาธิก่อนแต่ก่อนอื่นเธอจำต้องมีกัลยาณมิตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ข้อ 23 27: 286)

จากตัวอย่างที่ยกมานี้แสดงให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคในการเจริญวิปัสสนา นั้นต้องกำจิตวิภาคารมณที่เป็นข้าศึกแก่การปฏิบัติวิปัสสนาในเบื้องต้นได้แก่นิรณทั้ง 5 อันอุปสรรคที่จะต้องกำจิตในเบื้องต้นเพราะนิรณเป็นกองอกุศลตั้งที่พระพุทธร่องค์ทรงตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลายเมื่อจะกล่าววาทะกองอกุศลจะกล่าวให้ถูกต้องนั้นต้องกล่าวถึงนิรณ 5 ว่าเป็นกองอกุศลทั้งสิ้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ข้อ 19 696: 166) และการที่จะกำจิตวิภาคารมณเหล่านี้ได้นั้นจะต้องอาศัยกัลยาณมิตรที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง เป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมจิตอย่างถูกต้อง ในวิสุทธิมรรคได้ยกตัวอย่างกัลยาณมิตรไว้ เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตทางปัญญาที่สามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 621) การกำจิตธรรมที่เป็นข้าศึกแก่ความสงบใจนี้เป็นวิธีที่พระพุทธร่องค์ทรงแนะนำสั่งสอนแก่พุทธบริษัทให้รู้แจ้งเห็นความจริงของชีวิตและหลุดพ้นจากวิภวสงสารไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกแม้ปัจจุบันการสอนวิธีกำจิตวิภาคารมณก็ยังมีปรากฏอยู่ตามสำนักต่างๆ แต่เป็นหน้าที่ของพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถที่ได้รับมอบหมายให้การแนะนำแต่ละสำนักจึงทำให้การเจริญวิปัสสนากรรมฐานในปัจจุบันได้รับความสนใจจากชาวพุทธเป็นจำนวนมากจำเป็นอย่างยิ่งที่พระวิปัสสนาจารย์จะต้องให้คำแนะนำสั่งสอนวิธีกำจิตวิภาคารมณในวิปัสสนาเพื่อให้การปฏิบัติวิปัสสนาบรรลุจุดมุ่งหมายกันต่อไป

ดังนั้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิธีกำจิตวิภาคารมณในวิปัสสนากรณีศึกษา นิรณ 5 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ในประเด็นของ ความหมายประเภท ลักษณะและวิธีกำจิตวิภาคารมณในวิปัสสนา ทั้งในส่วนของพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส และจากหลักฐานอื่นๆ ทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปรับแก้อารมณ์วิปัสสนากรรมฐานแก่ปัจเจกบุคคลและสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมายประเภทและลักษณะของนิรณที่เป็นวิสการมณในวิปัสสนาตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาวิธีกำจิตวิภาคารมณในวิปัสสนาโดยเฉพาะนิรณที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลโดยเริ่มเก็บข้อมูลจากเอกสารหลักฐานทั้งที่เป็นชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิ คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ จากสถาบันวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และศูนย์บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่

การวิเคราะห์ข้อมูล การอ่านวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหลักฐานที่เป็นชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิ คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อเขียนงานวิจัย การแปลความหมายข้อมูลและรายงานผลการวิจัยเป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยแปลความหมายข้อมูลจากหลักฐานและเอกสารค้นหาคำตอบอย่างมีขั้นตอนพร้อมทั้งเสนอผลที่ได้จากการวิจัยมาบูรณาการเป็น “องค์ความรู้ใหม่” และรายงานผลการวิจัยในเชิงพรรณนา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ทราบ ความหมาย ประเภท ลักษณะของนิรณที่เป็นวิสภาคารมณใน
วิปัสสนา : กรณศึกษานิรณ 5 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทศาสนาเถรวาท

ทำให้ทราบวิธีกำจัดวิสภาคารมณในวิปัสสนาโดยเฉพาะนิรณ 5 ที่ปรากฏใน
คัมภีร์พระพุทศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัย

วิสภาคารมณในวิปัสสนา

จากการศึกษาเรื่อง “วิธีกำจัดวิสภาคารมณในวิปัสสนา : กรณศึกษานิรณ 5 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือเพื่อศึกษา ความหมาย ประเภทและลักษณะของนิรณที่เป็นวิสภาคารมณในวิปัสสนาและวิธีกำจัดวิสภาคารมณในวิปัสสนาโดยเฉพาะนิรณ 5 ในคัมภีร์พระพุทศาสนาเถรวาท การเก็บข้อมูลจากพระไตรปิฎกอรรถกถา ฎีกาและคัมภีร์อื่นๆ ซึ่งถูกเรียบเรียงและบรรยายตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญในการศึกษาวิจัย

สรุปผล

วิสภาคารมณีนีวินปีสสนา หมายถึง สิ่งที่ยกย่องชมเชยการปฏิบัติวิปัสสนาอันได้แก่ เครื่องกันศกัยภาพของจิตใจไม่ให้เกิดปัญญาในขั้นสูงๆ เกิดขึ้นได้ ดังนั้นผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานควรศึกษาเรียนรู้วิธีแก้ไขปัญหเกี่ยวกับวิสภาคารมณีนีวินปีสสนาอันได้แก่นิวัตร 5 ที่เกิดในขณะปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสติรู้เท่าทันสภาวะธรรมที่ปรากฏและก้าวข้ามนิวัตรทั้ง 5 ซึ่งเป็นกิเลสอย่างกลางเหล่านั้นจนสามารถพัฒนาจิตใจถึงคุณธรรมที่สูงขึ้นไป เพราะนิวัตรทำหน้าที่เป็นธรรมที่ห้ามจิตใจไม่ให้เข้าถึงความรู้แจ้งเห็นจริง เพราะเป็นสภาวะธรรมที่กั้นจิตใจไม่ให้บรรลุความดี เช่น การเข้าถึง สมภาติ ญาณ มรรค ผล นิพพานนั่นเอง

2 ประเภทของวิสภาคารมณีนีวินปีสสน 5 ประการ

1. กามฉันทะ (ความพอใจในกาม) ภายในมียอยู่ ก็รู้ชัดว่า ‘กามฉันทะภายในของเราไม่มีอยู่’ หรือเมื่อกามฉันทะภายในไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่า ‘กามฉันทะภายในของเราไม่มีอยู่’ การเกิดขึ้นแห่งกามฉันทะที่ยังไม่เกิดขึ้นมีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่งการละกามฉันทะที่เกิดขึ้นแล้วมีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่งและกามฉันทะที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง

2. พยาบาท (ความคิดร้าย) ภายในมียอยู่ ก็รู้ชัดว่า ‘พยาบาทภายในของเราไม่มีอยู่’ หรือเมื่อพยาบาทภายในไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่า ‘พยาบาทภายในของเราไม่มีอยู่’ การเกิดขึ้นแห่งพยาบาทที่ยังไม่เกิดขึ้นมีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง การละพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วมีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง และพยาบาทที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง

3. ถีนมิทธ (ความหดหู่และเชื่องซึม) ภายในมียอยู่ ก็รู้ชัดว่าถีนมิทธะภายในของเราไม่มีอยู่ หรือเมื่อถีนมิทธะภายในไม่มีอยู่ก็รู้ชัดว่า ถีนมิทธะภายในของเราไม่มีอยู่ การเกิดขึ้นแห่งถีนมิทธะที่ยังไม่เกิดขึ้นมีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง การละถีนมิทธะที่เกิดขึ้นแล้วมีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่งและถีนมิทธะที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง

4. อุทธัจจกุกกุกจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) ภายในมียอยู่ ก็รู้ชัดว่าอุทธัจจกุกกุกจะภายในของเราไม่มีอยู่’ หรือเมื่ออุทธัจจกุกกุกจะภายในไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่า อุทธัจจกุกกุกจะภายในของเราไม่มีอยู่ การเกิดขึ้นแห่งอุทธัจจกุกกุกจะที่ยังไม่เกิดขึ้นมีได้ด้วยเหตุใดก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง การละอุทธัจจกุกกุกจะที่เกิดขึ้นแล้วมีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่งและอุทธัจจกุกกุกจะที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใดก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง

5. วิจิกิจฉา (ความล่งเลงสังสัย) ภายในมียอยู่ ก็รู้ชัดว่า วิจิกิจฉาภายในของเราไม่มีอยู่ การเกิดขึ้นแห่ง วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใดก็รู้ชัดเหตุนี้ การละวิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใดก็รู้ชัดเหตุนี้ และวิจิกิจฉาที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใดก็รู้ชัดเหตุนี้

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า ธรรมมีอยู่' ก็เพียงพออาศัยเจริญญาณเจริญสติเท่านั้นไม่อาศัย (ตณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลกภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ นิรวณ 5 อยู่ อย่างนี้

ลักษณะของวิสภาคารมณในวิปัสสนา

1. กามฉันท์ เปรียบเหมือน “คนเป็นหนี้” ไม่ว่าเขาจะไปอยู่ในที่ใด ประกอบงานใด ก็ย่อมมีแต่ความทุกข์ใจเพราะหนี้เป็นเหตุ ถูกความวิตกกังวลครอบงำไม่อาจมีความสุขได้หมดแรงต่อต้าน

2. พยาบาท เปรียบเหมือน “คนเป็นโรค” กายและใจย่อมถึงความลำบากในการยืน เดิน นั่ง นอน กินก็ไม่รู้รส หวาน มัน ขม เค็ม เป็นต้น ก็เต็มด้วยความทุกข์ทรมาน ผู้ถูกพยาบาทครอบงำจิตก็ย่อมลำบากในการลุกหรือนั่ง ดูไม่สบอารมณ์ไปหมด

3. ถีนมิทธะ (ความง่วง) เปรียบเหมือน “คนถูกจองจำในเรือนจำ” แม้ภายนอกเรือนจำจะมีงานมงคล รื่นเริงกัน ผู้ถูกคุมขังก็ไม่อาจร่วมงานได้ ฉะนั้น ผู้ถูกถีนมิทธะครอบงำก็ไม่อาจได้สัมผัสกับความยินดี ปราโมทย์ที่เกิดจากการปฏิบัติได้ ฉะนั้น

4. อุทธัจจกุกกุกจะ (ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ) เปรียบเหมือน “คนเป็นทาส” ไม่อาจทำอะไรหรือไปไหนมาไหนได้โดยชอบใจ ฉะนั้น ผู้ถูกครอบงำแม้จะอยู่ในที่ๆ สงบก็ไม่อาจทำให้สงบได้ ฉะนั้น

5. วิจิกิจฉา (ความล่งเล สงสัย) เปรียบเหมือน “คนมีทรัพย์” ผู้ต้องเดินทางไกลกันดาร มีภัยข้างหน้า เขาต้องคอยระแวดระวังภัย ตลอดเวลา เพราะความที่ต้องรักษาทรัพย์ ฉะนั้น ผู้เกิดวิจิกิจฉาในจิตก็ย่อมระแวงหวั่นใจเนืองๆ เช่น พระพุทธเจ้ามีจริงหรือไม่ เป็นต้น ฉะนั้น

เหตุเกิดวิสภาคารมณีนีรวรณ 5

การที่จะทำให้สมาธิได้ผล ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้ถึงต้นเหตุของนิรวรณทั้ง 5 ข้อนั้นเสีย ก่อนจึงจะกำจัดได้ผลดี เหมือนกับแพทย์ที่จะบำบัดโรคต่างๆ ถ้าสามารถรู้ต้นเหตุของโรค แล้ว ก็จะสามารถป้องกันโรคนั้นได้ง่ายกว่าปล่อยให้โรคนั้นเกิดขึ้นแล้วรักษา เช่น แพทย์หรือคนทั่วไป สามารถจะทราบวามาลาเรียเกิดจากยุงเป็นพาหะเป็นตัวนำ จึงถือว่ายุงเป็นต้นเหตุให้เกิด มาลาเรีย หรือคนที่ เป็นโรคตับแข็งก็รู้ถึงสาเหตุว่าชอบดื่มสุราจัด จึงเป็นเหตุให้เกิดโรคตับ แข็งได้ หรือบุคคลที่เป็นโรคเบาหวานก็รู้ถึงสาเหตุว่ามีน้ำตาลเก็บไว้ในร่างกายมาก เป็นต้น ข้อนี้นั้น การที่เราจะกำจัดนิรวรณให้ได้ผลดีก็ต้องรู้ถึงสาเหตุเกิดนิรวรณเสียก่อนเหมือนกัน พระพุทธองค์จึงได้ทรงแสดงเหตุเกิดนิรวรณไว้ว่ามี 5 ประการ คือ

1. สุนนิมิต คือความรักสวรั้งงาม เป็นเหตุเกิดกามฉันท
2. ปฏิฆนิมิต คือการกระทบกระทั่งจิต เป็นเหตุเกิดพยาบาท
3. อรติ ความไม่พอใจ, ตัณทิ ความเกียจคร้าน, วิชัมภิกา ความอ่อนเพลีย, ภัต ตสัมมทะ การเมาอาหาร, เจตโสสินตตัง การที่จิตหดหู่ ทั้ง 5 ประการนี้ เป็นเหตุเกิดถีน มิทระ

4. เจตโส อวูปสมะ การที่ใจไม่สงบ เป็นเหตุเกิดอุทัจจกุกุกจะ
5. อโยนิโสมนสิการ การไม่ทำใจโดยแยบคาย เป็นเหตุเกิดวิจิกิจฉา

เหตุเกิดของนิรวรณแต่ละข้อ ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นชัดว่า การที่คนเรามีความ ระทมทุกข์มีความวุ่นวายใจในวันหนึ่งๆ นั้นเป็นเพราะนิรวรณชนิดใดชนิดหนึ่งเกิดขึ้นในใจ แต่ นิรวรณทั้ง 5 ประการนี้ ไม่ใช่จะเกิดพร้อมกันในขณะที่เดียวกัน แต่จะเกิดครั้งละอย่างเท่านั้น เช่น ถ้าพยาบาทเกิดแล้วในขณะนั้น นิรวรณอย่างอื่นๆ อีก 4 ก็ไม่เกิด หรืออุทัจจกุกุกจะเกิด อยู่ในขณะนั้นนิรวรณอย่างอื่นๆ อีก 4 ก็เกิดไม่ได้ อันแสดงให้เห็นว่านิรวรณแต่ละอย่างนั้นเกิด ไม่พร้อมกันเพราะจิตรับอารมณ์ได้ครั้งละหนึ่งอย่างเท่านั้นในขณะที่หนึ่งๆ แม้นิรวรณจะเกิดไม่ พร้อมกัน ก็ทำจิตให้เศร้าหมองเช่นเดียวกัน

วิธีกำจัดวิสภาคารมณีนีรวรณ 5 ด้วยองค์ธรรม

นิรวรณเป็นเครื่องกั้นจิตไว้ไม่ให้ เป็นสมาธิ เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติกัมมัฏฐานที่ ทำให้สมาธิเกิดขึ้นไม่ได้ ทำให้การเจริญกัมมัฏฐานไม่ก้าวหน้า นักปฏิบัติธรรมจึงควรป้องกัน นิรวรณ 5 ไม่ให้เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เจริญยิ่งขึ้น การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการ ในอสุกนิมิตนั้น ไม่เป็นอาหารให้กามฉันทะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เจริญไพบุลย์ ยิ่งขึ้นการกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการใน เจตวิมุตินั้น ไม่เป็นอาหารให้พยาบาทที่ยังไม่

เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญพยุสยังขึ้นการกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในความริเริ่ม ความพยายาม ความบากบั่นนั้น ไม่เป็นอาหารให้ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เจริญพยุสยังขึ้นการกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในความสงบนั้น ไม่เป็นอาหารให้อุทธัจจกุกกุกจะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญพยุสยังขึ้นการกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลและอกุศล ที่มีโทษและไม่มีโทษ ที่เลวและประณีต ที่เป็นส่วนข้างดำและข้างขาวนั้น ไม่เป็นอาหารให้วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดแล้ว ให้เจริญพยุสยังขึ้นการละนิวรณ์ 5 ซึ่งเป็นกิเลสที่ทำให้เศร้าหมองที่เกิดขึ้นกลุ่มรุมใจของนักปฏิบัติธรรม ให้ไม่มีความสงบดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีธรรมสำหรับละนิวรณ์ 5 อีกหลายประการดังต่อไปนี้

ธรรมสำหรับละกามฉันท มี 6 ประการ ดังนี้

1. การถืออสุกนิมิตเป็นอารมณ์
2. การประกอบเนืองๆ ซึ่งอสุกภาวนา
3. การรักษาทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย
4. ความรู้จักประมาณในโภชนะ
5. ความมีกัลยาณมิตร
6. พุดแต่เรื่องที่เป็นสัปายะ (เป็นที่สบาย)

ธรรมสำหรับละพยาบาท มี 6 ประการ ดังนี้

1. การกำหนดนิมิตในเมตตาเป็นอารมณ์
2. การประกอบเนืองๆ ซึ่งเมตตาภาวนา
3. การพิจารณาถึงความที่สัตว์มีกรรมเป็นของๆ ตน
4. การทำให้มากซึ่งการพิจารณา
5. ความมีกัลยาณมิตร
6. การพุดแต่เรื่องที่เป็นที่สบาย

ธรรมสำหรับละถีนมิทธะ มี 6 ประการ ดังนี้

1. การกำหนดนิมิตในโภชนะส่วนเกิน
2. การผลัดเปลี่ยนอิริยาบถ
3. การใส่ใจถึงอาโลกสัญญา (คือความสำคัญว่าสว่างๆ)
4. การอยู่กลางแจ้ง
5. ความมีกัลยาณมิตร

6. การเจรจาแต่เรื่องที่เป็นที่สบาย

ธรรมสำหรับละอุทธัจจกุกกัจจะ มี 6 ประการ ดังนี้

1. ความสดับมาก
2. ความสอบถาม
3. ความชำนาญในวินัย
4. ความคบผู้เจริญ
5. ความมีกัลยาณมิตร
6. การเจรจาแต่เรื่องที่เป็นที่สบาย

ธรรมสำหรับละวิจิกิจฉา มี 6 ประการ ดังนี้

1. ความสดับมาก
2. ความสอบถาม
3. ความชำนาญในวินัย
4. ความมากด้วยความน้อมใจเชื่อ
5. ความมีกัลยาณมิตร
6. การเจรจาแต่เรื่องที่เป็นที่สบาย

ดังนั้นผู้ปฏิบัติกัมมัฏฐานจึงต้องศึกษาเรียนรู้เรื่องนิรโรคให้เข้าใจ เพื่อแก้ไขและทำลายนิรโรค ที่เกิดขึ้นนั้นเสียและคอยป้องกันนิรโรคไม่ให้เกิดขึ้นอีกมุ่งทำให้ตั้งมั่นแน่วแน่อยู่ในอารมณ์ของกัมมัฏฐานแล้วการปฏิบัติจึงจะก้าวหน้าไปได้ การเจริญวิปัสสนาภาวนาโดยการพิจารณานิรโรคธรรมนั้นมีหลักในการกำหนดคือว่าเมื่อนิรโรคทั้ง 5 เกิดขึ้น ผู้เจริญต้องมีสติตั้งมั่นกำหนด รู้ในนิรโรคนั้นๆ ให้รู้ชัดการเกิดดับของนิรโรคเป็นเพียงนามธรรมโดยสภาพธรรมก็จัดเป็นนามธรรม เมื่อเกิดขึ้นกับจิตของผู้เจริญวิปัสสนาภาวนา ผู้เจริญใช้หลักโยนิโสมนสิการมีสติในการกำหนดรู้นิรโรคทั้ง 5 เมื่อนิรโรคตัวหนึ่งตัวใดมีภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่านิรโรค ตัวนั้นมีอยู่ภายในจิตเมื่อนิรโรค ไม่มีภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่านิรโรคไม่มีอยู่ภายในจิตความที่นิรโรคเกิดขึ้นแล้ว ย่อมเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ประการนั้นด้วยความที่นิรโรคเกิดขึ้นแล้วเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ประการนั้นด้วยความที่นิรโรคอันตนละเสียแล้ว ไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ประการนั้นด้วยเป็นการ เข้าไปสู่สภาวะธรรมของรูปนาม โดยเท่าทันปัจจุบันอารมณ์ทุกขณะ ผู้เจริญจะเห็นการเกิดดับโดยความเป็นพระไตรลักษณ์ มีอนิจจัง ทุกขัง อนัตตตออย่างแท้จริงด้วยวิปัสสนาญาณและสามารถกำจัดวิสภาคามณีนในการปฏิบัติลงได้ในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิสภาคารมณีนีวินรณ 5 ที่เป็นอุปสรรคของการปฏิบัติวิปัสสนาผู้วิจัยได้นำมาแสดงแต่เพียงบางส่วนเท่านั้นอาจจะมีวิสภาคารมณีนีวินรณ 5 อื่นเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติวิปัสสนาที่พระพุทเจ้าแสดงไว้มีเนื้อหาสาระกว้างขวางและองค์ธรรมข้ออื่นๆ อาจจะมีควมหมายใกล้เคียงกับนิรณ 5 ซึ่งผู้วิจัยยังไม่ได้กล่าวไว้ในที่นี้ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าทำวิจัยต่อไป

1. วิธีการกำจัตวิสภาคารมณีนีวินรณ 5 ในคัมภีร์พุทศาสนาเถรวาท
2. วิธีการกำจัตวิสภาคารมณีนีวินรณ 5 ในคัมภีร์พุทศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2550). **ธรรมภาคปฏิบัติ 1**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร และคณะ. (2548). **พระพุทธเจ้าสอนอะไร (แปลจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย)**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ฐิตวณฺโณ ภิกขุ (พิจิตร). (2534). **วิปัสสนากาวนา**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2526). **วิปัสสนาธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ศิวพร.
- แนบ มหานิรันดร์. (2537). **การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ประยงค์ สวรรณบุบผา. (2544). **จิตบำบัดแนวพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.9). (2527). **วรรณกรรมไทยเรื่องกรรมที่ปณี**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองธรรม.
- พระเทพวิสุทธิกวี. (2543). **การพัฒนาจิต**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระคันธสราภิวังศ์ (แปลและเรียบเรียง). (2549). **มหาสติปัฏฐานทางสู่พระนิพพาน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์.
- พระคันธสราภิวังศ์. (2541). **การเจริญสติปัฏฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. ลำปาง : จิตวัฒนาการ.
- พระภัททันตะ อาสภเถระ ธรรมจาริยะ. (2539). **วิปัสสนาที่ปณีฎีกา**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชพรหมจารย์ (พระอาจารย์ทอง สิริมงคล). (2547). **ทางสายเอก**. พิมพ์ครั้งที่ 6. เชียงใหม่: ช้างเผือก.
- พระธรรมราชมุนี (โชดก ญาณสิทธิเถร ป.ธ.9). (2552). **วิปัสสนากรรมฐาน ภาค1เล่ม1**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกลางกองการวิปัสสนาธุระคณะ 5.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2540). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2544). **พระไตรปิฎกอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก เชียงใหม่

The Belief and Practices of Buddhists in Phrachaw-Khawtue,
Wat Suandok, Chiang Mai.

พระภูเมธ สุเมธ¹, พิศิษฐ์ โคตรสุโพธิ์²

Phra Phumet Sumetho¹, Phisit Kotsupho²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus²

คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่¹

Faculty of humanities, Chiang Mai University²

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา และ 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปพระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีจัดเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม จำนวน 205 ชุด สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การหาค่าความสัมพันธ์แบบ T-test และ F-test และการหาค่าสหสัมพันธ์แบบพอยท์ไบซีเรียล (Point Biserial Correlation) ในการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมของผู้ที่เข้ามาในพระอุโบสถพระเจ้าแก้วตอ จำนวน 183 รูป/คน และการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 11 คน

จากการศึกษาหลักความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา พบว่า ความเชื่อศรัทธาในพระพุทธรูปตามหลักพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย หลักความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) หลังจากนั้น จึงมีการสร้างปฏิมากรรมลอยตัวอุทิศให้พระพุทธเจ้า เรียกว่า อุเทสิกเจดีย์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเคารพกราบไหว้ในฐานะเป็นพุทธานุสติ คือ เป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธคุณของพระพุทธเจ้า แต่เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาในดินแดนล้านนา ซึ่งมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว คือ ความเชื่อในเรื่องวิญญาณนิยม ความเชื่อเรื่องผีบางเทวดา และความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมขึ้น กลายเป็นความเชื่อ

ในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป โดยมีการสร้างเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์หรือเชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติอยู่เบื้องหลังพระพุทธรูป ซึ่งสามารถดลบันดาลพรต่างๆ ได้ เช่นเดียวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ตามที่ตนนับถือ

คำสำคัญ: ความเชื่อ; พฤติกรรม

Abstract

There are two objectives in this research as follow; 1) To study belief of Buddha images appeared in Buddhism and the original belief of Lanna people. 2) To study behavior resulting from the belief of Phachaw-Khawtue, Wat Suandok, Chiang Mai. By collecting of 205 sets of questionnaires were released to analyze the percentage standard deviation. To find the relationship T-test and F-test and determine the Point Biserial Correlation in qualitative research methods of observation of people coming into the hall of Phra chaw-Khawtue, of 183 persons, and interviews with samples of 11 persons.

The research found that they are almost women in the middle of age (30-50 years), they have their own commercial business, some women are laborers, and some women are part-time workers. They almost finished studying at bachelor degree, and also married. To consider them as grassroots level is exactly true, because they are low-cost living. Most of them are seldom visit the Buddha image (less than 1 time/month) and they rarely come to temple as well,(around 1-2/month) because they believe and appreciate to Phrachaw-Khawtue Buddha image.

Keywords: Belief; Practices

บทนำ

ชาวพุทธมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธรูปในฐานะเป็นอูเทสิกเจดีย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นด้วยเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้า พระพุทธรูปนั้นเริ่มมีการสร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยคันธาระ ซึ่งเป็นแคว้นที่อยู่ทางตอนเหนือของอินเดียโบราณ ประมาณ พ.ศ.500 - 550 แต่เดิม

นั้นพระพุทธศาสนาไม่มีรูปเคารพ ศาสนาพราหมณ์ หรือ ฮินดู ก็ไม่มีรูปเคารพเป็นเทวรูปเช่นกัน ซึ่งหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ต่อมาในปีประมาณ พ.ศ.156-158 พระเจ้า อเล็กซานเดอร์มหาราชของกรีก ได้ยกทัพผ่านแคว้นปากเตรีย (Bactria) เข้าแคว้นคันธาระ สู่เมืองตักกศิลา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552: 22) หลังจากที่ชาวกรีกได้เข้ามาครอบครองแคว้นคันธาระ ระยะเวลาหนึ่งแล้วเกิดมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงเป็นผู้สร้างพระพุทธรูปขึ้นมาขึ้นก่อน โดยถ่ายแบบอย่างจากการสร้างเทวรูปที่ชาวกรีกเคยเคารพนับถือกันมาสร้าง ก่อให้เกิดการผสมผสานกันระหว่างอารยธรรมตะวันตกและตะวันออก เกิดเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรหรือพระพุทธรูปปางต่างๆ เพื่อยังความปิติศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นให้เกิดกุศลจิต แต่เมื่อคติการสร้างพระพุทธรูปแพร่หลายมายังดินแดนโบราณของประเทศไทยปัจจุบัน ความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปก็มีความสำคัญที่แฝงให้เห็นถึงความเชื่อในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสืบเนื่องมาจากรากฐานความเชื่อดั้งเดิมของสังคมไทยที่มีมาแต่โบราณ

ความเชื่อ (Belief) หมายถึง การยอมรับหรือเชื่อถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือในเรื่องราวต่างๆ ทั้งที่มีตัวและไม่มีตัวตน ซึ่งบุคคลได้ประสบเองหรือได้รับรู้มา และการยอมรับหรือเชื่อนั้นนั้นอาจมีเหตุผลที่พิสูจน์อธิบายหรือไม่มีก็ได้ (สุภาวดี เจริญเศรษฐมฺห, 2548,75) มีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน เช่น ความเลื่อมใสศรัทธา (Faith) ซึ่งมักใช้ในเรื่องศาสนาและความเลื่อมใสในพระเจ้า ความเชื่อถือไว้วางใจ (Trust) ใช้ในสถานการณ์ชีวิตประจำวันเพื่อการทำสัญญาตกลงกัน และความเชื่อมั่น (Confidence) ใช้ในสถานการณ์ที่เกี่ยวกับความคาดหวังในบางสิ่งบางอย่าง ส่วนในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาความเชื่อหรือความเลื่อมใสศรัทธาในเรื่องศาสนา

ในเกือบทุกศาสนาจะเน้นสอนให้ศาสนิกชนเริ่มต้นด้วยความเชื่อหรือความศรัทธา (Faith) ในพระเจ้าหรือคำสอนของพระศาสดาอย่างเหนียวแน่น ยกเว้นศาสนาพุทธที่ไม่ได้เริ่มต้นด้วยศรัทธา แต่จะให้เริ่มต้นด้วยการค้นหาความจริงจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ดังปรากฏในหลักกาลามสูตร (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 505: 241) และเมื่อได้สอบสวนด้วยความจริงแล้ว ความเชื่อศรัทธาก็จะเกิดขึ้นเองอย่างถูกต้อง ในคำสอนของพระพุทธศาสนาได้จำแนกศรัทธาไว้ 4 ประการ คือ 1) กัมมสัทธา หมายถึง ความเชื่อในกฎแห่งกรรม 2) วิปากสัทธา หมายถึง ความเชื่อในผลของกรรมว่ามีจริง 3) กัมมัสมกตสัทธา หมายถึง ความเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน แต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมของตน และ 4) ตถาคตโพธิสัทธา หมายถึง ความเชื่อว่าการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามีจริง (พระไตร

ปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 23 ข้อ 5: 3) ซึ่งความเชื่อดังที่กล่าวมานั้น เป็นหลักความเชื่อที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา

แต่อย่างไรก็ตาม ความเชื่อพื้นบ้าน (Folk belief) เป็นสิ่งที่แฝงอยู่จริงในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมทุกสังคม ซึ่งมีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับความเชื่อพื้นบ้านเหล่านั้น แต่ก็ยังมีผลกระทบต่อความเชื่อส่วนใหญ่ของคนในสังคมนั้นๆ อาจมีลักษณะเหมือนกัน คล้ายกัน และแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับ สภาพสังคมวัฒนธรรม ปราภฏการณ์ธรรมชาติ เหตุการณ์ผิดปกติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และลัทธิศาสนา ความเชื่อจึงมีทั้งด้านที่เป็นเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึก (สุภาวดี เจริยเศรษฐมฺห, 94 - 97) เช่นเดียวกับมนุษย์ที่มีความคิดที่มีเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งความเชื่อเช่นนี้ มีทั้งความเชื่อในเรื่องสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ (Nature of the supernatural) ธรรมชาติของโลกและจักรวาล (Nature of the Physical world) และธรรมชาติของมนุษย์และสังคมมนุษย์ (Nature of man and his society) (De Waal Malefiji, Annemarie, 1968 : 145) ความเชื่อไม่เพียงแต่อธิบายสิ่งต่างๆ และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และเหนือธรรมชาติ แต่ยังสามารถกำหนดวิถีทางในการดำเนินชีวิตมนุษย์และชุดคุณค่าทางศีลธรรมที่หล่อหลอมและสร้างความเป็นเอกลักษณ์ให้แก่สังคมอีกด้วย (Johnston, Ronald L., 1997 : 7-13)

อย่างไรก็ตาม ความเชื่อในรูปแบบใดก็ตามย่อมมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนจำนวนมากทั้งส่วนที่เป็นพฤติกรรมและอารมณ์ความรู้สึก ความเชื่อเป็นที่มาของพฤติกรรมและพัฒนาเป็นวัฒนธรรม เกิดรูปเป็นพิธีกรรมประเพณี ความเชื่อเหล่านี้มักจะเป็นสิ่งลบล้างได้ยาก แต่อาจเปลี่ยนแปลงได้หากมีข้อมูลที่น่าเชื่อถือกว่าเข้ามาแทนที่ ความเชื่อสามารถส่งผ่านจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลอื่นได้จนเกิดเป็นความเชื่อหมู่ (Mass belief) (สุภาวดี เจริยเศรษฐมฺห, 75)

ในการศึกษาครั้งนี้ จึงเป็นการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและพฤติกรรมที่ปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวพุทธในสมัยปัจจุบัน โดยเป็นการศึกษาความเชื่อที่มีต่อพระพุทธรูปนามว่า “พระเจ้าเก้าตื้อ” ซึ่งได้สร้างขึ้นตั้งแต่ในสมัยพระเมืองแก้ว กษัตริย์รัชกาลที่ 14 แห่งราชวงศ์มังรายที่ครองอาณาจักรล้านนา ในปี พ.ศ. 2047 (คณะสงฆ์วัดสวนดอก เชียงใหม่, 2551 : 33) ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พระพุทธรูปพระเจ้าเก้าตื้อนับเป็นพระพุทธรูปในดินแดนล้านนาที่มีความสำคัญและได้รับความนิยมยิ่งทั้งจากคนในท้องถิ่นและต่างถิ่นในการเข้ามาสักการะกราบไหว้บูชาและขอพร รวมไปถึงการขอความคุ้มครองให้ช่วยปกป้องรักษาแคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่างๆ ซึ่งจะแตกต่าง

จากจุดมุ่งหมายของการสร้างพระพุทธรูปที่เชื่อกันว่าเป็นการช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนตราบสิ้นพุทธันดร หรือเป็นอุเทสิกเจดีย์เพื่อเป็นพุทธานุสติ ให้ระลึกถึงพระพุทธรูปที่ทรงประกาศหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ชาวโลก อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนานี้ยอมรับบุคคลในโลกว่ามีระดับของสติปัญญาแตกต่างกัน ชาวโลกบางกลุ่มนั้นยังจำเป็นต้องอาศัยศรัทธาเป็นหลักสำคัญในการจงใจให้นับถือเพื่อที่จะเรียนรู้ธรรมที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไป และชาวพุทธส่วนใหญ่ก็ยังเป็นกลุ่มที่ยังจำเป็นต้องอาศัยความเชื่อศรัทธาที่มีลักษณะเช่นนี้อยู่จำนวนมาก ดังนั้น เราจึงมีอาจปฏิเสธได้ว่า ความเชื่อศรัทธาในพระพุทธรูปก็มีนัยเช่นเดียวกับการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ถึงแม้หลักศรัทธาที่ถูกต้องคือ ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมและวิบากแห่งกรรม แต่ชาวพุทธส่วนใหญ่ก็ยังเชื่อในผลแห่งกรรมดีที่เกิดขึ้นจากการกราบไหว้บูชาและการขอพรอ้อนวอนจากพระพุทธรูป

คติความเชื่อเรื่องปูชนียสถาน

คติความเชื่อเรื่องการสร้างปูชนียสถาน มีมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาล ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า “เจดีย์ 4” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 247) ซึ่งมีความหมายว่า สิ่งที่เกิดขึ้นที่เคารพบูชา สิ่งที่เกิดขึ้นใจให้ระลึกถึง ในที่นี้หมายถึง สถานที่หรือสิ่งที่เคารพบูชาเนื่องด้วยพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธศาสนา เรียกเต็มว่า สัมมาสัมพุทธเจดีย์ หรือพุทธเจดีย์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545 : 115) มี 4 ประเภท คือ

1. ธาตุเจดีย์ คือ เจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ได้แก่ พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ที่ได้แจกจ่ายไปยังเมืองต่างๆ ที่นับถือพุทธศาสนา และได้ก่อสร้างเป็นพระสถูปสำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้น

2. บริโภคเจดีย์ คือ เจดีย์คือสิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย อย่างแคบหมายถึงต้นโพธิ์ อย่างกว้างหมายถึงสังเวชนียสถาน 4 ตลอดจนสิ่งทั้งปวงที่พระพุทธเจ้าเคยทรงบริโภค เช่น บาตร จีวร และบริวารอื่นๆ เป็นต้น ได้แก่ สถานที่สำคัญทั้ง 4 แห่ง ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงมีพุทธานุญาติให้เหล่าพุทธบริษัททั้งหลายได้ไปสักการะ และปลงธรรมสังเวชน้อมรำลึกถึงพระองค์ ซึ่งมักจะเรียกสถานที่สำคัญเหล่านี้ว่า “สังเวชนียสถาน” คือ สถานที่ประสูติ ณ ปาลุมพินี แขวงเมืองกบิลพัสดุ์ (ประเทศเนปาล) สถานที่ตรัสรู้ ณ ฌาย์ พระศรีมหาโพธิ์ ตำบลพุทธคยา (ประเทศอินเดีย) สถานที่แสดง ปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี (ประเทศอินเดีย) สถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ ป่าสาละวันทยาน แขวงเมืองกุสินารา (ประเทศอินเดีย) แต่ดั้งเดิม สังเวชนียสถานที่ถือว่าเป็น “บริโภคเจดีย์” มีอยู่เพียง 4 แห่งตามที่มีพุทธานุญาติเท่านั้น แต่ต่อมาในสมัยหลัง สถานที่

อื่นๆ อันเกี่ยวเนื่องในพุทธประวัติ เช่น สถานที่แสดงยมกปาฏิหาริย์ ณ เมืองสาวัตถี เป็นต้น ก็ได้รับการนับถือว่าเป็น “บริโศกเจดีย์” เช่นเดียวกัน

3. ธรรมเจดีย์ คือ เจดีย์บรรจุพระธรรม เช่น บรรจุใบลานจารึกพุทธพจน์แสดงหลักปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น ได้แก่ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์มีพุทธาณุญาตให้ยึดถือพระธรรมเป็นสิ่งแทนพระองค์สืบไป ยามที่ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ในชั้นต้นพระธรรมคำสั่งสอนเหล่านี้ ถูกจดจำกันมาในลักษณะวรรณกรรมมุขปาฐะ

ต่อมาเมื่อมีการเรียบเรียงพระธรรมคำสั่งสอนเหล่านี้ บันทึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรในรูปของคัมภีร์ “พระไตรปิฎก” และพระสูตรต่างๆ บรรดาพุทธบริษัทก็ได้นับถือคัมภีร์เหล่านี้ในฐานะของ “ธรรมเจดีย์” ด้วย

4. อุเทสิกเจดีย์ คือ เจดีย์สร้างอุทิศพระพุทธรูป ได้แก่ พระพุทธรูป รวมไปถึงสิ่งของที่สร้างอุทิศถวายแด่พระพุทธรูป โดยไม่จำเพาะเจาะจงว่าต้องมีลักษณะเช่นใด ถ้าหากสิ่งนั้นไม่ได้ถือว่าเป็นธาตุเจดีย์ บริโศกเจดีย์ หรือ ธรรมเจดีย์แล้ว ก็ให้ถือว่าเป็น “อุเทสิกเจดีย์” ทั้งสิ้น ในยุคแรกๆที่ยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูป สันนิษฐานว่าน่าจะมีการสร้างเป็นพุทธบัลลังก์ (อาสน์เปล้า) เพื่อเป็นที่สักการบูชาในฐานะ “อุเทสิกเจดีย์” เรียกว่า อาสนะบูชา (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2513 : 10)

เจดีย์เหล่านี้ในที่มาแต่ละแห่ง ท่านแสดงไว้ 3 ประเภท นับรวมที่ไม่ซ้ำซ้ำด้วยกัน จึงเป็น 4 ต่อมา เมื่อมีการประดิษฐ์พระพุทธรูปที่มีลักษณะเป็นประติมากรรมรูปบุคคลแล้ว จึงมีการนิยมสร้างและนับถือพระพุทธรูปในฐานะ “อุเทสิกเจดีย์” เรื่อยมาจนกระทั่งทุกวันนี้

โดยสรุป พระพุทธรูปในความหมายของอุเทสิกเจดีย์ ก็คือ ความเชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ระลึกถึงพระพุทธรูป แท้ที่จริง พระพุทธรูปไม่มีพลังอำนาจอื่นใดที่จะให้คุณให้โทษแก่นุชย์ เป็นปวงชนียวัตถุที่มนุษย์ให้คุณค่าในฐานะเป็นสิ่งที่ควรกราบไหว้สักการะเพื่อระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธรูป ถ้าหากมนุษย์ไม่ให้คุณค่าแล้ว พระพุทธรูปก็มีฐานะไม่แตกต่างจากวัสดุที่สร้างขึ้น

เรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก

พระเจ้าแก้วตอ เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ใช้ทองแดงหล่อหนักเรือนโกฏิ (ประมาณ 12,000 กิโลกรัม) มีที่ตอ 8 แห่ง (แสง มนวิฑูร, ชินกาลมาลีปกรณ์, 251: 131) จำนวน 9 ท่อน โดยเริ่มเตรียมการตั้งแต่ปี พ.ศ.2047 และลงมือหล่อจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2048 มีพิธีสมโภช พ.ศ.2053 (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และ ฮันส์ เพนซ์, 2550: 4) โดยพระเมืองแก้วได้ทรงเสด็จราชดำเนินมาเป็นประธาน พร้อมด้วยหมู่เสนาอำมาตย์ มุขมนตรี

เศรษฐีกุมพี ไพร่ราษฎร์ และราชทูตแห่งท้าวพญาสามัญประเทศทั้งปวง ทรงอาราธนา พระพุทธรูปขึ้นสถิตประดิษฐานเหนือรัตนบัลลังก์ในโรงพระอุโบสถวัด บุปผาราม (พระครูพิพิธสุตาทรร, 2551: 33) หรือวัดสวนดอกในปัจจุบัน

เรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าแก้วตื้อ มีความเชื่อเล่ากันมานานแล้วว่า นับตั้งแต่พระเมืองแก้ว มีพระราชดำริในพระราชหฤทัยว่าจะสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ไว้ให้มหาชนได้กราบไหว้ จึงรับสั่งให้ช่างเขียนแสนมาทำการหล่อองค์พระปฏิมากร จนกระทั่งในปี พ.ศ.2047 จึงได้เริ่มดำเนินการหล่อหุ่นพระพุทธรูป ด้วยแรงอธิษฐานของพระองค์ หลังจากใช้เวลาในการปั้นหุ่นตกแต่งแล้วเสร็จใช้เวลา 1 ปี ในระหว่างการตกแต่งนั้นได้มีผู้เล่าว่าขานกันสืบมาว่า มีเทวดานามว่า วิษณุกรรม แปลงเป็นชีปะขาวมาบอกให้ช่างที่กำลังหยุดพักกลางวันไปรับประทานกันทั้งหมด แล้วปะขาวผู้นั้นก็ทำการเข็บจ (ตกแต่ง) พระพักตร์ของพระพุทธรูปด้วยการเนรมิตจากจิตจนเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็หายไป ช่างทั้งหลายเมื่อกลับมาไม่เห็นปะขาวผู้นั้นแล้ว และพระพุทธรูปที่กำลังตกแต่งอยู่ก็สำเร็จอย่างงดงาม เป็นที่อัศจรรย์ยิ่ง (ติสรณี มีสมัคค์พท์ และ จันทสิริ ช่วยสงคราม, 2547: 19 - 20) พอเข้าปีที่ 2 เป็นปีฉลู พระเมืองแก้วจึงทรงโปรดให้หล่อพระพุทธรูปองค์ใหญ่ เมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 5 เหนือ ได้ฤกษ์ 7 ตัว ชื่อว่า ปุณณพสุดาวสะภา ใช้ทองแดงทั้งหมดมีน้ำหนัก 9 ตื้อ คือ 1 โกฏิตำลึง เป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบล้านนาอิทธิพลสุโขทัย ประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ปลายนิ้วพระหัตถ์ทั้งสองยาวเท่ากัน หน้าตักกว้าง 3 เมตร สูงตั้งแต่ฐานถึงยอดพระโมฬี 4 เมตร 70 เซนติเมตร นับตั้งแต่แรกลงมือสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ จนกระทั่งตกแต่ง ขุดหลาให้เงางามจนเป็นที่เรียบร้อยแล้วใช้เวลาถึง 5 ปี ด้วยแรงอธิษฐานของพระเมืองแก้วที่ตั้งความปรารถนาที่จะสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ให้เป็นศูนย์รวมแห่งความเลื่อมใสศรัทธาของมหาชนทั่วโลก จึงทำให้พระองค์สร้างพระพุทธรูปได้อย่างประณีตงดงาม โดยเฉพาะพระพักตร์ที่มีความงดงามมากจนกระทั่งยากที่จะหาพระพุทธรูปใดเสมอเหมือน (ติสรณี มีสมัคค์พท์ และ จันทสิริ ช่วยสงคราม, 2547: 21) ซึ่งหลังจากที่พระองค์ได้สร้างพระเจ้าแก้วตื้อสำเร็จแล้ว ด้วยบุญญาบารมีนี้ทำให้พระองค์ปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการศึกษาของสงฆ์ให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระองค์ พระมหาสังฆราชา เสนาอำมาตย์ และประชาราษฎร์ทั้งมวลก็พร้อมใจกันประกาศเฉลิมพระนามของเมืองแก้วว่า “พระสิริทรงธรรมจักรพรรดิราช” (ติสรณี มีสมัคค์พท์ และ จันทสิริ ช่วยสงคราม, 2547: 22)

นับตั้งแต่ได้สร้างพระเจ้าแก้วตื้อประดิษฐานไว้เหนือบัลลังก์อุโบสถวัดบุปผาราม

สวนดอกนั้น กิตติศัพท์อภินิหารก็เลื่องลือไปทั่วทุกสารทิศ มีพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ศรัทธาประชาชนพากันเดินทางมานมัสการมิได้ขาด เพราะเหตุว่าพระพุทธรูป เจ้านั้นมีอิทธิปาฏิหาริย์ศักดิ์สิทธิ์ และงดงามอย่างยิ่ง พระปฏิมากรพระเจ้าเก้าตื้อ มีอำนาจ ศักดิ์สิทธิ์อย่างอัศจรรย์ใจ สามารถดลบันดาลให้ผู้ที่มากราบไหว้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา ประสบสิ่งอันพึงปรารถนา และปัดเป่าทุกข์ร้อนทั้งหลายให้จางหายไปได้อย่างน่าอัศจรรย์ ผู้ใดมีความศรัทธามอง จิตเร้าร้อนกระวนกระวาย เมื่อไดมานั่งบูชาอิฐฐานตรงหน้าพระพักตร์ พระเจ้าเก้าตื้อ อิฐฐานจิตเป็นสมาธิส่งสายตาไปที่พระพักตร์และพระวรกายของพระองค์ แล้ว จะรู้สึกเหมือนกับว่าพระองค์ฉายแสงแห่งพระธรรมเข้าไปจัดสิ่งเศร้าหมองขุ่นมัว ให้กลายเป็นความชุ่มเย็น เบิกบานใจได้อย่างประหลาด สายพระเนตรที่จ้องมองดูเต็มไปด้วย พระเมตตาอย่างหาที่เปรียบมิได้ พระโอษฐ์ยิ้มแย้มราวกับว่า พระองค์จะตรัสประทานพร ให้แก่ผู้ที่กำลังเพ่งดูพระองค์อยู่ตลอดเวลา จึงไม่เป็นการแปลกเลยที่มีชาวต่างประเทศเป็น จำนวนมากพากันมาชื่นชมพระบารมีตลอดเวลา (ติสรณี มีสมัคค์ และ จันทสิริ ช่วยสงคราม, 2551: 23) พร้อมกันนั้นยังมีความเชื่อว่า มีผู้มาอิฐฐานขอบุตรและขอพรปรารถนาสิ่งต่างๆ ก็ประสบสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลทุกประการ พระปฏิมากรเก้าตื้อนี้สำเร็จด้วยวัตถุเจตนา พิธีกรรมอันบริสุทธิ์สะอาด และด้วยพลังแรงอิฐฐานของผู้มีใจสะอาดสูงทรงคุณธรรม จึง เป็นพระพุทธรูปปฏิมากรอันศักดิ์สิทธิ์และประณีตงดงามเป็นพระคู่บ้านคู่เมือง เคารพสักการ ะมาแต่โบราณกาล มีผู้มานมัสการมิได้ขาดจนสถานที่พักไม่พอ จึงเป็นเหตุให้ในสมัยนั้น หมิ่นจำบ้านพร้อมทั้งศรัทธาชาวบ้านได้สร้างศาลาไว้ที่หน้าพระอุโบสถเพื่อเป็นที่พักแก่ผู้ จาริกมาแสวงบุญ แม้ในรัชสมัยของกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ใหม่ๆ มา ก็ได้ให้การอุปถัมภ์บำรุง วัดสวนดอกเป็นอย่างดี จนกระทั่งเสียเอกราชให้แก่พม่า และนับตั้งแต่อดีตจนถึงยุคปัจจุบัน บางช่วงเวลาวัดสวนดอกก็ได้ถูกปล่อยทิ้งร้างและได้รับบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ขึ้นอีกหลายครั้ง หลายครา (พระครูพิพิธสุตาทรร และคณะ, 2552: 43 – 44)

ภายหลังการสร้างวัดสวนดอกตั้งแต่ปี พ.ศ.1914 ในสมัยพญาเกือนา วัดสวน ดอกได้ผ่านกาลเวลาของกษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ถึง 5 รัชสมัย จนกระทั่งในสมัยพระ เมืองแก้ว จึงได้มีการหล่อพระเจ้าเก้าตื้อสำเร็จในปีพ.ศ.2048 นับเป็นเวลายาวนานถึง 134 ปี และหลังจากนั้นเป็นต้นมา พระเจ้าเก้าตื้อก็ได้รับความเคารพนับถือในฐานะเป็นศูนย์รวม ทางจิตใจและที่พึ่งทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน เป็นระยะเวลา ยาวนานกว่า 500 ปี

สรุปผล

ความเชื่อศรัทธาในพระพุทธรูปตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย หลักความเชื่อในตถาคตโพธิสัทธา คือ ความเชื่อว่าพระพุทธรูปเจ้ามีอยู่จริง ตรัสรู้จริง แล้วจึงสร้างปฏิมากรรมอุทิศให้พระพุทธรูปเจ้า เรียกว่า อุเทสิกเจดีย์ หรือพระพุทธรูป เพื่อการเคารพกราบไหว้บูชาในฐานะเป็นพุทธานุสติ คือ สิ่งเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธรูปของพระพุทธรูปเจ้า แต่เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในท้องถิ่นที่มีความเชื่อดั้งเดิม จึงก่อให้เกิดการผสมผสานใหม่ขึ้น กลายเป็นพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ขึ้น ดังนั้น พระพุทธรูปในล้านนา จึงมีการสร้างเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์หรือเชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถดลบันดาลพรต่างๆ

จากผลการวิจัยพบว่า พุทธศาสนิกชนยังมีความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อแบบดั้งเดิมอยู่มาก ดังนั้น ทางคณะสงฆ์ควรมีนโยบายในการเผยแผ่หลักศรัทธาที่ถูกต้องแก่พุทธศาสนิกชน โดยให้ความสำคัญในการแยกแยะกิจกรรมทางศาสนาให้ถูกต้องตามหลักศรัทธาที่ถูกต้อง เพื่อมิให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจผิดว่า กิจกรรมทางศาสนาที่เน้นอิทธิปาฏิหาริย์ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป หรือกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นพุทธพาณิชย์ เป็นหลักศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาอีกประการหนึ่ง ข้อพึงระวังคือ การจัดกิจกรรมที่ไม่ถูกต้องตามหลักศรัทธาของวัดจะมีผลต่อผู้ที่เข้าวัดบ่อยครั้ง ดังนั้น วัดควรมีแผนงานในการจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมที่ถูกต้องตามหลักศรัทธาเพื่อไม่ให้คนเข้าวัดเกิดความเข้าใจผิดและปฏิบัติผิดจากหลักศรัทธาที่ถูกต้อง ในขณะเดียวกัน พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิมซึ่งยังมีผลต่อพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง เช่น การอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ หรือการจัดให้มีกิจกรรมสะเดาะเคราะห์เสี่ยงทายภายในศาสนสถาน เช่น การเสี่ยงเซียมซีหรือกิจกรรมอื่นใดภายในศาสนสถาน ที่จะทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเข้าใจว่าเป็นกิจกรรมตามหลักศรัทธาทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ก็ไม่ควรมี โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมทางศาสนาที่มุ่งหวังการค้าเชิงพุทธพาณิชย์

บรรณานุกรม

- ดำรงราชานุภาพ. (2513). **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. พุทธเจดีย์. พระนคร:**
ศิลปาบรรณาคาร.
- ติสรณี มีสมัคฆ์ และ จันทสิริ ช่วยสงคราม. (2547). **ประวัติพระเจ้าแก้วต้อ. พิมพ์ครั้งที่ 5,**
จัดพิมพ์ในงานสมโภชพระพุทธเจ้าแก้วต้อ และพระไตรปิฎกอักษรล้านนา.
- ทิพย์สุดา นัยทรัพย์. (2535). **ภาษากับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิตเทศ**
กรมการฝึกหัดครู.
- พระครูพิพิธสุตาทร และคณะ. (2551). **วัดสวนดอก พระอารามหลวง. เชียงใหม่: มรดกล้านนา.**
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม.**
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2541). **พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2552). **กาลานุกรมในอารยธรรมโลก. กรุงเทพมหานคร:**
ด้านสุทธาการพิมพ์.
- _____. (2538). **สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวฤทธิ์ ปาฏิหาริย์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.**
- _____. (2547). **สนทนา คติจตุคามรามเทพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธ**
ศาสนาแห่งชาติ.
- พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. (547) **ศาสนาเบื้องต้น. เชียงใหม่: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะ**
มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2547) **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช**
วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสฐียร พันธรั้ง. (2535). **ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
- แสง มนวิฑูร. (2518). **ชินกาลมาลีปกรณ์. พิมพ์ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นาย**
พงษ์สวัสดิ์ สุริโยทัย 15 พฤศจิกายน 2518. กรุงเทพมหานคร: บำรุงนุกุลกิจ.
- สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และ ฮันส์ เพนธ์. (2550). **พุทธศิลปกรรมในนิกายสีหฬิกขุ พ.ศ.**
1900 – 2100.
- รายงานวิจัย. **สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม**
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุภาวดี เจริญเศรษฐม. (2548). **ความเชื่อ : มิติแห่งเหตุผล และความมกมาย. วารสาร**
รามคำแหง. ปีที่ 22. ฉบับที่ 3.

De Waal Malefiji, Annemarie. (1968). **Religion and culture : An introduction to anthropology of Religion**. New York: Macmillan.

Johnston, Ronald L.. (1997). **Religion in Society: A sociology of religion**. 5th ed, New Jersey: Prentice-Hall.

ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

The Study of Monk's Roles in Temple Administration by Using Good Governance : Case Study of Ban Hong District, Lamphun Province

พระอธิการผจญ อาจาโร¹, วิโรจน์ อินทนนทร์²

Phra Manit Yanadharo¹, Viroj Inthanon²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹

คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus¹

Faculty of humanities, Chiang Mai University²

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหา และบทบาทพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ในเขตอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน โดยทำการศึกษาเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และพระลูกวัด ในเขตอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน จำนวน 6 ตำบล 51 วัด

ผลการศึกษาพบว่า เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และพระลูกวัด มีสภาพปัญหาในการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ในระดับน้อย – ปานกลาง เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัจจุบันแนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาลได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ทั้งองค์การภาครัฐและภาคเอกชนได้ให้ความสำคัญ และนำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้กับการบริหารองค์การ ธรรมาภิบาลเกี่ยวข้องกับการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพสู่ประชาชน โดยมุ่งให้เกิดความเป็นอิสระในการบริหารงาน การลดการควบคุม ให้ผู้บริหารสามารถปฏิบัติงานได้บรรลุตามเป้าหมายสถาบันที่ทำหน้าที่บริหารงานภาครัฐ นอกจากจะต้องกำหนดบทบาทของตนอย่างชัดเจนแล้ว ควรมีความพร้อมที่จะถูกตรวจสอบ ต่อแนวทาง การใช้อำนาจในการดำเนินงาน วัดก็เช่นเดียวกัน มีการนำหลักธรรมาภิบาลเข้ามาใช้ในการบริหารจึงทำให้ปัญหาในการใช้หลักธรรมาภิบาลมี

ไม่มาก จึงมีระดับปัญหาอยู่ในระดับน้อยถึงปานกลางเท่านั้น

คำสำคัญ: พระสงฆ์; บริหารวัด

Abstract

This research aims to study the problems and the roles of the monks on temples' administration by using good governance in the area of Ban Hong District, Lamphun Province with the district ecclesiastical heads, the deputy head, the sub-district head, the abbots and the monks in Ban Hong District, Lamphun Province which covers 6 districts and, 51 temples. The statistical analysis used in the study is percentage, frequency, mean and standard deviation and is presented in table and description. The result of the study reveals as the follows:

The district heads, the deputy heads, the sub-district heads, the abbots, the deputy abbots and the regular monks have problems in administrating the temples by using the good governance in the low level and medium level. It is assumed that in the present the good governance has gain interest in a wide range. Both the government organization and private organization have seen it as an important priority and apply the doctrine in their administration to make the most efficient administration for the citizens, aiming to be free from the control and let the executives reach the goal.

Keywords: Monk's; Temple Administration

บทนำ

ในประเทศไทยตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้าเผยแผ่ในสมัยสุโขทัย ได้แบ่งสงฆ์เป็น 2 ฝ่ายคือฝ่ายคามวาสี และฝ่ายอรัญญวาสี ต่อมาได้มีการพัฒนารูปแบบการปกครอง การบริหารวัดตามลำดับ จนถึงรัชกาลที่ 5 ได้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ขึ้น และได้มีวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบันได้มีการตราพระราชบัญญัติพระ

สงฆ์ให้พระสงฆ์ยึดถือปฏิบัติ ได้มีการจัดการโครงสร้าง รูปแบบการปกครองใหม่ การบริหารจัดการวัดหรือการปกครองคณะสงฆ์เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคโลกาภิวัตน์เริ่มมีปัญหาและความซับซ้อนมากขึ้น พระภิกษุสามเณรกระทำผิดพระธรรมวินัยมิใช่เฉพาะบทลงโทษทางวินัยเท่านั้น ยังผิดกฎหมายทางบ้านเมืองอีก ซึ่งวัดเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนิกชนเป็นสถานที่พักอาศัยของพระสงฆ์ ตลอดถึงเป็นสถานที่สำหรับชาวพุทธได้เข้ามาร่วมทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วัดจึงมีความสำคัญสำหรับชุมชน พระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัดหรืออาราม ก็ต้องมีหลักบริหารที่ดี จึงจะเป็นสถานที่น่าเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน ประกอบกับสถานการณ์ปัจจุบัน ที่โลกกำลังเผชิญอยู่กับความเปลี่ยนแปลงในท่ามกลางแห่งโลกาภิวัตน์ สังคมไทยเองก็ประสบภาวะวิกฤติในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาเยาวชนติดยาเสพติด เป็นต้น วัดได้รับผลกระทบจากกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ เช่นกัน ระบบการบริหารจัดการวัดก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลก โดยเฉพาะเจ้าอาวาส เป็นผู้ดูแลปกครอง บริหารจัดการวัด เป็นผู้ตัดสินบทลงโทษ และวางกฎเกณฑ์ให้กับพระภิกษุสามเณรที่อาศัยอยู่ภายในวัดให้ปฏิบัติประพฤติตาม และให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ประกอบกับถูกต้องตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ซึ่งบทบาทพระสงฆ์ในการบริหารจัดการวัดที่มีเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารจัดการทั้งหมด ย่อมมีสภาพปัญหาแตกต่างกันไป ระบบการบริหารจัดการวัดก็ย่อมแตกต่างกันไปด้วย ขึ้นอยู่ว่าจะใช้หลักการบริหารวัดในรูปแบบไหนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ๆ การนำหลัก ธรรมาภิบาลมาใช้ ในการบริหารจัดการวัดจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ และสามารถนำไปใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม

บทบาทของพระสงฆ์

บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์มีอยู่หลายด้านหลายประการ ในอันดับแรกพระสงฆ์มีหน้าที่ในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาโดยบรรพชาอุปสมบท ศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า นำหลักธรรมนั้นไปปฏิบัติ ไปอบรมสั่งสอนแก่ญาติธรรม สร้างปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม เพื่อให้พระพุทธศาสนาคงอยู่สืบไป (อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ และกวี อิศริวรรณ, 2543: 31)

บทบาทของพระสงฆ์สำคัญต่อชีวิตประจำวันของชาวพุทธ ได้แก่

- 1) ที่พึ่งบวร
- 2) สอนธรรม
- 3) นำปฏิบัติ
- 4) พัฒนา

5) ปรีक्षाดี

6) มีส่วนช่วยสังคม (คุณ โทษณ์, 2537: 75).

เช่นเดียวกับ นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า ในปัจจุบันพระสงฆ์ควรมียุทธวิธีเพื่อสังคมมากขึ้น โดยการใช้ปัญหาของสังคมเป็นตัวชี้วัด กิจกรรมที่ทำคือเข้ามาสนองตอบปัญหาเป็นบางส่วน และต้องมองปัญหาแยกส่วนและแคบลง พระสงฆ์บางรูปให้บริการสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานแม้ปัญหาท้องถิ่นเล็ก ๆ แต่มีพลังมาก อีกทั้งไม่แยกส่วนปัญหาที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอีกด้วยและที่สำคัญการมองปัญหาต่างจากมุมมองที่เป็นอิสระจากการครอบงำของทุนนิยม วัตถุนิยม และบริโภคนิยมของพระสงฆ์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543: 95)

บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ มีอยู่ 2 ด้าน คือ บทบาทในด้านพัฒนาวัตถุและบทบาทในด้านพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมโดยการให้คำแนะนำที่ถูกต้อง เป็นผู้เชื่อมประสานให้กำลังใจ และเป็นผู้ปลูกฝังคุณธรรมแก่ประชาชน (วิทย์ วิศุทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก, 2542: 50) บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนด้วยการสร้างสาธารณะประโยชน์ เป็นการสร้าง ความผูกพันและการสงเคราะห์ชาวบ้านด้วยสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชุมชน เช่น ช่วยสร้างโรงเรียน สร้างถนน ศาลาประชาคม เป็นต้น (คณิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร, 2545: 54)

โดยประเพณีพระสงฆ์ไม่ได้มีหน้าที่สอนธรรมอย่างเดียว หากยังมีบทบาทในทางโลก เช่น สอนวิชาชีพ ขุดบ่อน้ำ สร้างสะพาน และเป็นผู้ไกลเกลี่ยระงับความขัดแย้งในหมู่บ้าน เป็นต้น (พระไพศาล วิสาโล, 2546: 91) นอกจากนั้น พระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญทั้งในทางศาสนาและในทางโลก พระสงฆ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาและการควบคุมสังคม พระภิกษุส่วนใหญ่ซึ่งได้บวชและจำพรรษามาเป็นเวลานาน จะได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนในท้องถิ่นนั้น และยังคงมีอิทธิพลเหนือชาวบ้านอยู่มาก โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้มีตำแหน่งหน้าที่ทางสงฆ์ มักจะได้รับความเคารพนับถือและเป็นผู้มีอิทธิพลในชุมชนชนบท และชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อฟังมากเป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้านทั้งทางโลกและทางธรรม (จิรพรรณ กาญจนะจิตรา, 2536: 96)

หากมองกลับมาในด้านประวัติศาสตร์ไทยในทุก ๆ สมัย เราจะเห็นถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่ได้สร้างคุณูปการต่อสังคมไว้มากมายประการด้วยกัน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำของคนในสังคม พระสงฆ์ในทุก ๆ สมัยถือว่าเป็นบุคคลที่มีคุณค่า ความน่าเชื่อถือ และเป็นที่เคารพของคนในสังคม แม้ว่าในทางบ้านเมืองจะมีผู้ปกครองอยู่แล้ว แต่ก็ไม่พ้นที่จะต้องพึ่งพาพระสงฆ์ในยามบ้านเมืองมีวิกฤติอยู่ดี อย่างในเวลาที่จะต้องออกรบในสมรภูมิแห่งสงคราม

คนในสังคมจะเข้าหาพระสงฆ์ เพื่อขอให้ท่านอำนวยความสะดวกให้การรบในครั้งนั้น ๆ ประสพชัยชนะเหนือศัตรู หรือขอให้ตนเองมีชีวิตรอดปลอดภัยจากการรบในครั้งนั้น ๆ และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูของคนในสังคม สมัยแต่ก่อนยังไม่มีโรงเรียนเกิดขึ้นอย่างกลาดเกลื่อนเฉกเช่นในปัจจุบัน คนในสังคมจึงพากันเข้าไปศึกษาเล่าเรียนหาความรู้ในกำแพงวัดพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้อยู่ภายในวัด จึงทำหน้าที่เป็นครูสอนคนในสังคมโดยปริยาย วิทยาการส่วนใหญ่ที่สอนกันนั้นยังไม่กว้างขวางมากนัก ส่วนใหญ่คนในสังคมจะพากันเรียนเอาเฉพาะหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น คือ เรียนเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นวิถีชีวิต (Way of Life) คนในสมัยนั้น เรียนวิชาความจริงของชีวิต กล่าวคือ พอเรียนมาแล้วก็สามารถนำความรู้ไปปรับใช้กับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้ในทันที คนในสมัยแต่ก่อนจึงมีความผูกพันกับพระสงฆ์และวัดมาก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542: 21)

การบริหารจัดการวัด

การบริหารและการจัดการวัด หมายถึง เจ้าอาวาส หรือสมภาร คือ ผู้นำของภิกษุสงฆ์สามเณร และคฤหัสถ์ ที่มีอยู่ในวัด เจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรืองสันติสุขและความมั่นคงของวัด โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการของวัด เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาดูแล และแนะนำ สั่งสอนพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้อยู่ในศีลธรรมอันดี ให้มีความสมัคสมานสามัคคีปรองดองกัน ให้ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติศาสนกิจดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง และให้วัดเจริญ รุ่งเรือง สันติสุขและมั่นคง เป็นศูนย์กลางชุมชนในการให้การศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรม และภาวนาธรรม คือวิปัสสนากรรมฐานแก่ชุมชน และประชาชนทั้งใกล้และไกลให้เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนได้อย่างแท้จริง หลักการบริหารวัด คือ การอำนวยการซึ่งต้องมีการตัดสินใจให้ถูกต้องและเหมาะสม การบริหารงานสมัยปัจจุบัน ผู้บริหารวัดต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล (Vision) ต้องทำงานเป็นทีม (Team Work) มีการวางโครงสร้างพื้นฐานที่ดี (Infrastructure) รับฟังเสียงมหาชน (Public Hearing) และพร้อมที่จะปรับปรุงระบบ (Reengineering) (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2538: 15)

การบริหารจัดการวัดนั้น เจ้าอาวาสหรือสมภารวัดจะต้องมีทั้ง ศาสตร์ และ ศิลป์ “ศาสตร์” ในการบริหารและการจัดการ เช่น การวางแผน การจัดการองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน และการงบประมาณ ส่วน “ศิลป์” เช่น ความเป็นผู้นำหรือภาวะผู้นำ มนุษย์สัมพันธ์ในการทำงาน ศิลปะการพูด เป็นต้นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารและการจัดการนี้ เจ้าอาวาสแต่ละวัดจะแตกต่างกันออกไป บางวัดก็

มีความสามารถในการประสาน บางวัดก็มีความสามารถในทางปกครอง เป็นต้น

หลักธรรมาภิบาล

หลักธรรมาภิบาล ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 6 ประการ ได้แก่

1. หลักนิติธรรม หมายถึง การบริหารงานโดยยึดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ กติกา และกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด โดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพความยุติธรรมของสมาชิก
2. หลักคุณธรรม หมายถึง การบริหารงานโดยยึดมั่นในความถูกต้อง ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมอันดีงาม
3. หลักความโปร่งใส หมายถึง การบริหารงานโดยยึดหลักความซื่อสัตย์ สุจริต ปรับปรุงกลไกการทำงานให้มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวก และมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจน
4. หลักการมีส่วนร่วม หมายถึง การบริหารงานโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เสนอความคิดเห็น ดำเนินกิจกรรม รับประโยชน์ และติดตามประเมินผล
5. หลักความรับผิดชอบ หมายถึง การบริหารงานโดยตระหนักในสิทธิหน้าที่สำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาและกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนให้ ความเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลการกระทำของตน
6. หลักความคุ้มค่า หมายถึง การบริหารจัดการ และใช้ทรัพยากรที่มีจำนวนจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม (กัลยา เนติประวัติ, 2544: 11 - 13)

บทบาทของพระสงฆ์กับการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล

จากการศึกษา พบว่า พระสงฆ์ ได้นำหลักธรรมาภิบาล มาใช้ใน การบริหารจัดการวัดในระดับมาก ทั้งด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ และด้านการเผยแผ่ แต่อย่างไรก็ตามความแตกต่างของลักษณะส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนพรรษาที่บวช และ ระยะเวลาที่เป็นพระสังฆาธิการ ส่งผลโดยตรงต่อระดับการนำหลักธรรมาภิบาลไปใช้ในการบริหารจัดการวัด

บทสรุป

การบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้กับวัดและชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลัง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกัน เพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤติ อันตรายที่จะมีมาในอนาคตที่จะเกิดขึ้นในวัดและเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และความมีส่วนร่วม อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น พระประมุข สอดคล้องกับความเป็นไทย รัฐธรรมนูญ และกระแสโลกยุคปัจจุบัน การส่งเสริมให้เกิดการสร้างธรรมาภิบาลนั้น มาจากความร่วมมือของทั้งวัดและชุมชน รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้มีบทบาทในการวางรากฐาน และรักษากฎระเบียบต่าง ๆ การสร้างธรรมาภิบาลนั้นจำเป็นต้องอาศัยระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีภาระรับผิดชอบภายใต้กฎหมาย และนโยบายที่โปร่งใสตรวจสอบได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องปฏิรูประบบการบริหารจัดการวัด เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ และรับผิดชอบภายใต้กรอบของกฎหมาย ซึ่งจุดมุ่งหมายในการสร้างธรรมาภิบาลนั้น จะต้องพยายามปฏิรูปการบริหารจัดการให้ถูกต้อง ตามหลักเหตุผล และหน้าที่ มีระบบความรับผิดชอบด้านการเงินที่มีประสิทธิภาพมาใช้ และให้ความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน เป็นต้น จากการวิเคราะห์ความแตกต่างจะเห็นว่าเจ้าอาวาสจะมีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลแตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะเจ้าอาวาสมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการบริหารจัดการวัด ทำให้ทราบถึงปัญหาในการบริหาร ที่ยังคงเห็นว่ายังมีการบริหารจัดการแบบเดิม ๆ เข้ามาใช้ โดยเฉพาะในเรื่องของหลักคุณธรรม ที่จะต้องมีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในร่วมกับหลักธรรมาภิบาล ซึ่งการบริหารจัดการวัดโดยนำหลักธรรมเข้ามามีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างยิ่ง เช่น การใช้หลักพรหมวิหาร4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา มาใช้ ย่อมส่งผลให้การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการวัด มีความเป็นกลางมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2538). **คู่มือการถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2538**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กัลยา เนติประวัติ. (2544). **การยอมรับรูปแบบการจัดองค์การทางสังคมแบบใหม่ ตาม หลักการบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดีในองค์การภาครัฐ : กรณีศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข** ม.ป.ท.: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- คณิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. (2545). **ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจ ของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดป่านานาชาติ อำเภอตระการพืชผล จังหวัด อุบลราชธานี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- คุณ โทชน์. (2537). **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์.
- จิรพรรณ กาญจนจิตรา. (2536). **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย รามคำแหง.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). **พุทธศาสนาในการความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลดคิมทอง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2542). **มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี – สฤษดิ์วงศ์.
- วิทย์ วิศทเวทย์ ดร. และเสถียรพงษ์ วรรณปก. (2533). **หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 0412 พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.
- อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ และดร.กวี อิศริวรรณ. (2543). **หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 0113 พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ภาคเรียนที่ 2)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด.

การศึกษาเปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ ม้งกับกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา

A Comparative Study of the Relationship between the Relatives of Hmong Ethnic Group and Sangha in Buddhism.

พระอานาจ พุทธวิโส

Phra amnat Bhuddhavas

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กับกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา” มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา และเปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่ม ผลการศึกษาพบว่า

ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมโดยใช้วิธีการทางความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่ม ชาวม้งให้ความสำคัญกับระบบการสืบเชื้อสายผ่านสายโลหิต โดยการสืบเชื้อสายทางบิดาเป็นหลัก การนับความสัมพันธ์ทางเครือญาติจึงกระทำโดยการสืบย้อนกลับไปยังพ่อและปู่ขึ้นไปตามลำดับ ดังนั้น ผู้ชายจะสืบแซ่สกุลของพ่อ ผู้หญิงจะเปลี่ยนไปใช้แซ่สกุลของสามีหลังจากแต่งงาน ดังนั้น ผู้ชายชาวม้งทุกคนในแซ่ตระกูลเดียวกันถือเป็นพี่น้องกัน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชาวม้ง นอกจากจะเป็นแบบระบบสายโลหิตโดยการสืบทอดโดยตรงจากบิดามารดาและโดยการแต่งงานแล้ว ยังเป็นเรื่องของการสืบทอดผ่านระบบวัฒนธรรมของความเป็นอัตลักษณ์ทางเครือญาติ ที่กลุ่มผู้นำและผู้นำทางพิธีกรรมสร้างขึ้นมา การสถาปนาความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นการหล่อหลอมคนในสังคมให้มีการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สร้างพลังความสามัคคี และเพื่อควบคุมพฤติกรรมเบี่ยงเบนของสมาชิกในสังคมให้เป็นกลุ่มชนที่มีอุดมคติเดียวกัน (Imagined Community) อีกทั้งยังเป็นการความเข้มแข็งและความเป็น

เอกภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ระบบความสัมพันธ์ของพระภิกษุสงฆ์ มีกรอบของพระธรรมวินัยเป็นบทบัญญัติในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในกลุ่ม สังคมของสังฆะมีวิวัฒนาการไปตามลำดับ โดยมีปัจจัยอยู่ที่ยการขยายตัวของบุคคลที่เข้ามาในสังคมสงฆ์เป็นหลัก เมื่อมีสมาชิกเพิ่มเข้ามาในองค์กรสงฆ์มากขึ้น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นมาเพื่อเป็นข้อกำหนดหรือกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างมีแบบแผน และเอื้อต่อการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งเป็นการจัดระบบความสัมพันธ์ตามโครงสร้างพื้นฐานของการรวมกลุ่มกันทางสังคมของมนุษย์ ในเบื้องต้นพระพุทธองค์ทรงบัญญัติกฎเกณฑ์ทางสังคม เพื่อมุ่งหวังให้สมาชิกภายในสังฆะมีหลักการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม คือ การศึกษาอบรม การเลี้ยงชีพ การปกครอง วิธีดำเนินกิจกรรมต่างๆ (สังฆกรรม) เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้รับการฝึกหัดอบรมเจริญก้าวหน้าและเข้าถึงจุดหมายของพระศาสนา โดยมีพระวินัย (ศีล) ข้อประพฤติ และพระธรรม (คำสอน) หลักการปฏิบัติ เป็นหลักการในการดำเนินชีวิต กระบวนการทางสังคมของสงฆ์ให้ความสำคัญถึงสิทธิของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมและผลประโยชน์ต่าง ๆ ของกลุ่มโดยทั่วถึงและเท่าเทียมกัน มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน เคารพในคุณค่าของกันและกัน อยู่ด้วยความกลมกลืนสมานฉันท์เป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสามัคคี ปฏิบัติต่อกันด้วยประโยชน์เกื้อกูลเป็นหลัก มีอิสรภาพทั้งทางกาย ทางวาจา และความคิด ซึ่งถือเป็นกลุ่มสังคมที่อุดมไปด้วยธรรมในการครองชีวิต

จากการศึกษาเปรียบเทียบระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มสังคม คือ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับกลุ่มสังฆะในพระพุทธศาสนา เมื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบกันแล้ว ทำให้ทราบถึงแนวคิดทางทฤษฎีและวิธีการปฏิบัติของระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่ม ดังนี้ ระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มสังคม มีสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อีกทั้งปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม กระบวนการทางโครงสร้างของสังคมก็มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ แนวคิดทฤษฎีและรูปแบบการปฏิบัติของชาวม้ง ให้ความสำคัญอยู่ที่ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และพิธีกรรมเป็นสำคัญ โดยผ่านกระบวนการสืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ เป็นวัฒนธรรมของกลุ่มตนเอง ส่วนกลุ่มของสังฆะ ให้ความสำคัญที่บทบัญญัติที่เป็นพระวินัย ซึ่งถือเป็นข้อกำหนดกฎเกณฑ์ในการบังคับใช้กับสมาชิกภายในกลุ่ม และถือเป็นธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมการปฏิบัติของกลุ่ม ทั้งนี้จุดมุ่งหมายของความสัมพันธ์ทั้งสองกลุ่มสังคมมุ่งถึงการสร้างสันติภาพ ภารดรภาพ และเอกภาพให้กับสมาชิกทุกคนในสังคมที่ตนอาศัยอยู่

คำสำคัญ: การศึกษาเปรียบเทียบ; ความสัมพันธ์

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to study relationship system among Hmong peoples and relationship system of Sangha of monks in Buddhism, and compare relationship system of those two groups. The study revealed that

The relationship system among Hmong peoples is a process of social organization by using belief, tradition, rites, and culture as the tool to make relationship among peoples in the group. Hmong peoples gave precedence to descent system mainly via the blood of father. To count relative relationship, it is done backward to father and grandfather respectively. So, the man was descended from father and the woman changed her surname to be the one of her husband after marriage. Therefore, all Hmong men with the same surname are brothers. Besides being a kind of blood system by being descended from father and mother and by marrying, it also was inherited via culture of relative identity created by leaders and rite leader. Establishment of relative relationship is to enlighten peoples in the society to support each other and have self-support, build unity, and control deviated behavior of members in the society to be in the (Imagined Community) and also strengthen unity of Hmong ethnic group.

Relationship system of monks is in the frame of discipline as the provision of co-living of group members. The Sangha society had evolution consecutively, where expansion of number of members in the monk society is the main factor. When number of members in the monk organization was increased, the Buddha regulated more discipline as the rule and regulation for co-living orderly, supporting practice of members in the same direction, organizing relationship system according to basic structure of social gathering of human. Preliminarily, the Buddha regulated social rules with intention to have members in the Sangha had appropriate principle for living; study, earning

living, administration, formal acts (Sangha Kamma) so that the monk would be educated to reach the Buddhism goal, where the discipline (Precept), code of practice and doctrine for practice are the principle for living. The social process of monk gave precedence to right of participation in activities and benefits of group thoroughly and equally, good feeling to one another, respecting one another, living with unanimity, order and tidiness, harmony, treating to one another with supporting mainly, physical, verbal, and thinking freedom. These are the social group plentiful with dharma in living.

From study on and comparison between relationship systems of those two groups, that is, Hmong peoples and Sangha in Buddhism, they revealed theoretical idea and practice method of relationship system of those two groups as follow: Those relationships systems of those two group had different social environment and culture and also different factor causing gathering and process of social structure, that is, the theoretical idea and practice method of Hmong peoples gave precedence to belief, customs, tradition, and rite via the process of inheriting from their ancestor as their own culture. The Sangha gave precedence to the provision of discipline as the rule and regulation for members in the group and tradition or culture for practice of the group. By the way, the goal of relationship system of those two group is to make peacefulness, brotherhood, and unity for all members in the society.

Keywords: A Compative Study; Relationship

บทนำ

มนุษย์ทุกคนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและสัมพันธ์กับสังคม มนุษย์จะอยู่โดยลำพังไม่ได้ ที่เป็นเช่นนั้นเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ลักษณะทางกายภาพ เมื่อมนุษย์เกิดมาไม่ได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากหมอ ย่อมยากจะมีชีวิตอยู่รอดได้ มีกิจกรรมอีกมากมาย ที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นของมนุษย์จะต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์เพื่อความอยู่รอด สนองความต้องการของตนเองความปลอดภัย

ในชีวิต และช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นกับตัวของมนุษย์เอง (ณรงค์ เลี้ยงประชา, 2541: 25) ระบบความสัมพันธ์ ครอบคลุมถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของมนุษย์แล้วเริ่มขยายจากวงแคบไปสู่วงกว้าง ความสัมพันธ์ถือเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มบุคคลในสังคมนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน เพราะพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมา มีผลเกี่ยวข้องกับสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่ ทั้งด้านชีวภาพและทางกายภาพ สิ่งที่มนุษย์ได้แสดงออกมาเป็นวิถีชีวิต (สมภาร พรหมทา, 2542: 181) ที่ถูกสืบทอดจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานรุ่นหลัง ซึ่งจะเป็นไปในรูปแบบขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและข้อประพฤติปฏิบัติต่างๆ ระบบความสัมพันธ์ภายในสังคม จึงมีบทบาทในการสรรค์สร้างบุคคล ให้มีพฤติกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม มีความผูกพันของคนในกลุ่ม เพราะมีกฎระเบียบเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่ของชนในสังคมนั้น ๆ ให้มีแบบแผนเป็นรูปธรรมชัดเจน และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มชน ดังนั้นการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มมีระบบรูปแบบที่ชัดเจนย่อมเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ที่จะช่วยให้เกิดความสามัคคี และทำให้สมาชิกในกลุ่มมีแรงจูงใจที่จะทำการสร้างสรรค์ ความเจริญงอกงามให้แก่สังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ให้มีความสันติสุข (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตฺโต), 2542: 186)

กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (Hmong/Hmoob) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีรูปแบบของการสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่มเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง สังคมชาวม้งเป็นสังคมที่อยู่บนฐานของจารีตประเพณี และวัฒนธรรมทางชนเผ่าสูงกลุ่มหนึ่ง ความสัมพันธ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาวม้ง คือ ระบบเครือญาติ ซึ่งเป็นความเชื่อทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ชาวม้งถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างไม่ขาดสาย และมีอิทธิพลต่อกลุ่มชาวม้งทุกกลุ่ม อัตลักษณ์ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นหัวใจหลักในการรวมกลุ่มความเป็นชาวม้งให้มีความเข้มแข็ง และเป็นหนึ่งเดียว กระบวนการรวมกลุ่มของชาวม้ง จะใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเข้ามาเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม โดยมีระบบแซ่ตระกูลเป็นกลไกของการรวมกลุ่มทางสังคม ซึ่งวัฒนธรรมของชาวม้งมีการสืบเชื้อสายทางฝ่ายบิดา (Patrilineal Descent) เป็นหลัก สมาชิกทุกคนที่เป็นกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกัน ถือว่าเป็นญาติพี่น้องกัน และจะมีข้อกำหนดการปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน อีกทั้งยังเป็นการกำหนดสถานภาพและบทบาทของสมาชิกในสังคมให้มีพฤติกรรมเป็นแบบแผนเดียวกัน โดยคอยควบคุมความประพฤติของบุคคล ไม่ให้เบี่ยงเบนไปจากจารีตและค่านิยมดั้งเดิม (ชมรมบริการวิชาการ สถาบันวิจัยชาวเขา, 2541: 111 - 118) ปัจจัยเหล่านี้ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความเป็นเอกภาพและสันติภาพอย่างแท้จริง

กระบวนการสร้างสันติภาพเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้สังคมมีความเป็นเอกภาพ

คือการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์ด้วยกัน คำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากที่สุดคือ คำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศีล ซึ่งถือว่าเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกาย วาจา ของสมาชิกในสังคมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ความสัมพันธ์ในองค์กรของสงฆ์ถือว่าเป็นการปรับสภาพแวดล้อม ทางกายภาพของบุคคลในกลุ่มให้เป็นแบบแผนเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เพราะกลุ่มของพระภิกษุสงฆ์ถือเป็นกลุ่มสังคมที่สมาชิกในองค์กรมาจากความหลากหลายทางกายภาพ และอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ที่เป็นบทบัญญัติเดียวกัน ซึ่งรวมไปถึงขนบธรรมเนียม วิถีชีวิตและวิธีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของพระภิกษุ ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นการสร้างความรู้สึที่ดีต่อกัน เคารพในคุณค่าของกันและกัน อยู่ด้วยความกลมกลืนประสานกันเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อเอื้ออำนวยให้สมาชิกทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจการที่ดีงามอื่นๆ ขึ้นไป และเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

ระบบความสัมพันธ์ในเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

1. ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความสัมพันธ์ สรूपได้ด้วยเหตุปัจจัย 3 ประการ ดังนี้

1) ปัจจัยของกลุ่มแซ่ตระกูลหรือการสืบเชื้อสาย แซ่ หรือ ภาษาทางสังคม มานุษยวิทยาเรียกว่า กลุ่มสังขญาติ (Clan) มีความสำคัญต่อชาติพันธุ์ม้งมาก ด้วยเหตุที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งยึดถือกลุ่มญาติและแซ่ตระกูลอย่างเหนียวแน่น ในสังคมและวัฒนธรรมม้งนั้น ญาติมักจะยึดถือสายเลือดเป็นหลัก โดยจะยึดตามแบบปิตาโลหิต (Patrilineal) คือการให้ญาติฝ่ายชายมีความสำคัญ มีสิทธิและหน้าที่พึงปฏิบัติต่อกันฉันญาติ คุณลักษณะแบบญาติปิตาโลหิตนี้ สมาชิกภายในกลุ่มมักจะให้ความเคารพนับถือญาติผู้ชายที่อาวุโส หรือผู้ที่มีฐานะทางสังคมสูง การนับความสัมพันธ์ทางเครือญาติจึงกระทำโดยการสืบทอดกลับไปยังพ่อและปู่ขึ้นไปตามลำดับ ดังนั้นผู้ชายจะสืบแซ่สกุลของพ่อ ส่วนผู้หญิงจะเปลี่ยนไปใช้แซ่สกุลของสามีภายหลังจากแต่งงาน ฉะนั้นสำหรับผู้ชายม้งแล้วชายทุกคนในแซ่ตระกูลของตนถือเป็นพี่น้อง (Kwv tij) เดียวกัน ส่วนผู้ชายในแซ่สกุลอื่นนั้นจะเป็นเพียงญาติต่างแซ่ตระกูล (neej tse) โดยอาจจะป็นญาติทางภรรยาของตน ญาติทางแม่ของตนหรือญาติทางภรรยาของพี่หรือน้องของตนเป็นต้น ฉะนั้นทุกคนในสังคมม้งจึงล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน ไม่ว่าจะเป็นภายในหรือระหว่างแซ่สกุล (ปันแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546 : 214 - 215)

2) ปัจจัยการนับญาติสายเดียว ญาตินั้นนอกจากผูกพันทางสายเลือดตามกลุ่ม

แซ่ตระกูลแล้ว ญาติยังมีความผูกพันกันทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อมาเกี่ยวข้องด้วย กล่าวคือในกลุ่มญาติจะมีสัญลักษณ์ที่เป็นความเชื่อที่เหมือนกัน ในทางมานุษยวิทยาเรียกสัญลักษณ์นี้ว่า (Totem) และสัญลักษณ์นี้มักจะเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งนอกจาก “แซ่” แล้ว ม้งมี Totem ที่เป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ หน้าที่ของ Totem เป็นการรวมกลุ่มญาติ เพื่อให้สมาชิกเกิดความผูกพันเข้ากันด้วยอารมณ์และความรู้สึก ว่าพวกเขาเป็นกลุ่มที่มีเลือดเนื้อเชื้อไขมาจากบรรพบุรุษร่วมกัน ดังนั้นลักษณะทางการสืบสายเลือดของกลุ่มญาติและ Totem ทำให้คนในกลุ่มแซ่ตระกูลเดียวกัน รู้สึกสนิทสนมเข้ากันได้อย่างรวดเร็ว และแสดงความนับถือรักใคร่โดยถือปฏิบัติติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน หน้าที่ของวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นกลไกทางสังคมที่ดี

3) ปัจจัยความเชื่อในด้านพิธีกรรมหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สำหรับความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่สืบทอดผ่านระบบวัฒนธรรมนั้น เป็นลักษณะของความเป็นอัตลักษณ์ทางเครือญาติที่กลุ่มผู้นำทางเครือญาติและผู้นำทางพิธีกรรมสร้างขึ้น มาแล้วมีการถ่ายทอดสืบทอดกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า ทั้งในรูปแบบของนิยาย กฎเกณฑ์ การใช้คำศัพท์เรียกเครือญาติ การสถาปนาความสัมพันธ์ทางเครือญาติในพิธีแต่งงาน การประกอบพิธีกรรมบูชาวิญญาณ บรรพบุรุษ การช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การแสดงพลังความสามัคคี และการควบคุมพฤติกรรมเบี่ยงเบนของสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นต้น

2. ระบบความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติชาติพันธุ์ม้ง

ระบบเครือญาติ เป็นการจัดระเบียบความสัมพันธ์ของบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันทางสายเลือด การแต่งงาน และโดยสมมติ(ตามกฎหมายและตามพิธีกรรม) บุคคลที่สังคมม้งระบุว่าเป็นเครือญาติกัน ความสัมพันธ์เหล่านี้แสดงออกมาในรูปแบบ ดังต่อไปนี้

1) ความสัมพันธ์แบบครัวเรือน (Household relationship) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน นับเป็นความสัมพันธ์ที่กระชับที่สุดในสังคมม้ง สมาชิกในครัวเรือนจะมีความผูกพัน ความสนิทสนม ความรักใคร่ปรองดองกัน ความสัมพันธ์แบบนี้ชาวม้งเรียกว่า “อี่ เจ้ เหน่งอ” ซึ่งมีความหมายว่า “คนในบ้านเดียวกัน”

2) ความสัมพันธ์แบบสายตระกูล (Lineage relationship) เป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่มีระดับกว้างกว่าความสัมพันธ์ในครัวเรือน ขอบเขตความสัมพันธ์แบบนี้เป็นไปตามการนับถือเครือญาติในวัฒนธรรมของสังคม ชาวม้งเรียกว่า “อี่ จั่ว กือ ตี้” ซึ่งหมายความว่า “พี่น้องกลุ่มหนึ่ง” สังคมม้งเป็นสังคมที่สืบเชื้อสายทางฝ่ายชาย การสืบเชื้อสายที่แสดงความเป็นเครือญาติในสายตระกูล (Lineage) เดียวกัน จะมีขอบเขตไปถึงห้าชั่ว

รุ่นอายุคน (Generations) คือนับตั้งแต่รุ่นลูก (ชมหัยวะ) รุ่นพ่อ-แม่ (ตลี-เหนียะ) รุ่นปู่-ย่า (เหย์อร์-ป้อฮ์) รุ่นทวด (กั้ง) และรุ่นพ่อแม่ของทวด (ซัว) ดังนั้น ในระหว่างขามังด้วยกัน ถ้าสามารถสืบสายไปได้ว่าสืบเชื้อสายโดยตรงมาจากทั้งห้ารุ่นดังกล่าว ถือว่าเป็นสายตระกูลเดียวกันทั้งสิ้น

3) ความสัมพันธ์แบบแซ่ตระกูล (Clan relationship) เป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ซึ่งกว้างขวางกว่าความสัมพันธ์ในรูปแบบครัวเรือน และแบบสายตระกูลความสัมพันธ์ในแบบนี้มีแซ่ตระกูลหรือที่ขามังเรียกว่า “เส่ง” เป็นตัวกำหนดความเป็นเครือญาติในระดับนี้ แม้ว่าสมาชิกบางคนหรือหลายๆ คน จะไม่ได้มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดเลย แต่วัฒนธรรมของขามังก็ได้กำหนดให้บุคคลใช้แซ่เดียวกันมีความเป็นพี่น้องกัน หรือเป็นเครือญาติกัน ดังนั้นชายและหญิงที่มีแซ่เดียวกันจึงไม่สามารถที่จะแต่งงานกันได้ หรือมีความสัมพันธ์ทางเพศกันได้ การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบนี้เป็นการจัดที่กว้างขวาง และรวมสมาชิกเข้าไว้เป็นจำนวนมาก

4) ความสัมพันธ์แบบต่างแซ่ตระกูล เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการแต่งงานระหว่างชายและหญิง สามารถจัดได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติในอีกรูปแบบหนึ่งระหว่างบุคคลต่างแซ่ตระกูล แต่เป็นการถือเครือญาติที่ไม่กว้างขวางนัก โดยปกติมักจะมีความสัมพันธ์ระหว่างสองครัวเรือนที่ชายและหญิงแต่งงานกัน กล่าวคือฝ่ายชายจะเรียกครอบครัวของฝ่ายหญิงว่า “เน่ง จา” ซึ่งหมายความว่า “ครอบครัวของภรรยา” ได้แก่ พ่อ แม่ พี่ น้องของภรรยา ความสำคัญของการจัดเครือญาติแบบนี้ถือเป็นเรื่องเชื่อมโยงระหว่างแซ่ตระกูลต่าง ๆ ให้เกิดเป็นสังคมมั่งในส่วนตัวทั้งหมด แม้ว่าจะไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ที่กว้างขวางอย่างในระดับสายตระกูลก็ตาม (สถาบันวิจัยชาวเขา, 11 - 16)

3. โครงสร้างทางวัฒนธรรมของกลุ่มเครือญาติชาติพันธุ์ม้ง

กลุ่มเครือญาติชาติพันธุ์ม้ง นับได้ว่าเป็นกลุ่มญาติที่มีความใกล้ชิดกัน ในทางมานุษยวิทยาถือว่าเป็นญาติวงใน ซึ่งระบบเครือญาติแบบนี้ มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในสังคมโดยครอบครัวเครือญาติ ซึ่งเป็นพื้นฐานทางโครงสร้างทางสังคม และมีประเพณีวัฒนธรรมจารีตมาเสริมให้เกิดความเข้มแข็ง

กลุ่มขามังนอกจากจะมีระบบการปกครองที่หลากหลาย คือผสมผสานระหว่างรูปแบบดั้งเดิมและระบบการปกครองสมัยใหม่ แต่ขามังก็มีโครงสร้างของระบบเครือญาติอีกชั้นเป็นกรอบของการอยู่ร่วมกัน นักมานุษยวิทยาแบ่งโครงสร้างของระบบเครือญาติในสังคมม้งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้ (สุนทรี พรหมเมศ รัต., 2544 : 39 – 41)

แนวคิดแรกเชื่อว่า ระบบแซ่ตระกูลเกิดขึ้นในสังคมม้งมาตั้งแต่แรก ตามนิยายเรื่อง น้ำท่วมโลก กล่าวคือ ภายหลังจากน้ำท่วมโลกครั้งใหญ่คงเหลือเพียงสองพี่น้องชายหญิง คู่เดียวบนผืนโลก ทั้งสองแต่งงานกันและให้กำเนิดลูกมีลักษณะกลมและน้มเหมือนลูกโป่ง ทั้งสองจึงทำตามคำแนะนำของพระเจ้า (Saub) โดยการตัดเป็นเศษชิ้นเนื้อแล้วนำไปแขวนตามกิ่งต้นไม้ต้นหญ้ารอบบ้าน รุ่งเช้าขึ้นมาก็พบว่ามีกระตอมเกิดขึ้นมากมายตามที่ต่าง ๆ เศษชิ้นเนื้อแต่ละชิ้นได้กลายเป็นคู่สามีภรรยาใหม่ในกระตอมแต่ละหลัง เมื่อสอบถามจึงได้ความว่าแต่ละคู่มีชื่อที่เป็นของแซ่ตระกูลต่าง ๆ ของคนม้ง สองพี่น้องสามีภรรยาจึงกำหนดกฎเกณฑ์ให้คู่ที่เกิดขึ้นใหม่ ว่าห้ามไม่ให้ลูกหลานของแต่ละคู่แต่งงานกันเองภายในแซ่ตระกูล แต่ให้แต่งงานกับแซ่ตระกูลอื่น มิฉะนั้นก็จะเกิดลูกมาไม่สมบูรณ์ดังลูกของสองพี่น้องสามีภรรยา กฎเกณฑ์ดังกล่าวชาวม้งยังคงถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในสังคมม้งปัจจุบัน

แนวคิดที่สอง เชื่อว่าระบบแซ่ตระกูลในสังคมม้งนั้นมิได้ติดมากับคนม้งตั้งแต่ต้น แต่ได้รับอิทธิพลมาจากคนจีน นักมานุษยวิทยาเองก็ค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์บางอย่างว่า คนม้งนำเอาระบบแซ่ตระกูลมาจากชาวจีน โดยเฉพาะในยุคที่คนจีนได้เข้ามาในบริเวณที่ชาวม้งตั้งถิ่นฐานอยู่ มีการจัดตั้งขุนนางระดับท้องถิ่นขึ้น ผู้นำชาวม้งบางคนยืมเอานามสกุลขุนนางชั้นสูงของชาวจีนมาใช้ ทั้งนี้เพื่อความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ ในทางกลับกันเป็นนโยบายของผู้นำจีนในการที่จะผสมผสานชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ให้กลายเป็นจีนในที่สุด

กลุ่มนับถือผี (sub-clan) เป็นกลุ่มเครือญาติภายในแซ่เดียวกันที่ประกอบพิธีกรรมบางอย่างเหมือนกัน พิธีกรรมที่มักจะมีการอ้างอิงถึงอยู่เสมอเมื่อต้องสอบถามความสัมพันธ์ทางเครือญาติในสังคมม้งได้แก่ พิธีเลี้ยงผีประตูบ้าน (Dab Roog) พิธีเลี้ยงผีวัว (Nyuj Dab) พิธีศพและลักษณะของหลุมฝังศพ ถ้าเป็นคนในแซ่เดียวกันการประกอบพิธีกรรมเหล่านี้แบบเดียวกัน ก็สันนิษฐานได้ในระดับหนึ่งว่า สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน กลุ่มผู้อาวุโสในสังคมม้งสั่งสอนแก่ลูกหลานอยู่เสมอว่าให้ดูที่การมีชื่อบรรพบุรุษคนเดียวกันเป็นหลัก

กลุ่มร่วมสายโลหิต (Lineage) หมายถึงกลุ่มคนในแซ่เดียวกันที่ยังคงสามารถสืบทราบถึงชื่อของบรรพบุรุษร่วมที่เป็นคนเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการย้อนหลังไปถึงกี่ชั่วรุ่น (Generation) ก็ตาม แม้ว่าสมาชิกในกลุ่มแซ่ดังกล่าวแยกย้ายกระจัดกันไปอยู่คนละทาง เป็นระยะเวลานานหลายชั่วรุ่น การประกอบพิธีกรรมบางอย่างแตกต่างกันไป แต่ถ้ายังสามารถสืบสาวกลับไปถึงชื่อของบรรพบุรุษคนเดียวกันแน่นอนว่าพวกเขาเป็นคนร่วมสาย

โลหิตเดียวกัน

สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์มั่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในสังคมต่างระดับกัน เพราะมาจากระบบความเชื่อในลัทธิดั้งเดิม ระบบของแซ่ตระกูลและการสืบทอดทางสายเลือดปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวเชื่อมคนมั่งเข้าด้วยกัน โครงสร้างทางสังคมระบบเครือญาติทั้ง 3 รูปแบบนี้ จะมีระดับความเป็นเครือญาติที่แตกต่างกัน ความเชื่อมสัมพันธ์ก็จะมีระดับที่แตกต่างกันออกไป แต่มีความหมายของความเป็นเครือญาติทั้งสิ้น โครงสร้างของระบบเครือญาติของชาวมั่งความเชื่อและพิธีกรรม ดูเหมือนจะมีอิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตของชาวมั่งค่อนข้างมาก ความเชื่อบางอย่างนำมาสู่แนวทางการปฏิบัติของกลุ่มได้เหมือนกัน (ปันแก้ว เหลืออร่ามศรี, 210 - 214)

2.4 จุดมุ่งหมายของระบบเครือญาติชาติพันธุ์มั่ง

วัฒนธรรมการรวมกลุ่มของสมาชิกภายในสังคม ระบบเครือญาติถือเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคมให้บุคคลรวมเป็นสังคม ทำให้สมาชิกภายในกลุ่มมีความสัมพันธ์กัน โดยเริ่มตั้งแต่บุคคลจากวงแคบไปถึงวงกว้างจนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group) จนทำให้เกิดการรวมกลุ่ม (Conglomeration) กระบวนการนับญาติเพื่อให้รู้ว่าใครมีฐานะอย่างไรในตระกูลที่ตนเองอาศัยอยู่ ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่ตัวของเราเองออกไป เพื่อให้รู้และลำดับได้อย่างถูกต้องในการเรียกขานชื่อของบุคคลนั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวของเราเอง อีกทั้งยังเป็นการรวมกลุ่มตามสถานภาพทางสังคม (Social status group) ที่มีพฤติกรรมและความเชื่อเหมือนกัน เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเอง กลุ่มชาติพันธุ์มั่งถือเป็นอีกกลุ่มสังคมหนึ่ง ที่มีวัฒนธรรมการรวมกลุ่มด้วยระบบเครือญาติเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยอาศัยความเชื่อ จารีต ประเพณีและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่ม ปัจจัยเหล่านี้ถูกสืบทอดผ่านทางวัฒนธรรมความเชื่อ และสมาชิกภายในกลุ่มถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ระบบความสัมพันธ์ของสังฆะในพระพุทธศาสนา

1 ปัจจัยที่ทำให้สังฆะเกิดการรวมกลุ่ม

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในท่ามกลางความเชื่อที่หลากหลาย และความเป็นอยู่ของประชาชนในชมพูทวีปยังถูกกำหนดด้วยระบบความเชื่อถือและคำสอนของศาสนาพราหมณ์ ในทางสังคมมนุษย์ถูกแบ่งออกเป็นวรรณะต่างๆ 4 วรรณะ และยังมีกลุ่มคนที่อยู่นอกวรรณะที่ต่ำลงไปอีก เช่น พวกจัณฑาล หินชาติ เป็นต้น ระบบชนชั้นวรรณะ เป็นระบบชนชั้นที่กำหนดกันด้วยชาติกำเนิด ที่มีมาแต่เดิมก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ถือเป็นการเชื่อแบบดั้งเดิมก่อนพุทธกาลนานมาแล้ว โดยแบ่งออกเป็น วรรณะ 4 จำพวก ได้แก่

กษัตริย์ ขนชั้นเจ้าหรือชนชั้นปกครอง ได้แก่ผู้มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย และความมั่นคงปลอดภัยของบ้านเมือง บุคคลในวาระนี้จะได้รับการศึกษาวิชาการด้านการปกครอง การทหารหรือพิชัยสงคราม

พราหมณ์ ขนชั้นเจ้าตำราเจ้าพิธี ได้แก่ผู้มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นครูสอนวิชาการต่างๆ ให้แก่บุคคลในวาระอื่น บุคคลในวาระนี้จะได้รับการศึกษา วิชาศาสนา ปรัชญา และวิชาการทั่วไปจัดว่าเป็นพวกนักปราชญ์

แพศย์ ขนชั้นพ่อค้าและกสิกร ได้แก่ผู้มีอาชีพค้าขายและทำกสิกรรมบุคคลในวาระนี้จะได้รับการศึกษาวิชาการพาณิชย์กรรมและการเกษตร

ศูทร พวกทาสกรรมกร ได้แก่ผู้มีอาชีพเป็นกรรมกรรับจ้าง หรือผู้ใช้แรงงาน บุคคลในวาระนี้มีการศึกษาน้อย และวิชาการบางอย่างถูกห้ามเรียนตามคำสอนของศาสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2548: 135)

ในวาระทั้ง 4 กษัตริย์และพราหมณ์ ถือว่าเป็นวาระสูงแพศย์เป็นวาระระดับกลาง ศูทรถือว่าเป็นวาระต่ำ บุคคลที่ถูกจัดให้อยู่ในวาระใดวาระหนึ่งใน 4 วาระดังกล่าว เรียกว่า สวรรณะ หมายถึงเป็นผู้มีวาระสังกัด อีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่นอกวาระทั้ง 4 เรียกว่า อวาระ หมายถึงผู้ที่ไม่มีวาระสังกัด ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต่ำที่สุด มีชื่อเรียกดังนี้ เช่น จันทร ทินชาติ อธิศูทร และปุกกุสะ เป็นต้น (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, 2547: 4-5)

ระบบของวาระ เป็นการแบ่งชนชั้นทางสังคมตามหลักความเชื่อของศาสนา พราหมณ์ การแบ่งกลุ่มคนออกเป็นวาระต่างๆ เหล่านี้ตอนแรกยังไม่เคร่งครัดมากนัก ต่อมาพวกวาระพราหมณ์เห็นว่า อาชีพประกอบพิธีกรรมและสอนศาสนาเป็นอาชีพที่มีเกียรติเป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทั่วไป จึงคิดสงวนไว้ให้เฉพาะลูกหลานของตนเท่านั้น จึงดำเนินการสอนว่า ห้ามแต่งงานข้ามวาระและคนที่เกิดในวาระใดก็ต้องเป็นวาระนั้นไปตลอดชีวิต จึงแบ่งกลุ่มคนออกเป็นวาระตามลักษณะอาชีพและแบ่งตามสายเลือด และมีการรังเกียจวาระกันขึ้นในเวลาต่อมา นับตั้งแต่นั้นมาจึงมีการถือเอาชาติกำเนิดเป็นเกณฑ์ บุคคลเกิดในวาระใดย่อมได้รับสิทธิและแนวทางดำเนินชีวิต ตามที่หลักคำสอนที่ได้ขีดวางไว้สำหรับวาระนั้น ไปชั่วชีวิตของตน (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2532) ระบบของกลุ่มวาระเหล่านี้ จะมีการดำรงชีพและความเป็นอยู่ที่เป็นแบบเฉพาะของกลุ่มตนเอง โดยมีการแบ่งกลุ่มของตนออกมาชัดเจน และจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวในกิจกรรมกับกลุ่มอื่นหรือกลุ่มที่สูงหรือต่ำกว่ากลุ่มของตน จะมีได้ก็ต่อเมื่อกลุ่มวาระนั้นมีฐานะความเป็นอยู่ที่ใกล้เคียงกัน ก็จะมีการทำกิจกรรมหรือสมาคมร่วมกัน โดยมีเกณฑ์ที่เป็นข้อปฏิบัติในการกำหนดเฉพาะกลุ่ม

วรรณของตนเท่านั้น ทั้งนี้การแบ่งตามกลุ่มวรรณทั้ง 4 จะเป็นเกณฑ์ตายตัว หากบุคคลต่างกลุ่มวรรณแต่งงานกัน และบุตรที่เกิดมาก็จะเป็นชนชั้นทางกลุ่มสังคมขึ้นมาอีกหนึ่งกลุ่มคือ กลุ่มของจันทาล หินชาติ อธิศุทร และปุกกุสะ เป็นต้น

การรวมกลุ่มของสังฆะในครั้งสมัยพุทธกาล เป็นการรวมกลุ่มที่แตกต่างจากกลุ่มทั้งหลายที่มีอยู่ในยุคนั้น ตลอดถึงสังฆะเป็นกลุ่มลักษณะพิเศษที่ไม่มีกลุ่มใดเสมอเหมือนหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และเผยแผ่พระสัทธรรมไปยังชนกลุ่มใหญ่น้อยต่างๆ ทำให้ประชาชนสนใจและเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก นอกจากพระพุทธองค์ทรงประกาศศาสนธรรมคำสอนแล้ว เพื่อให้เกิดผลในทางความเชื่อถืออย่างใหม่ของประชาชน พระพุทธองค์ยังได้ทรงนำหลักการมาปฏิบัติให้เกิดผลในรูปสถาบันอีกด้วย โดยทรงตั้งคณะสงฆ์ขึ้นมา คณะสงฆ์นี้เปิดรับบุคคลจากทุกวรรณะและนอกรวรรณะ ทุกคนที่เข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มสังฆะแล้ว มีสิทธิเสมอกันในการปกครองและชีวิตทางสังคม และมีโอกาสเท่ากันในการศึกษาอบรมตลอดจนการปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุดที่ชีวิตในสงฆ์จะให้เข้าถึงได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บรรดาวรรณะทั้งสิ้น ผู้ใดเป็นภิกษุสิ้นกิเลสแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ตนจะต้องทำสำเร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว ลุถึงประโยชน์ตนแล้ว หมดเครื่องผูกมัดไว้ในภพแล้ว...ผู้นั้นจึงเรียกได้ว่าเป็นผู้เลิศกว่าวรรณะเหล่านั้น ด้วยว่าธรรมเป็นสิ่งประเสริฐสุดในหมู่ชนทั้งในปัจจุบันและภายหน้า” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 71: 107) จากการปฏิบัติทางสังคมและคำสอนของพระพุทธองค์ทำให้กลุ่มคนในวรรณะต่างๆ มีความสนใจและเลื่อมใสจึงน้อมนำหลักธรรมไปปฏิบัติ ทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นเห็นธรรม บรรลุธรรมและรู้แจ้งแห่งธรรมประกาศตนเป็นอุบาสก อุบาสิกาถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต บุคคลบางกลุ่มถึงกับขอบรรพชาและอุปสมบทเข้ามาในพระธรรมวินัย เพื่อศึกษาให้รู้แจ้งธรรม ข้ามความสงสัย ทำให้เกิดกลุ่มสังฆะขึ้นมา ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวข้างต้นนี้ทำให้สังฆะเกิดการรวมตัวกันเป็นสังคมขึ้นมาใหม่ในสมัยครั้งพุทธกาล ซึ่งสามารถสรุปถึงปัจจัยของการเกิดขึ้นของกลุ่มสังฆะ ได้ดังต่อไปนี้

2 ระบบความสัมพันธ์ของสังฆะ

ในหลักคำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในการอยู่ร่วมกันภายในสังคม จะสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของความสันติและความสงบสุข ไม่ว่าสังคมนั้นจะอยู่กันในรูปแบบใดก็ตาม หลักคำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศีลในทางพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลได้มากที่สุด เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกมาในทางด้านกายและวาจา ให้เป็นระเบียบ

และเอื้อต่อความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของหมู่ชน การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลต่อการดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชน และความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่ชน อันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกรณียกิจที่พึงามยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิต หรือเพื่อเข้าถึงประโยชน์และความดีงามตามอุดมการณ์ของหมู่ชน ตลอดจนเกื้อกูลแก่หมู่ชนและเผยแผ่อุดมการณ์ อันจะเป็นประโยชน์สุขและความดีงามของตนให้แก่ขยายกว้างขวางออกไป ศีลพื้นฐานหรือขั้นต้นที่สุดคือการไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยกายหรือวาจา และการไม่ทำลายสติสัมปชัญญะที่เป็นตัวคุมศีลของตน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 431)

3. โครงสร้างและการบริหารงานของสังฆะ

โครงสร้างในความสัมพันธ์ของสังคมเน้นอยู่ที่ ความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพซึ่งได้กำหนดวางไว้ เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้นกลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติกิจต่าง ๆ และเป็นแนวทางที่จะได้เข้าถึงจุดหมายอันดีงาม ซึ่งเป็นอุดมคติของคนในสังคมหรือชุมชนนั้น โดยทั่วไปประเพณีความประพฤติดีจะมีลักษณะเป็นการปิดกั้นโอกาสที่จะทำความชั่ว และส่งเสริมโอกาสสำหรับทำคุณงามความดี โดยฝึกให้คนได้รู้จักสร้างความสัมพันธ์ด้านกาย วาจา ที่ดีงามกับสภาพแวดล้อม ซึ่งจะเป็นผลเอื้ออำนวยต่อการดำรงอยู่ทั้งของตนและชุมชน หรือสังคมที่ตนอาศัยอยู่ และเอื้ออำนวยแก่การทำความดีต่างๆ ที่ยิ่งๆ ขึ้นไป พร้อมกันนั้นก็เป็นการฝึกอบรมชีวิตด้านกายและวาจาของบุคคลให้มีความพร้อมยิ่งขึ้นไป ที่จะเสวยผลและทำกิจเช่นนั้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม คือการอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ในสภาพที่เกื้อกูลเช่นนั้น สมาชิกแต่ละคน นอกจากสามารถดำรงตนอยู่ได้ด้วยดีแล้วยังมีโอกาสที่จะกระทำความดีที่ดียิ่งหรือเข้าถึงสิ่งที่มีคุณค่าสูงขึ้น

สังคมของสังฆะก็เช่นเดียวกันที่มีสมาชิกรวมกลุ่มกันเป็นสังคมใหญ่ มีกรอบความประพฤติปฏิบัติเป็นของตนเอง เพื่อที่จะนำตนเองเข้าถึงคุณธรรมขั้นสูงที่เป็นแก่นสารของชีวิต แต่กระนั้นการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากก็ต้องมีการควบคุมดูแลกัน ให้อยู่ในกรอบของสังคมเพราะผู้ที่มาก่อนย่อมรู้ถึงข้อวัตรปฏิบัติ ส่วนผู้ที่เข้ามาใหม่ยังไม่รู้ถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติสิ่งที่ควรเว้น เมื่อมีบุคคลเข้ามาในสังคมของสังฆะมากขึ้นจนเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าสมควรที่จะมอบหมายภาระให้สงฆ์ได้ปกครองกันเอง โดยอาศัยคณะสงฆ์และยึดหลักการของพระธรรมวินัยเป็นฐานในการปกครอง

4. จุดมุ่งหมายของระบบความสัมพันธ์ของสังฆะ

การรวมกลุ่มของสังฆะ ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งที่เกิดขึ้นมาในครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน วัตถุประสงค์ที่เป็นเป้าหมายหลักของกลุ่มนั้นย่อมแตกต่างกันไปจากกลุ่มนักบวชหรือสังคมกลุ่มอื่นๆ ที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งหวัง การรวมกลุ่มของสังฆะที่เกิดจากความสัมพันธ์กันทางสังคมในพระพุทธศาสนา จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบแห่งมรรค มีปัญญารู้เห็นชอบด้วยธรรม น้อมนำตนให้พ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวงจนสำเร็จความมุ่งหวังแห่งชีวิต คือการบรรลุพระนิพพานและคุณพิเศษอื่นๆ ที่มนุษย์ต้องการ บุคคลจะเข้าถึงโดยประจักษ์แก่ตนเองด้วยความสามารถ ความสนใจ ใส่ใจและการลงมือปฏิบัติ โดยมีพระพุทธองค์ ครู อาจารย์เป็นผู้แนะนำสั่งสอนช่วยเหลือ ต่อจากนั้นบุคคลเหล่านั้นจำเป็นต้องใช้ความอดทนฝึกหัดอบรมลงมือปฏิบัติด้วยวิธีการที่ถูกต้อง เพื่อเข้าถึงจุดหมายหรือบรรลุสิ่งที่ตนต้องการ

สรุป

ระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่ม คือกลุ่มชาติพันธุ์มั่งกับกลุ่มสังฆะ ทำให้ผู้เขียนพบว่า แนวคิดทางทฤษฎีและวิธีการปฏิบัติของระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อีกทั้งปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มก็มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ แนวคิดทฤษฎีและรูปแบบการปฏิบัติของชาวม้งให้ความสำคัญอยู่ที่ความเชื่อ จารีตประเพณี และพิธีกรรมที่ถูกสืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ เป็นวัฒนธรรมของกลุ่มตนเอง ส่วนกลุ่มของสังฆะ มีบทบาทปฏิบัติที่เป็นพระวินัย ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมการปฏิบัติของกลุ่ม แต่ทั้งนี้จุดมุ่งหมายของความสัมพันธ์ทั้งสองสังคมอยู่ที่ การสร้างสันติภาพ เอกภาพ และภราดรภาพให้กับสมาชิกทุกคนในสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชมรมบริการวิชาการ สถาบันวิจัยชาวเขา. (2541) **ชาวเขา: ความเข้าใจกับชนเผ่าต่างวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: นันทกานต์ กราฟฟิค การพิมพ์.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2541). **มานุษยวิทยาประยุกต์ในการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2546). **อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แปลน พรินต์ติ้ง จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2548). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2532). **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุทธ์โต). (2542). **มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- วิรัช ธีรพันธุ์เมธี. (2547). **พุทธปรัชญาการปกครอง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ดวงแก้ว.
- สมภาร พรหมทา. (2542). **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- สถาบันวิจัยชาวเขา. (2535). **ชาวเขาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสงเคราะห์.
- สุนทรี พรหมเมศ รศ.. (2544). **ชาวเขาในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการ แต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ากับชาวพุทธล้านนา

The Comparative Study On Belief In Marriage Ritual Of Akha And Lanna Buddhists

พระภาสน ธีรจิตโต

Phraphason thirachitto

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้กับชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต๋ำ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ากับกับชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต๋ำ และเปรียบเทียบความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้กับชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต๋ำ โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้รู้และบุคคลที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับการนำหลักวิชาการมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์แล้วนำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า

ความเชื่อการเลือกคู่ครอง ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ จะเลือกจากความพึงพอใจของตนเองเป็นหลัก สิ่งที่สำคัญต้องเป็นคนดี ไม่เกี่ยวข้องอบายมุขต่างๆ เพราะต่างก็มีความเชื่อว่า เมื่อแต่งงานกันไปแล้วสามารถสร้างฐานะให้มั่นคงได้ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ไม่นิยมเลือกคู่ครองที่ต่างฝ่ายต่างเป็นลูกคนสุดท้องและไม่นิยมเลือกคนในวงศ์ตระกูลเดียวกันหรือต่างชาติพันธุ์ ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต๋ำ เฉพาะคนที่มีสถานภาพทางสังคมสูง พ่อแม่จะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจ สำหรับความเชื่อการเกี่ยวพาราสี ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์มีการใช้เครื่องดนตรีเป็นสื่อและมีการนำโทรศัพท์มือถือเข้ามาเป็นสื่อในการพูดคุย กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ ห้ามเกี่ยวพาสีในบ้าน เพราะมีความเชื่อว่าจะถูกผีบรรพบุรุษลงโทษให้มีอันเป็นไป โดยจะมีสถานที่เฉพาะคือลานเที่ยวในชุมชน ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต๋ำ ใช้สถานที่ที่บ้านของฝ่ายหญิงกับสถานที่ของวัดช่วงมีงานเทศกาล และจะไม่มีการ

ร่วรงเก็นเพราะมีความเชื่อว่า เป็นสิ่งไม่ดีผีป่วน่าผีตายาย ความเชื่อการทาบตามสู่ขอ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ จะใช้เพื่อนหรือญาติที่เป็นชายเท่านั้น ในวันที่ไปทาบตามสู่ขอ มีการนำเหล้าขาวไปมอบให้กับพ่อของฝ่ายหญิง ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ผู้ทำหน้าที่สู่ขอไม่กำหนดว่าจะเป็นหญิงหรือชายแต่ต้องเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ เพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้เป็นที่ยอมรับของฝ่ายหญิง เมื่อตกลงกันได้ จะทำพิธี “ใส่ผีค่างไว้ก่อน” เปรียบเสมือนเป็นการตกลงหมั้นหมายไปในตัว และก่อนการแต่งงานห้ามมีการสร้างเรือนหอ เพราะกลัวจะเกิดอาถรรพ์จะ ทำให้คู่รักเกิดการแตกแยกพลัดพรากจากกัน มีอันเป็นไปไม่สามารถแต่งงานกันได้

คำสำคัญ: การศึกษาเปรียบเทียบ; ความเชื่อในพิธีกรรม

Abstract

The purposes of an academic article on “The comparative study on belief in marriage ritual of Akha and Lanna Buddhists” It is on the purpose to study and to compare between Akha’s marriage ritual belief and Lanna Buddhists’ marriage ritual belief by using quantitative data and qualitative data such like observation, intensive interview from expert and relative person. We also use the academics manner to conclude and to represent the result by descriptive conclusion. The result is following.

Mate selection both tribes are mostly depended on their satisfaction. Especially their mate has to be good person, not to involve in any allurements which can ruin because they believe that they can make themselves constantly after the marriage. Akha doesn’t like to choose their mate such like the youngest child of the family and unlikely chose their mate whom is the same family or different tribe. Lanna Buddhists only the high-class society, their parents often involve in their mate selection’s decision. For flirting both tribes usually use the music instrument for communication and also use the cell phone. The flirting is prohibited in house for Mae Jun Tai Akha because they believe that their ancestor soul will punish them consequently they have specific place for

flirting that is community's yard. Lanna Buddhists often use their bride house and their temple during the fair. And they are no infringing because it is wrong for their grandparents' soul. For making marriage proposal, Mae Jun Tai Akha will compose only their friends or their male cousin. On the marriage proposal day, The groom's side will give white liqueur to their bride's father but Lanna Buddhists the person who do the job on purpose doesn't matter whatever male or female but needs to be creditable person because it can be accepted from the bride's side. For Lanna Buddhists , when the marriage proposal is done, they will have the "soul-left" ritual as the acceptable engagement. Before the marriage , Lanna Buddhists have no bridal house because they are afraid of mystery that can break apart the spouse so they can't get married.

Keywords: Comparative Study; Belief

บทนำ

ในสมัยโบราณมนุษย์มีความเชื่อว่า ความเป็นไปของชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลาย เกิดขึ้นจากการดลบันดาลของสิ่งที่มีอำนาจเร้นลับจำพวกผีสงฆ์ เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ดังนั้นเมื่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ เป็นต้นว่าฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว อุทกภัย และ วาตภัย เกิดขึ้นมนุษย์จึงตกใจกลัวเพราะไม่รู้สาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านั้น เมื่อมนุษย์ไม่รู้และไม่มีทางป้องกันแก้ไขจึงเชื่อว่า ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้น เกิดจากการกระทำของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออิทธิฤทธิ์ของเทพเจ้า ผู้ทรงบันดาลให้เป็นไป ความเชื่อจึงเกิดขึ้น และได้กลายมาเป็นมูลเหตุหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกรับและเชื่อถือนำมาเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ และวิธีการที่มนุษย์ปฏิบัติต่อความเชื่อเหล่านั้นสามารถแสดงออกได้หลายวิธีแต่ที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ สัญลักษณ์เชิงพิธีกรรม เนื่องจากพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่ตกย้ำคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แสดงออกโดยการกระทำทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

ในฐานะที่พิธีกรรมจัดเป็นส่วนหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน พิธีกรรมจึงเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ได้และรวมถึงความคิดเห็น ความรู้สึกของสมาชิกในกลุ่มด้วยกัน และการประกอบพิธีกรรมทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์

ทางสังคม 3 ประการคือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน การศึกษาพิธีกรรมในรอบปีและรอบชีวิต จะทำให้เข้าใจถึงบทบาทและความสำคัญของพิธีกรรมที่มีต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่มารวมกลุ่มประกอบพิธีกรรมนั้น (สมบุรณ์ สุขสำราญ, 2530: 14)

การแต่งงานเป็นการเริ่มต้นของการตั้งครอบครัวและการสร้างรูปแบบครัวเรือนในชุมชน อีกทั้งเป็นการประกาศให้สังคมได้รับรู้ และยอมรับการอยู่ร่วมกันของชายหญิงคู่ นั้น เพื่อประกันความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวที่จะเกิดขึ้นภายหลังการแต่งงาน นอกจากนี้พิธีกรรมการแต่งงานยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงสิทธิในการเป็นเจ้าของซึ่งกันและกันและเป็นพฤติกรรมรูปแบบความเชื่อทางวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ นอกจากนั้นการแต่งงานยังแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ

1. การแต่งงานนอกกลุ่ม (Exogamy) หมายถึง การแต่งงานนอกกลุ่มวัฒนธรรมนอกกลุ่มเครือญาติ และนอกกลุ่มชุมชน 2. การแต่งงานในกลุ่ม (Endogamy) หมายถึง การแต่งงานในหมู่พวกเดียวกันที่มีความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน (นิยพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ, 2540: 202 - 205)

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า “AKHA” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีลัทธิความเชื่อประเภทผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีลักษณะเน้นหนักไปในทางนับถือผีวิญญาณบรรพบุรุษ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเชื่อว่า อะผือหมิแย คือบรรพบุรุษที่เป็นเทวดาและเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งในโลก (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, 2518: 50) ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าจึงมีความเกรงกลัวต่อภูตผีสิ่งเร้นลับมากที่สุดโดยในรอบปีหนึ่งๆ จะมีประเพณีพิธีกรรมต่างๆ มากมาย เช่น พิธีเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว “แซ่จี้ ซี-เออ” พิธีปลูกประตูหมู่บ้าน “ล่อของ ตู-เออ” พิธีเชิญผีเปรตสิ่งชั่วร้ายออกจากหมู่บ้าน “คำดำ ฉี-เออ” พิธีบูชาศาลพระภูมิเจ้าที่ “มีซ้อง ล้อ-เออ” พิธีอยู่กรรมกำจัดตักแตน “แจ บ้อง ลอง-เออ” พิธีเซ่นกระบอกเหล้าผี “แซ่สี จีป่า ถ่อง ล้อ” และพิธีเก็บเกี่ยวข้าวครั้งสุดท้าย (สมาคมชาวอาข่าเชียงราย, 5) มีการบวงสรวงเซ่นไหว้ด้วยสิ่งของต่างๆ โดยหวังว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วจะช่วยให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ปลอดภัยและได้รับความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ชาวพุทธล้านนา ก็เช่นเดียวกันยังคงมีพื้นฐานความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษของตน โดยความเชื่อดังเดิมนั้นชาวล้านนาเชื่อว่า ในจักรวาลนี้มีโลกอยู่หนึ่งเรียกว่า โลกธาตุ คือ ที่อยู่ของพวกเรา เข้าใจกันว่าโลกเป็นแกนกลางมีทางเดินไปสุดขอบจักรวาล มี

พระอาทิตย์ พระจันทร์ เป็นบริวารอยู่ในจักรวาลร่วมกัน จึงมีคัมภีร์นพเคราะห์ทั้ง 9 คือ ดาวพระเคราะห์ 9 ดวง ที่ล้อมรอบโลกไว้ ดาวพระเคราะห์มีความสำคัญต่อชะตาและชีวิตของสัตว์ทั้งหลายมีมนุษย์เป็นต้น เป็นสิ่งที่จะผลักดันให้ชีวิตเจริญก้าวหน้า หรือมีความอับเฉา จึงเกิดมีคัมภีร์โหราศาสตร์ขึ้นมาทำนายทายทักให้ประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อเป็นการปรับปรุงสังคมให้อยู่อย่างสงบราบรื่น (มณี พยอมยงค์, 2543: 2) นอกจากนั้นชาวล้านนายังมีความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาสซึ่งความเชื่อเรื่องนี้เป็นเงื่อนไขหนึ่งของพุทธศาสนาที่ได้คติจากพราหมณ์ที่กล่าวว่า คนที่ตายไปแล้วจะต้องกลับมาเกิดอีก เชื่อว่าหากได้อยู่ร่วมกันในชาตินี้ต่อไปชาติหน้าจะได้กลับมาอยู่ร่วมกันอีกจึงเกิดความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเนื้อคู่ชายหญิงว่า มีความสมพงษ์กันเพียงไรหากเป็นคู่กรรมคู่เวรอยู่ที่ใดจะต้องมาอยู่ร่วมกันจนได้

พิธีกรรมการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้

การแต่งงานโดยปกติทั่วไปมี 2 แบบ คือ ถ้าผู้หญิงไปแต่งงานที่บ้านผู้ชาย เรียกว่า อาวามงคล 1 ถ้าผู้ชายไปแต่งงานบ้านผู้หญิง เรียกว่า วิวามงคล 1 (จันทร์ ไพจิตร ป. 9, 2509: 117) พิธีกรรมหมายถึง “การกระทำพิธีที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกชนและสิ่งศักดิ์สิทธิ์” (John E. Conklin, 1984: 496) “คือ เทพเจ้า อันเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา ที่มีพิธีการและจังหวะซึ่งใช้ซ้ำแล้วซ้ำอีก ในโอกาสที่มีพิธีฉลอง” (Mavis. Hiltunen Biesanz and John Biesanz, 1987: 479) “โดยรูปแบบของพฤติกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าตามความเชื่อ” (Popeonoe David, 1980 : 405)

1. การเลือกคู่ครอง

การเลือกคู่ครองนั้นเป็นเรื่องที่บุคคลต้องเอาใจใส่อย่างจริงจัง เพราะผู้เลือกรับผลของการเลือกไปตลอดอาจเป็นชั่วชีวิต (พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2545: 50) ชายหญิงที่จะสมรสกันนั้นจะผ่านการเลือกบุคคลที่ตนพอใจ หรือไม่ก็แล้วแต่สภาพการณ์ของสังคม เพราะการสมรสแสดงถึงประเพณีการให้อำนาจในสังคมและข้อผูกพันต่อชุมชน (สุพัตรา สุภาพ, 2540: 65) การเลือกคู่ครองของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ ส่วนใหญ่แล้วหนุ่มสาวที่จะแต่งงานแยกไปมีครอบครัว จะมีอิสระในการเลือกคู่ครองของตนตามความพึงพอใจ ไม่นิยมเลือกคู่ครองโดยที่ต่างฝ่ายต่างเป็นลูกคนสุดท้องและไม่คำนึงถึงหน้าตา หรือฐานะ แต่จะคำนึงถึงความเป็นคนดีเป็นหลัก เช่น ขยันทำงาน ไม่มีนิสัยเกเรและที่สำคัญต้องไม่ติดยาเสพติด

2. การเกี่ยวพาราสี

การเกี่ยวพาราสีของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า เรียกว่า “หมี่ตะขออีเยอะ” อดีตจะมีสถานที่หนึ่งเรียกว่า “แดช่อง” ซึ่งคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าเป็นลานสาวกอด อันที่จริงแล้วสถานที่แห่งนี้หมายถึงสถานที่สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ ของคนในหมู่บ้าน ดังที่สมาคมอาข่าให้ความหมายว่า “ลานเที่ยวชุมชน ลานเที่ยวแห่งนี้อาข่าใช้ประโยชน์ในการเต้นรำร้องเพลง ยามค่ำคืน เพื่อถ่ายทอดวิถีชีวิต การประกอบอาชีพโดยผ่านบทเพลงต่างๆ ถือเป็นลานการเรียนรู้ให้ผู้สนใจ ลานเที่ยวชุมชนนี้จะใช้เฉพาะช่วงเวลากลางคืน ยกเว้นเมื่อมีฝนตกหรือมีคนตายจะไม่ใช้สถานที่แห่งนี้” (สมาคมชาวอาข่าเชียงราย, 5) ความเข้าใจของคนทั่วไปว่า “แดช่อง” เป็นลานสาวกอด จะเป็นจริงหรือไม่อย่างนั้น มีข้อเปรียบเทียบของชาวบ้านว่า “ในอดีตก่อนที่พระอาจารย์จะขึ้นมาอยู่หมู่บ้านแห่งนี้ เด็กเยาวชนชาวบ้านไม่สามารถสวดมนต์ได้ แต่ปัจจุบันมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักพระพุทธศาสนา เนื่องจากเขาเหล่านี้ได้ไปทำกิจกรรมกับพระอาจารย์ และสถานที่ที่ไปทำกิจกรรมก็คือ “วัด” ดังนั้นในอดีต “แดช่อง” จึงเป็นสถานที่สำหรับทำกิจกรรมเช่นเดียวกับวัดในปัจจุบัน”

3. การทาบทามสู่ขอ

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้การแต่งงานไม่มีพิธีหมั้น ผู้ทำหน้าที่ทาบทามสู่ขอเรียกว่า “แห่งฉ่อย-เออ” คนไทยเรียกว่า “เฒ่าแก่” ในการทาบทามสู่ขอไม่มีการกำหนดฤกษ์ยามนิยมไปช่วงเวลากลางคืนตอนพลบค่ำ จะมีการนำเหล้าขาว 1 ขวด หรืออาจจะมีการกินเล็กๆ น้อยๆ นำไปเป็นอาหารในระหว่างนั่งคุยสนทนา และผู้ทำหน้าที่ไปทาบทามสู่ขอยังถือได้ว่าเป็นบุคคลสำคัญ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพยานคนกลางด้วย เมื่อพ่อแม่ของหญิงสาวยินยอมแล้ว ฝ่ายชายก็จะกำหนดวันแต่งงานขึ้นอาจจะหลังวันสู่ขอ 3 วัน 5 วัน 7 วัน หรือ 9 วัน

4. พิธีกรรมการแต่งงาน

การประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน จัดขึ้นที่บ้านของฝ่ายชาย จำนวน 3 วัน และฝ่ายชายต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด การแต่งงานแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 การแต่งงานแบบธรรมดา เรียกว่า “หมี่หย่าฉ่อย-เออ”

รูปแบบที่ 2 การแต่งงานแบบให้ห่อไข่ เรียกว่า “ห่อหย่อยอาอุปีจา-เออ”

รูปแบบที่ 3 การแต่งงานพิธีใหญ่ เรียกว่า “ข้าเบะเตอะ-เออ”

ฤกษ์แต่งงาน สามารถแต่งได้ทุกเดือนแต่ที่นิยมคือ เดือนธันวาคมถึงเดือนพฤษภาคม และมีข้อห้าม คือ

1. วันเกิดของทั้งสองฝ่ายที่มีระยะห่างกัน 7 วัน เรียกว่า “น้องลี” ตัวอย่างเช่น ฝ่ายชายเกิดวันเสาร์ ฝ่ายหญิงเกิดวันแะ หรือฝ่ายหญิงเกิดวันสิงฝ่ายชายเกิดวันม้า เนื่องจากมีความเชื่อว่า ดวงจะไม่สมพงษ์กัน จะช้กันจะทำให้ชีวิตการครองเรือนอยู่กันไม่ราบรื่น เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง

2. ลำดับวันเกิดของฝ่ายหญิงนำหน้าฝ่ายชายที่ติดกัน 1 วัน เรียกว่า “หนอแถ่” ตัวอย่าง เช่น ฝ่ายหญิงเกิดวันสิงฝ่ายชายเกิดวันไก่ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเคล็ด เนื่องจากผู้ชายจะต้องเป็นผู้สืบสายสกุล จึงห้ามให้ฝ่ายชายที่มีวันเกิดตามหลังของฝ่ายหญิง 1 วัน

3. วันเกิดของพ่อ แม่ พี่ชาย น้องชาย ของทั้งสองฝ่าย 4. วันแรกที่พ่อ แม่ ของทั้งสองฝ่ายแต่งงาน เป็นความเชื่อที่ว่า ทุกคนต้องมีวันสำคัญเป็นส่วนตัว จึงไม่ควรจัดงานตรงกับวันที่สมาชิกในครอบครัวเคยจัดมาแล้ว

5. วันตายของสมาชิกในครอบครัว ของทั้งสองฝ่าย เป็นความเชื่อที่ว่า เป็นวันอัปมงคล เพราะเคยเศร้าโศกเสียใจมาก่อน จึงไม่ควรจัดงานที่เป็นมงคล

นอกจากข้อห้ามเกี่ยวกับวันที่ใช้ประกอบพิธีกรรมการแต่งงานแล้ว ในวันที่มีการประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน มีทั้งที่เกี่ยวข้องกับตัวของเจ้าบ่าวกับเจ้าสาว เครือญาติ อาหาร และผู้ประกอบพิธีกรรม ดังต่อไปนี้

1. ห้ามอาบน้ำตลอดระยะเวลา 3 วัน (สามารถล้างหน้า ล้างตา ล้างแขนและล้างขาได้) เนื่องจากมีความเชื่อว่า มีผีร้ายสิงอยู่ในน้ำ ดังนั้นช่วงจัดพิธีแต่งงานเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวไม่ควรอาบน้ำ เพราะเกรงว่าผีร้ายที่อยู่ในน้ำจะมากทำให้มีอันเป็นไป

2. ห้ามหลับนอนด้วยกันช่วงเวลาจัดงานทั้ง 3 วัน เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่สมควร ไม่ถูกกาลเทศะ เนื่องจากยังอยู่ในช่วงเวลาของการจัดงาน คือ ยังไม่เสร็จจุล่งโดยสมบูรณ์ ภายหลังการแต่งงานเสร็จแล้ว 1 วัน ทั้งคู่จึงสามารถหลับนอนร่วมกันได้

เครือญาติ ห้ามญาติทางฝ่ายเจ้าสาวเข้าร่วมในพิธีกรรมตลอดระยะเวลาทั้ง 3 วัน เนื่องจากมีความเชื่อว่า บุตรที่เกิดมาจะเป็นใบ้หรือพิการ

อาหาร

1. ห้ามนำเนื้อสัตว์ป่าทุกชนิด มาทำเป็นอาหารตลอดระยะเวลา 3 วัน

2. ห้ามนำผักทุกชนิดที่เกิดจากธรรมชาติที่อยู่ในป่า มาทำเป็นอาหารตลอดระยะเวลา 3 วัน เนื่องจากมีความเชื่อว่า จะมีวิญญาณชั่วร้ายติดตามมาด้วย ถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทีมงานศูนย์การศึกษาชนเผ่า ชาวอาข่าเชื่อว่า ทุกหนทุกแห่งจะมีวิญญาณหรือภูตผีสิงอยู่ ดังนั้นสถานที่ต่างๆ ที่อาข่าเชื่อว่ามิวิญญาณสถิตอยู่นั้น ถ้า

ไม่มีความจำเป็นพวกเขาจะไม่ไป เช่น ถ้า น้ำพุ น้ำตก ฯลฯ เพราะถ้าไปแล้ว วิญญาณที่สถิตอยู่ที่นั่น อาจจะทำให้พวกเขาได้รับความเจ็บป่วยหรือไม่สบายได้ (ทีมงานศูนย์การศึกษาชนเผ่า, 11)

3. ห้ามใช้ไก่สีขาวและต้องเป็นตัวเมีย (เฉพาะตัวที่ใช้ทำพิธีกรรม) เพราะมีความเชื่อว่า สีดำเป็นสีแห่งความเป็นมงคล ไก่ตัวเมียเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของฝ่ายหญิง คือ เจ้าสาว โดยธรรมชาติแล้วไก่จะเข้านอนเร็วและตื่นเช้าจะขันปลุกคนให้ตื่น ให้ฝ่ายหญิงมีการกระทำแบบไก่คือ มีความขยันการบ้านการเรือนและทำมาหากิน ตรงกับสำนวนไทยที่ว่า “ตื่นก่อนนอนทีหลัง”

4. ห้ามใช้หมูสีขาวและต้องเป็นตัวผู้ (เฉพาะตัวที่ใช้ทำพิธีกรรม) เพราะถือว่าหมูเป็นสัญลักษณ์แทนตัวเจ้าบ่าว ดังนั้นหากมีการแต่งงานจึงต้องมีการคัดเลือกหมูตัวนี้เป็นพิเศษ นอกจากจะมีลักษณะถูกต้องตามความเชื่อแล้ว หมูตัวนี้จะตัวใหญ่หรือตัวเล็ก อ้วนหรือผอม สามารถแสดงออกให้เห็นฐานะและพฤติกรรมความประพฤติทางฝ่ายชายทำนองที่ว่า เป็นคนฐานะดีก็จะใช้หมูตัวใหญ่ส่วนด้านความประพฤติ เป็นคนขยันเอางานเอาการหรือไม่ เพราะถ้าขยันก็แสดงให้เห็นว่าสามารถเลี้ยงหมูได้ตัวใหญ่ เมื่อแต่งงานไปแล้วจะเป็นผู้นำครอบครัวที่ดีได้ ตั้งใจทำมาหากิน สามารถสร้างครอบครัวให้มั่นคงมีความเจริญก้าวหน้า

5. ไก่กับหมูต้องไม่พิการ เพราะมีความเชื่อว่าสิ่งที่เกิดมาผิดไปจากธรรมชาติเป็นการกระทำของผีร้าย

ผู้ประกอบการพิธีกรรม เรียกว่า “แหย่ม่อ” มีการกำหนดคุณสมบัติ คือ 1. ไม่เกี่ยวข้องเป็นเครือญาติของทั้งสองฝ่าย 2. ไม่เคยมีลูกแฝด เพราะมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งอัปมงคลเป็นการกระทำของผีร้าย ตรงกับ รศ.สุนทรี พรหมเมศ กล่าวไว้ว่า ถ้าทารกเกิดมาพิการ หรือเป็นฝาแฝด จะต้องถูกฆ่าทันที เพราะถือว่าผีมาเกิด เขาจะใช้ไข่ไก่ต้มตัวเด็กจนถึงความตาย บิดามารดาจะถูกคิดว่าเป็นความผิด และมีบาปหนักที่ก่อให้เกิดความไม่สบายเช่นนี้ และต้องออกจากหมู่บ้านไปทำพิธีล้างบาปในป่าก่อน และจึงจะได้รับการยอมรับให้กลับเข้ามาสู่หมู่บ้านได้อีก ซึ่งก็ทำให้หมู่บ้านสิ้นเคราะห์ร้ายไปด้วย (สุนทรี พรหมเมศ, 2540: 10 – 11)

ข้อปฏิบัติ

เครื่องแต่งกาย เจ้าสาวต้องแต่งกายด้วยกระโปรงสีขาวตลอดทั้ง 3 วัน (โดยเน้นช่วงขั้นตอนประกอบพิธีกรรม) เนื่องจากเป็นความเชื่อที่แสดงออกถึงสัญลักษณ์สถานะของบุคคล ทำนองที่ว่า จากสาวโสดจะเปลี่ยนมาเป็นมีคู่ หรือ จากนางสาวจะเป็นนาง ในความ

เชื่อเกี่ยวกับกระโปรงสีขาวนี้โดยทั่วไปแล้วผู้ที่สามารถใส่ได้จะมี 2 กรณี คือ 1. หญิงสาวที่กำลังแต่งงาน 2. ผู้ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้านที่เป็นผู้หญิง

อาหาร หยวกกล้วยเผา เพราะเชื่อว่า กล้วยหมายถึงการแตกหน่อแตกกอ เป็นกุศโลบายให้คู่บ่าวสาว มีความเจริญรุ่งเรือง ขยายเผ่าพันธุ์ แตกหน่อแตกกอเหมือนต้นกล้วย

ผู้ร่วมทำพิธีกรรม (ไม่ใช่ผู้ประกอบพิธีกรรม) การประกอบพิธีกรรมการแต่งงานจะมีผู้เกี่ยวข้องในการร่วมทำพิธีกรรมในขั้นตอนต่างๆ อยู่หลายขั้นตอน ดังนี้

หมี่เฉาะ หมายถึง บุคคลที่ได้รับแต่งตั้งเป็นทั้งเพื่อนเจ้าบ่าวกับเพื่อนเจ้าสาว จะกำหนดให้มี 1 คน โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้ 1. เป็นหญิงหรือชายก็ได้ (ส่วนใหญ่นิยมหญิง) 2. เป็นโสด

ข้าบะเอ หมายถึง ผู้เปิดตะกร้าเก็บหมั้น จะกำหนดให้มี 1 คน โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้

1. เป็นชายอย่างเดียว
2. เป็นเครือญาติฝ่ายชายได้แต่ต้องแต่งงานแยกออกจากเรือนแล้ว
3. มีครอบครัวและมีบุตรแล้ว
4. ต้องไม่เคยมีลูกแฝด
5. พิธีกรรมหลังการแต่งงาน

หลังจากที่ได้แต่งงานแล้วทั้งคู่ได้อยู่กินกันเป็นสามีภรรยาแต่ไม่ควรนานเกิน 1 เดือนฝ่ายหญิงก็จะมีการไปเยี่ยมบ้านของตนเพื่อทำพิธีขอพรจากพ่อแม่เรียกว่า “ต่อแดหะซอซออี-เออ” ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมที่ลูกสาวต้องปฏิบัติ เครื่องประกอบพิธีกรรม มี 1. ไก่ต้มสุกห่อด้วยใบตอง 1 ตัว 2. แป้งข้าวเหนียวปั้นเป็นลูกกลมๆ คล้ายกับลูกชิ้นไม่จำกัดจำนวนแต่ต้องเป็นจำนวนเลขคี่ เช่น 7 ลูก หรือ 9 ลูก 3. ไข่ไก่ต้มสุก 1 ฟอง 4. เหล้าขาว 1 ขวด 5. จิง (เล็กน้อย) 6. ใบชา (เล็กน้อย) 7. ข้าวคั่ว (เล็กน้อย) เมื่อทำพิธีเสร็จพ่อกับแม่จะมอบเครื่องอุปกรณ์การทำมาหากินให้ เช่น จอบ มีด ฝ่ายลูกสาวก็จะนำใส่ตะกร้าแบกกลับไปยังบ้านของสามี

พิธีกรรมการแต่งงานของชาวล้านนาบ้านแม่ตำ

การแต่งงาน ภาษาชาวล้านนาเรียกว่า “เอาผัวเอาเมีย” แต่หากผู้แต่งงานมียศศักดิ์หรือฐานะสูงจะเรียกการแต่งงานว่า “กินแขก” การแต่งงานเป็นพิธีกรรมที่มีหลายขั้นตอน แต่ละขั้นตอนจะมีรายละเอียดต่างกัน โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. การเลือกคู่ครอง

หนุ่มสาวบ้านแม่ตำหรือชาวล้านนาทั่วไป ปกติจะมีอิสระในการเลือกคู่ครองหรือเลือกผัวเลือกเมียด้วยตัวเอง ยกเว้นในกรณีครอบครัวที่พ่อแม่มีสถานภาพทางสังคมสูงหรือมี

ฐานะรำรวยหากเป็นทำนองนี้พ่อแม่ก็มักจะมองหาคู่ครองไว้ให้บุตรของตน ถึงแม้ว่าบุตรของตนจะไม่เห็นด้วยก็ตาม พ่อแม่ก็จะบังคับให้ตกลงแต่งงานจนได้ ส่วนการเลือกคู่ครองของหนุ่มสาวโดยทั่วไปแล้ว หนุ่มสาวจะมีอิสระในการเลือกคู่ครองได้อย่างเสรี อยู่ที่ความพึงพอใจทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ไม่คำนึงถึงหน้าตา ตลอดจนฐานะหรือความรู้ ทั้งนี้เลือกจากความรักเป็นพื้นฐานสำคัญ มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีการศึกษานิสัยใจคอกันก่อน หนุ่มสาวบางคู่อาจดูใจกันเป็นเวลานานพอสมควร บางคู่ดูใจกันเป็นเวลาถึง 5 - 6 ปี

2. การเกี่ยวพาราสี

“คำหยอก” หมายถึงคำหยอกเย้า ระหว่างชายหนุ่มหญิงสาว ตรงกับคำว่า “จีบสาว” เกี่ยวสาว หรือ คำเกี่ยวพาราสี” ของไทยภาคกลาง ภาคอีสานเรียกว่า “เว้าสาว” ภาคใต้เรียกว่า “บ้านหญิง” ซึ่งคำพูดเหล่านี้บ่าวสาวแต่ละภาคจะสรรหาคำพูดที่ไพเราะอ่อนหวานลึกซึ้งกินใจมาพูดคุยกัน เพื่อให้ฝ่ายตรงข้าม เคลิบเคลิ้มหลงใหล ตกหลงปองใจรัก (มณีพยอมยงค์, 2543: 159 – 160) แต่ปกติคนล้านนาทั่วไปจะนิยมเรียกรวมกันว่า “แอ้วสาว”

ในอดีต “แบบโบราณ” การแอ้วสาวฝ่ายชายนิยมไปเที่ยวหาฝ่ายหญิงที่บ้านและส่วนใหญ่จะไปเวลากลางคืนตอนพลบค่ำ โดยฝ่ายหญิงเมื่ออายุ 15 ปีขึ้นไป จะนิยมออกมาอยู่นอก อยู่ช่วง ออกช่วง คือ มานั่งที่ชานบ้าน หรือบริเวณแคร่ตั้งช่วงลานบ้านของตน ซึ่งจะนำเอางานมาทำด้วย เช่น ปั่นฝ้าย จีบพลูเรียงพลู ไปตอก “จักตอก” เหล่านี้เป็นต้น รอจนกว่าหนุ่มหรือบ่าวจะมาหาการเกี่ยวพาราสีที่ใช้ภาษาเป็นสื่อ นั้นจะเป็นสำนวนที่มีลักษณะเป็นคำกลอนบ้าง คำคร่าวบ้าง ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายเชิงเปรียบเทียบกับความรักความพึงพอใจ

ปัจจุบัน เรื่องราวการแอ้วสาวตามวิถีล้านนาในอดีต ได้หายไปจากวิถีชีวิตของผู้คนเนื่องจากความเจริญทางสังคม วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปคนรุ่นใหม่ไม่นิยมทำนาทำไร่ ภาพสังคมในอดีตเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราสีไม่ค่อยมีให้พบเห็น วัยรุ่นหนุ่มสาวนิยมไปศึกษาเล่าเรียนในเมืองที่เจริญเมื่อเรียนจบจะหาทำงานนอกหมู่บ้าน และในเรื่องของการเกี่ยวพาราสีที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดคือ หนุ่มสาวสมัยนี้มีการติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว จากการใช้โทรศัพท์มือถือที่นับวันยิ่งจะเพิ่มทวีคูณมากยิ่งขึ้น

3. การทาบตามสู่ขอ

การทาบตามสู่ขอชาวล้านนาเรียกว่าไป “เต็งกัน” หมายความว่า เมื่อชายหญิงชอบพอกันก็จะให้ทั้งสองได้แต่งงานกัน ผู้ไปทาบตามสู่ขอเรียกว่า “เฒ่าแก่ฟูเจ้า” ในการไปทาบตามสู่ขอจะไม่มีการกำหนดฤกษ์ยาม แต่จะมีการนัดแนะกันไว้ก่อน ผู้ทำหน้าที่ทาบตามสู่ขอส่วนมากจะให้ทางญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชายที่มีความเคารพ เช่น ลุง ป้า น้า อา หรือผู้มี

ฐานะทางสังคมที่เชื่อถือได้ เป็นผู้ไปเจรจาหาบหมานที่ขอสู่ขอที่บ้านของฝ่ายหญิง

จะมีการพูดคุยกันในงานว่า “ใส่ผิ่ค่างไว้ก่อน” โดยถือเป็นการมัดใจกันไว้ก่อน กลัวฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะบิดพลิ้ว ไม่ทำตามคำมั่นสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้ ลักษณะการทำแบบนี้ของคนล้านนาในสมัยก่อนเปรียบเสมือนกับการได้ตกลงหมั้นหมายไปในตัว

4. พิธีกรรมการหมั้น

สิ่งที่เป็นของหมั้นนิยมใช้เป็นเครื่องประดับประดา แหวน สร้อยข้อมือ สร้อยคอ ในวันหมั้นทางผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะจัดเตรียมเครื่องสักการะผีปู่ย่า ผีตายาย มีดอกไม้ธูปเทียน โดยให้ฝ่ายชายกับฝ่ายหญิงที่ทำการหมั้นกันเป็นผู้ทำพิธีบอกกล่าว ขอความคุ้มครองเพื่อความเป็นสิริมงคลในการจัดงานและชีวิตการครอง ทั้งขันหมั้นและขันสินสอด จะตกแต่งอย่างประณีตสวยงามประดับด้วยดอกไม้สดและดอกไม้ที่นำมาประดับนิยมเป็นจำนวนคู่ ส่วนขันสินสอดจะเลือกภาษาที่เหมาะสมแก่จำนวนเงินที่จะนำไปมอบให้เจ้าสาว และขันแต่ละใบจะผูกด้วยผ้าแพรพร้วสดสี สีนี้นิยมคือสีแดง เงินทองของหมั้นทางล้านนาจะเรียกว่า “สินน้ำใจ” สำหรับเป็น “ค่าข้าวหมั้นน้ำนม” (ค่าน้ำนม) ในอดีตจะไม่นิยมเรียกมากนักอยู่ประมาณ 12 บาท ที่เรียกว่า “ใส่ผิ่ค่างไว้ก่อน” ส่วนปัจจุบัน ยุคสังคมเปลี่ยนไปเกิดความเจริญ ข้าวของสินค้ำมีราคาแพงขึ้น การจัดงานแต่ละครั้งก็ต้องใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ทำให้ราคาเงินทองของหมั้นเกิดการเปลี่ยนไป “ค่าสินสอดสมัยนี้ จะแตกต่างกับสมัยก่อนมาก จะมีการเรียกค่าสินสอดแพงมากบางครั้งเรียกกันเป็นหมื่นเป็นแสนก็มี

5. พิธีกรรมการแต่งงาน

การแต่งงานกินแขกของล้านนาไทยนั้น มีอยู่ 3 แบบ คือ

1. การแต่งงานแบบผิดผี
2. การแต่งงานแบบสู่ขอ
3. การแต่งงานของเจ้านาย โดยจัดพิธีที่บ้านของฝ่ายหญิง จำนวน 1 วัน

การแต่งงานสิ่งที่สำคัญที่จะขาดไม่ได้คือ การหาฤกษ์ยามที่เป็นมงคล ดังที่ รัชนีกร กล่าวไว้ว่า โหราศาสตร์จะมีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ในด้านการทำนาย การดูฤกษ์ยาม (รัชนีกร เศรษฐ, 2522: 249) และ “ยาม” คือการแบ่งเวลาออกเป็นช่วงๆ ตามหลักการทางโหราศาสตร์ โดยการแบ่งช่วงเป็น 2 ภาคใหญ่ๆ คือ ยามกลางวัน ยามกลางคืน (จรัส ศิริ, 2508: 8) ดังนั้น “ฤกษ์ยาม” คือเวลาที่กำหนดการเริ่มต้นจะกระทำการหนึ่งสิ่งใด และเป็นผลให้สิ่งที่ทำนั้นเกิดผลดี เป็นสิริมงคลแก่ผู้ทำเรานับว่าเป็นมงคลฤกษ์ (เบญญารัตน์ อติชาตนาทน, 2530: 41)

ฤกษ์การจัดพิธีจะกำหนดให้ตรงกับเดือนคู่ ส่วนวันให้ตรงกับ “วันหัวเรียงหมอน” ซึ่งมีอยู่ทุกเดือนทั้งข้างขึ้นและข้างแรม เพราะมีความเชื่อว่าเป็นวันมงคลจะทำให้คู่สมรสมีความสุขความเจริญอยู่กันยืนนาน

6. พิธีกรรมหลังการแต่งงาน

หลังแต่งงานอยู่ด้วยกัน 7 วันไปแล้ว แต่ไม่ควรเกิน 15 วัน ชายหญิงทั้งคู่จะพากันไปเยี่ยมพ่อแม่และญาติของฝ่ายชาย จะจัดเตรียมเสื้อผ้า อาหารแห้ง วุ้นเส้น ปลาอย่าง ขนมหวาน นำไปมอบให้ญาติทั้งสองฝ่าย พ่อแม่และญาติที่ได้รับของดังกล่าวจะให้ศีลให้พรและมอบเงินให้คนทั้ง 2 เล็กน้อย เป็นเครื่องตอบแทน โดยบอกว่าเงินที่ให้ไว้เป็นเงินขวัญถุงหรือเงินทุนเพื่อให้ทั้งคู่ไปทำทุนก่อร่างสร้างตัว การที่นำวุ้นเส้นไปคารวะญาติฝ่ายชายมีความเชื่อว่า เพื่อให้ญาติทั้ง 2 ตระกูล มีมิตรไมตรีสืบสายกันยืดยาวตลอดไปเหมือนดั่งเส้นของวุ้นที่ยาวเป็นเส้นๆ ฉะนั้น และเมื่อชายมาอยู่กับหญิงนานพอสมควรตั้งแต่ 1 เดือนขึ้นไปแต่ไม่ควรเกิน 1 ปี ฝ่ายหญิงจะนำเอาเครื่องประกอบพิธีกรรมคือ พานดอกไม้ ข้าวตอก หมาก 1 ห้ว พลุ 1 มัด และไก่ต้ม 2 ตัว ไปที่บ้านพ่อแม่ของฝ่ายชายเพื่อไปทำพิธีเรียกว่า “ไขว้ผี” เพราะมีความเชื่อว่าจะให้ผีของทั้ง 2 ตระกูลได้รู้จักคุ้นเคยกัน

บทสรุป

เมื่อวิเคราะห์รูปแบบพิธีกรรมการแต่งงาน ตลอดทั้งความเชื่อของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว จะพบว่ามีการแต่งงานที่เป็นส่วนสำคัญๆ ของพิธีกรรมและความเชื่อมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก โดยที่กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งของที่ใช้เป็นอาหารเครื่องประกอบพิธีกรรม ทั้งที่เป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติอยู่หลายอย่าง เป็นการบ่งบอกให้เห็นถึงความเชื่อทางเคล็ดลางอาถรรพ์ เนื่องจากการนับถือศาสนาอยู่ในประเภทวิญญูณนิยม จึงไม่มีหลักคำสอนที่ชัดเจน

ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ถึงแม้จะนำถือพระพุทธศาสนาที่หลักคำสอนที่ชัดเจน โดยเฉพาะหลักศรัทธาหรือความเชื่อที่ล้วนมีเหตุมีผล ดังที่ พระปริยัติโมลี ได้แสดงทัศนะว่า

พระพุทธศาสนา เป็นการผสมผสานกันเข้าระหว่างปรัชญาแบบศาสดาจารย์ และปรัชญาแบบวิทยาศาสตร์ พระพุทธศาสนาสนับสนุนวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และดำเนินวิธีนั้นสู่เป้าหมายสูงสุด ซึ่งอาจเรียกว่าวิธีการแบบเหตุผล...พระพุทธศาสนาได้ลงมือทำในสิ่งต่างๆ วิทยาศาสตร์ไม่อาจทำได้ เพราะว่าความจำกัดของสมรรถนะทางเครื่องมือ แสวงหาความจริง

ของวิทยาศาสตร์ ชัยชนะสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การชนะใจตนเอง (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตฺโต), 2543: 50)

แต่พบว่ามีการนำหลักความเชื่อแบบดั้งเดิม พระพุทธศาสนาและของศาสนาพราหมณ์ มาผสมผสานอยู่ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ กล่าวไว้

แม้พระพุทธศาสนาจะได้รับการนับถืออย่างแน่นแฟ้น และมีบทบาทอย่างสำคัญเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวล้านนาเป็นอย่างมาก แต่อิทธิพลของพระพุทธศาสนาก็ไม่มีมากพอที่จะกลบเกลื่อนคติความเชื่อแบบดั้งเดิมได้หมด ดังนั้นในสังคมล้านนาการนับถือผีก็ยังคงมีอยู่และปะปนไปกับพระพุทธศาสนา ดังสะท้อนให้เห็นประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาของล้านนาในทุกวันนี้จึงมิได้เป็นพระพุทธศาสนาแบบปรัชญา แต่จะเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างพุทธ พราหมณ์ และผี (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527: 33 – 35)

สิ่งที่สำคัญรูปแบบของพิธีกรรมของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ที่แสดงออกให้เห็นทางความเชื่อ ล้วนมาจากพื้นฐานที่เป็นความเชื่อทางศาสนาที่เรียกว่า “ศรัทธาปสาท” คือ ความเชื่อและความเลื่อม โดยมีขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่างเป็นตัวกำหนด การประกอบพิธีกรรมจึงมีการสืบทอดจนกลายเป็นประเพณี โดยมีแบบแผนที่เห็นว่าดีงามและถูกต้อง ตามความเชื่อและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม

บรรณานุกรม

- จันทร์ไพจิตร ป. 9. (2509). **ประมวลพิธีมงคลของไทย ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.
- จำรัส ศิริ. (2508). **ยามอัฐฤทกาลและดวงปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อาศรมคันคว้าวิทยาการทางโหราศาสตร์.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2527). **ผีเจ้านาย**. กรุงเทพมหานคร: พายัพออฟเซทพริ้นท์.
- ทีมงานศูนย์การศึกษาชนเผ่า. (อัครา). **สรุปข้อมูลการศึกษา ประเด็น กลไกองค์ความรู้ ความเชื่อประเพณีวัฒนธรรมอาข่า**. เชียงราย: มปส. มปป.
- นิยพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. (2540). **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เบญญารัตน์ อติชาตนาถ. (2530). **ไสยศาสตร์ในสี่ศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สากลศึกษาจำกัด.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). (2543). **พระพุทธเจ้าในสายตานักปราชญ์โลก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์. (2545). **จิตวิทยาครอบครัว**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด.
- มณี พะยอมยงค์. (2543). **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- รัชนิกร เศรษฐ. (2522). **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมบุญ สุขสำราญ. (2530). **ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน**. งานวิจัยลำดับที่ 18 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. โครงการเผยแพร่งานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.สุพัตรา สุภาพ. (2540). **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- สุนทรี พรหมเมศ. (2540). **ชาวเขาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ. (2518). **ชาวเขาเผ่าอีกอ**. กรุงเทพมหานคร: มปส.
- สมาคมชาวอาข่าเชียงราย. (อัครา). **“พิธีกรรมประเพณีรอบปีอาข่า”**. เชียงราย: สมาคมชาวอาข่า เชียงราย. มปป.

สมาคมชาวอำเภอเชียงราย. (อัคราณา). **ศาสนา ความเชื่อ มารยาทอำเภอ**. เชียงราย: สมาคมชาวอำเภอ เชียงราย. มปป.

John E. Conklin, (1984). **Sociology An Introduction**. New York: Macmillan Publishing Co., Inc.

Mavis. Hiltunen Biesanz and John Biesanz. (1987). **Introduction to Sociology**. 3 Ed. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

Popeonoe David. (1980). **Sociology**. 4 Ed. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc..

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษาเป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม สังคมศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย มีกำหนดออกวารสารปีละ 2 ฉบับ (ราย 6 เดือน) ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยเสนอหรือกำลังเสนอตีพิมพ์ในวารสารวิชาการใดมาก่อน

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา

2.1 บทความพิเศษ บทความพิเศษทางวิชาการ ที่นำเสนอองค์ความรู้ทางวิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการใน วงการวิชาการ หรือวิชาชีพ

2.2 บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความที่เขียนขึ้นในลักษณะวิเคราะห์วิจารณ์ หรือเสนอแนวคิดใหม่ ๆ จากพื้นฐานทางวิชาการที่ได้เรียบเรียงจากผลงานทางวิชาการของตนเองหรือของผู้อื่น หรือเป็นบทความทางวิชาการที่เขียนขึ้นเพื่อเป็นความรู้ที่มีประโยชน์แก่คนทั่วไป

2.3 บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่มีการค้นคว้าอย่างมีระบบ และมีความมุ่งหมายชัดเจน เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือหลักการบางอย่างที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้า ทางวิชาการ หรือการนำวิชาการมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ บทความวิจัยมีรูปแบบของการวิจัยตามหลักวิชาการ เช่น มีการตั้งสมมติฐานหรือมีการกำหนด ปัญหาที่ชัดเจนสมเหตุสมผล โดยจะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่เด่นชัดแน่นอน มีการรวบรวมข้อมูล พิจารณา วิเคราะห์ ตีความและสรุปผลการวิจัยที่สามารถให้คำตอบหรือบรรลุวัตถุประสงค์

2.4 บทความปริทรรศน์ (Review Article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือ และ วารสารใหม่ หรือจากประสบการณ์ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น

2.5 ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่ บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความ จากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิวิจารณ์ แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและนานาชาติ

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

3.1 ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 8 - 12 หน้ากระดาษ A 4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK เท่านั้น ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตาราง 1 หรือ Table 1 และ รูป 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่ต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

3.2 ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้หน้าแรกตรงกลาง

3.3 ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ระบุวุฒิการศึกษาสูงสุด พร้อมระบุ ตำแหน่งทางวิชาการ พิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติอยู่ใต้ชื่อเรื่องโดยย่อมาจากด้านขวา และให้ตัวเลขเป็นตัวยก ท้ายชื่อผู้เขียนเพื่อแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับตำแหน่งทางวิชาการ และชื่อหน่วยงาน

3.4 มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 300 คำต่อบทคัดย่อ

3.5 กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3.6 การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3 - 5 ตัวอักษร พิมพ์ตัวที่ 6 และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ควรเว้นระยะพิมพ์ เพิ่มอีก 0.5 ช่วงบรรทัด

3.7 การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centered learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1. บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย และผลการวิจัยโดยสรุปมีความกะทัดรัดและสั้น

2. บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัย กรอบแนวคิด และ ระบุวัตถุประสงค์การวิจัย

3. ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้

มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4. ผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5. อภิปรายผล/วิจารณ์ (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6. สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

7. บรรณานุกรม (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเชิงอรรถเท่านั้น

บทความพิเศษ บทความวิชาการ บทความปริทรรศน์ ปกิณกะ บทความวิจารณ์ หนังสือ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) สรุป (Conclusion)
- 5) ข้อเสนอแนะ (Suggestion)
- 6) บรรณานุกรม (Reference) การอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้ระบบ APA

4. ระบบการอ้างอิงและบรรณานุกรมทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสาร หนังสือหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดก่อนส่งต้นฉบับ ผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้อง ของการอ้างอิงเอกสาร เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่ได้รับการส่งต่อเพื่อพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิจนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

4.1 การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้ วิธีการอ้างอิงระบบ นาม – ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดย ใช้วงเล็บ เปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุล ของผู้เขียน และเลขหน้า ของเอกสารที่นำมาอ้างอิง กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง เอกสารที่อ้างอิงในบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิง

ท้ายบทความทุกรายการ และเจ้าของบทความต้องรับผิดชอบถึงความถูกต้องของเอกสารที่นำมาอ้างอิงทั้งหมด โดยรูปแบบของการอ้างอิงเอกสาร มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎก และอรรถกถา ให้อ้างอิงชื่อคัมภีร์ เล่มที่ ข้อ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 16: 282-283), (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล เล่ม 16: 256-320)

2) ผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างชื่อผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (พระมหาสุหิตย์ อาภากรโ, ดร. 2554: 44)

3) ผู้แต่งสองรายให้อ้างชื่อของผู้แต่งสองราย เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (พระมหาสุหิตย์ อาภากรโ และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ, 2553: 44) หากมีเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 รายการให้ใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;) คั่นระหว่างรายการอ้างอิง เช่น (พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมมจิตโต, 2548: 8; พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2554: 44)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อของผู้แต่งรายแรก เว้นวรรคหนึ่งครั้ง เพิ่มคำว่าและคณะ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (พระเทพโสภณ ประยูร ธมมจิตโต และคณะ, 2548: 55)

5) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงตามลำดับพยัญชนะตัวแรกของชื่อผู้แต่ง เช่นเดียวกับลำดับการอ้างอิงในส่วนเอกสารอ้างอิง

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และ หน้าทีนำมาอ้างอิง เช่น (Keown, 2003: 4)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองรายให้อ้างนามสกุล ของผู้แต่งสองราย เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง เช่น (Hersey & Blanchard, 2000: 3) และให้ใช้เครื่องหมาย อัฒภาค (;) คั่นกลางระหว่างเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 เอกสาร เช่น (Keown, 2003: 4; Hersey & Blanchard, 2000: 3)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วย et al, ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง (Kaiser et al., 2008: 55)

4) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงชื่อผู้แต่ง

5) บรรณานุกรมที่เป็นภาษาไทย ชื่อผู้เขียนใช้ชื่อเต็ม-นามสกุล และให้แปลจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ เพิ่มเติมต่อท้ายในหัวข้อ TRANSLATED THAI REFERENCES

หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิมพ์รายการสำนักพิมพ์/โรงพิมพ์

กรณีเป็นสำนักพิมพ์หรือบริษัทให้คงไว้เฉพาะชื่อ ดังตัวอย่าง

- 1) บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด ใช้ 21 เซ็นจูรี
- 2) สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใช้ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 3) กรณีที่เป็นโรงพิมพ์ให้ใช้รูปแบบเต็ม เช่น โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัย

4.2 บรรณานุกรม

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ : ผู้แต่ง. //(ปีที่พิมพ์). //ชื่อหนังสือ. //(ครั้งที่พิมพ์). //สถานที่พิมพ์. //สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์. (// การวรรค 2 ครั้ง)

ตัวอย่าง

พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร, ดร. (2548). **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ : ผู้แต่ง. //(ปีที่พิมพ์). //ชื่อบทความ. //ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ). //ชื่อเรื่อง. //(เลขหน้าที่ย่อ). //สถานที่พิมพ์. //สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

พระสุกิจ สุกจินโธ. (2559). การสร้างความคิดนามธรรมในวัฒนธรรมไทย ใน ปิตร ว่องวิระ. **ทฤษฎี และวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม** (หน้า 112). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ : ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ชื่อวารสาร.// ปีที่/ (ฉบับที่).// เลขหน้าแรก ที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง

อิติวุตม์ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ : สังคหวัตถุ ๔ เครื่องมือ การวางแผนและการติดต่อประสานงานสู่ความสำเร็จ. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. 3 (1), 25-31.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ : ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ใน ชื่อสารานุกรม, / (เล่มที่อ้าง, หน้า เลขหน้าที่ย่ออ้าง).สถานที่พิมพ์: / สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

สนธิ อาจพันธ์. (2537). หม้อคอกควาย. ใน **สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ** (หน้า 274-275). กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Sturgeon, T. (1995). Science fiction. In **The encyclopaedia Americana** (Vol. 24, pp.390-392). Danbury, CT: Grolier Press.

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ : ผู้แต่ง.// (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ชื่อหนังสือพิมพ์, / เลขหน้า.

ตัวอย่าง

สุชาติ ผ่องสกลนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. **ผู้จัดการรายวัน**, น.13.

(7) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รายงานการวิจัย

ชื่อผู้เขียน.// (ปีพิมพ์).// ชื่อวิทยานิพนธ์.// ระดับวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/หรือการค้นคว้าแบบอิสระ/ชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง :

สัมฤทธิ์ ต่อสติ. (2542). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของสถานบริการสาธารณสุขเขตเมือง กรณีศึกษาศูนย์: แพทย์ชุมชนเมืองพระนครศรีอยุธยา วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.

(8) สัมภาษณ์

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์. //(ปี). //ตำแหน่ง. /สัมภาษณ์. วัน เดือน.

ตัวอย่าง

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศ.ดร.. (2558). อธิการบดี, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์. 18 เมษายน.

(9) สื่อออนไลน์

รูปแบบ : ผู้แต่ง. //(วันที่ เดือน ปีที่เผยแพร่). //ชื่อบทความ. //สืบค้นเมื่อ วันที่ เดือน ปี, //จาก แหล่งที่อยู่ไฟล์ (URL)

ตัวอย่าง :

พระศรีคัมภีร์ญาณ(สมจินต์ สมมาปญโญ). (1 พฤษภาคม 2555). **การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ**. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?article_id=1304&articlegroup_id=274

Doyle, M. W.. (22 June 2004). **Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy**. Retrieved September 2, 2013, from http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/index.html

(10) การแปลบรรณานุกรมจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ**ตัวอย่าง :**

ลักษณ์วัต ปาละรัตน์. (2545). สตรีในมุมมองของพุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

TRANSLATED THAI REFERENCES

Palaratana, L.. (2002). Women in the Perspective of Buddhist Philosophy. Bangkok: Chulalongkorn University.

ตัวอย่างบรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). **โลกทัศน์ชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พงศ์สานต์ พัทธ์ชัยมหาเกตุ. (2538). **ชาวบ้านกับช่องทางประกอบธุรกิจท่องเที่ยว แนวคิดในการจัดตั้งสหกรณ์บริการนำเที่ยวแนวอนุรักษ์แห่งประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: ปกเกล้า.
- โกนิฐฐ์ ศรีทอง. (2558). **การบูรณาการภูมิปัญญาพระพุทธศาสนากับการเสริมสร้างความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาชุมชน**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). (1 พฤษภาคม 2555). **การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ**. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?article_id=1304&articlegroup_id=274
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550**. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก, 24 สิงหาคม 2550.
- Boo Elizabeth. (1990). **Ecotourism: The Potentials and Pitfalls**. Vol.1 and 2. World Wildlife Fund. Washington, D.C.
- _____. (1991). “**Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning, Development, and Management**.” In *Nature Tourism Managing for the Environment*. Island Press, Washington, D.C.
- Keown, D. (1995). **Are There “Human Right” in Buddhism**. London: University of London.
- Kiarash, A.. (2007). Human Dignity in Islamic Bioethics. **The Iranian Journal of Allergy**. 6 (5), 25-28.

John J. L. (1987). **Carrying Capacity for Tourism Development in National Part of the United States**, UNEP, Industry and Environment. Vol. 9 No.1.

Bergstein, M.. (2000). Tubular function. In E. B. Richard, M. K. Robert & B. J. Hal (Eds.), **Nelson textbook of paediatrics** (16th ed., p. 596). Philadelphia: Saunders.

TRANSLATED THAI REFERENCES

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1990). **Tipitaka : Thai Version**. BKK: MCU Press. [A III. (Thai) Vol. 20]. [in Thai]

Palaratana, L. (2002). **Women in the Perspective of Buddhist Philosophy**. Bangkok: Chulalongkorn University, [in Thai]

Phra Dharmakosajarn (Prayoon Dhammacitto). (2006). **Buddhist Administration**. BKK: MCU Press, [in Thai]

5. หลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับบทความเพื่อได้รับการตีพิมพ์

5.1 ส่งด้วยตนเองหรือทางไปรษณีย์ เอกสารประกอบด้วย

1. ต้นฉบับ จำนวน 3 ชุด จำแนกเป็น

- ต้นฉบับที่ไม่ระบุชื่อผู้แต่ง จำนวน 2 ชุด

- ต้นฉบับที่ระบุชื่อผู้แต่ง จำนวน 1 ชุด เอกสารต้องระบุรายละเอียดของผู้เขียน

บทความ (Author(s)) ได้แก่ ชื่อ ตำแหน่งและสังกัด หรือวุฒิการศึกษาสูงสุด อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เฉพาะผู้รับผิดชอบบทความ (Corresponding Author) ให้ระบุที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ หรือ E-mail ที่สามารถติดต่อได้ ในกรณีที่ต้นฉบับดังกล่าวมาจากหรือเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หรือหลักสูตร การศึกษา โปรดระบุชื่อหลักสูตร และสถาบันการศึกษาให้ชัดเจน

2. แผ่นซีดีบรรจุข้อมูลต้นฉบับ จำนวน 1 แผ่น (ระบุชื่อบทความ และ ชื่อผู้เขียน)

3. แบบเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

- แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา

- แบบฟอร์มสมัครสมาชิกวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา

ส่งต้นฉบับบทความ เพื่อเสนอตีพิมพ์ในวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา กองบรรณาธิการวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา 135 ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

5.2 ส่งทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ แนบไฟล์ต้นฉบับ (File attachment) ในรูปแบบ MS Word ส่งมายัง E-mail: journalbuddhiststudies@gmail.com เมื่อได้รับการยืนยันจากกองบรรณาธิการ พิจารณาให้ตีพิมพ์ลงในวารสารแล้ว ผู้เขียนจะต้องส่งแผ่นซีดีบรรจุข้อมูลต้นฉบับ จำนวน 1 แผ่นมายังกองบรรณาธิการเพื่อนำเข้าสู่กระบวนการตีพิมพ์ต่อไป

5.3 การส่งในระบบ สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้ที่เว็บไซต์ ของวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา ได้ที่ <http://www.ojs.mcu.ac.th/index.php/jbscm/index> เมื่อส่งเข้าระบบสำเร็จให้สแกนและส่งแบบฟอร์มทาง Email : journalbuddhiststudies@gmail.com

6. ขั้นตอนการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.doc ของ Microsoft Word หรือเทียบเท่า หากต้นฉบับประกอบด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์รูปภาพ ในสกุล *.pdf *.jpg *.png หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 15 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่าน จะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิ เมื่อผลการประเมินผ่าน หรือไม่ผ่าน หรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

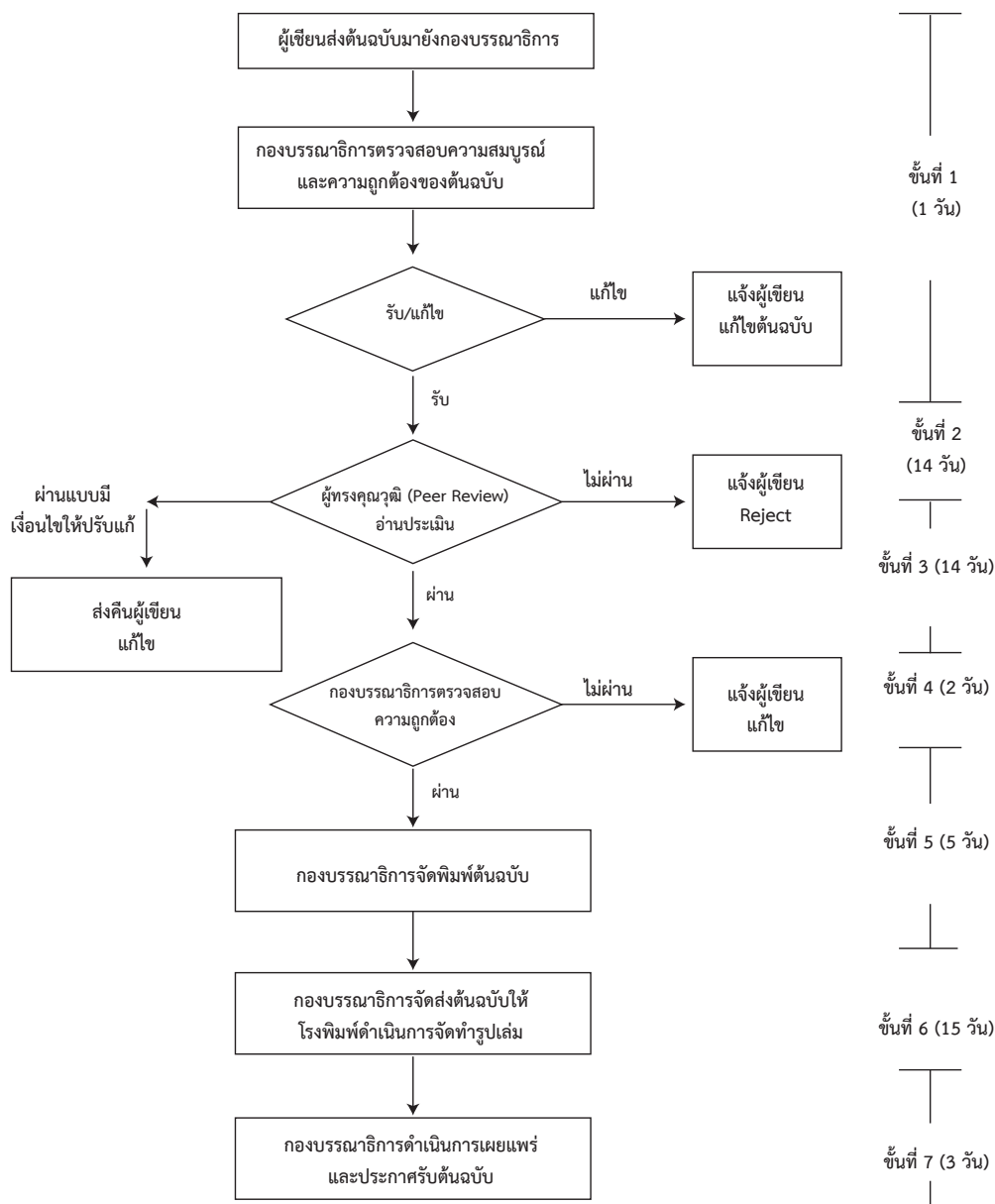
7. สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่า ควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ เมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ผลงาน จำนวน 1 ฉบับ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา

ตัวอย่างรูปแบบการจัดพิมพ์บทความ วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

2.54 cm ↑↓ ระบุหมายเลขหน้าไว้ด้านบนขวา (16pt) ชื่อบทความภาษาไทย (20 pt) Title in English (18 pt)	ชื่อ - นามสกุล ผู้เขียนบทความ (16 pt) ชื่อภาษาอังกฤษ (16 pt) ชื่อหน่วยงานต้นสังกัดภาษาไทย (14 pt) ชื่อหน่วยงานต้นสังกัดภาษาอังกฤษ (14 pt) บทคัดย่อ ตัวหนา (18 pt) ย่อหน้า 1.75 cm บทคัดย่อไม่เกิน 300 คำ ขนาดตัวหนังสือ (16 pt) คำสำคัญ: ตัวหนา (18 pt) ไม่เกิน 5 คำ (16 pt) Abstract (18 pt) ย่อหน้า 1.75 cm บทคัดย่อไม่เกิน 300 คำ Keywords: ตัวหนา (18 pt) ไม่เกิน 5 คำ (16 pt) บทนำ ตัวหนา (18 pt) ย่อหน้า 1.75 cm ขนาดตัวหนังสือ (16 pt) สรุป ตัวหนา (18 pt) ย่อหน้า 1.75 cm ขนาดตัวหนังสือ (16 pt) บรรณานุกรม ตัวหนา (18 pt) ขนาดตัวหนังสือ (16 pt) 2.54 cm ↑↓
---	--

ขั้นตอนการจัดทำวารสารพุทธศาสตร์ศึกษา

แบบฟอร์มการส่งผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษา

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสา)

ระดับการศึกษาสูงสุด ตำแหน่งทางวิชาการ.....

ชื่อบทความ

(ภาษาไทย)

.....

(English)

.....

ชื่อผู้เขียนรวม

ชื่อผู้เขียนรวม 1.

2.

3.

4.

5.

หน่วยงานและที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้ สะดวก

.....

โทรศัพท์ E-mail

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้ไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อนและยินยอมว่าบทความที่ตีพิมพ์ลงในวารสาร พุทธศาสตร์ศึกษาถือเป็นลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

* หมายเหตุ ในกรณีขอถอนบทความก่อนระยะเวลาที่กำหนดลงตีพิมพ์ในวารสารฯ เจ้าของบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบในส่วนของการค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิผู้ประเมินบทความ

ลงชื่อ

(.....)

